

1000 21

DUBURA MŪŽA RIETS

PĒC ATSTĀTĀM VĒSTULĒM APCERĒJIS
ZELTMĀTIS

RĪGĀ, 1926

LATVJU DRAMATISKO KURSU IZDEVUMS
KOMISIJĀ VALTERA UN RAPAS A./S.

L 7
126

792(1) DUBURA
MŪŽA RIETS

PĒC ATSTĀTĀM VĒSTULĒM APCERĒJIS

ZELTMATIS

RĪGĀ, 1926
LATVJU DRAMATISKO KURSU IZDEV.
KOMISIJĀ VALTERA UN RAPAS A./S.

Viss skaidrs atlikums no šīs grāmatas izdevuma nāk
par labu Dubura fondam.

1953

0306/22498 ✓

L. V. B.
In. ~~176.536~~

Parb. 59
(28)

3 lp
lpp. pārē. 10.03.06. D.Š.

Ievadam.

Nekad cilvēks nav tik patiess, kā savās tuvam cilvēkam rakstītās vēstulēs, kad tas runā brīvi un atklāti, nedomādams par to, ka šīs vēstules varētu kādreiz nākt atklātībā. Sacerējumos, kas nolemti atklātībai, ikviens ar nodomu ir uzmanīgāks, raksta tos ar zināmu nolūku, gaŗ kuŗu dažkārt personigai dzīvei nav nekādas dalības, vai arī ja sniedz ko no savas personīgas dzīves, tad tikai to, kam ir sakars ar zināmo nolūku.

Turpretī vēstules ir personības īstākais spogulis. Te viss izteikts neliekuļoti un bez iepriekšēja nolūka. Tādēļ vēstules uzskatāmas par vērtīgu biografisku materialu.

Manās rokās atronas liels daudzums nelaika D. vēstuļu, kuŗas viņš rakstījis kādai tuvai personai. Ar vēstuļu īpašnieces atļauju izsmelšu šīs vēstules, lai apgaismotu mums visiem dārgā skatuves mākslinieka J. A. Dubura dzīvi. Visas šīs vēstules attiecas uz viņa bēgļu dzīves gaitu, kas bij viņa mūža pēdējais gads. Bet kaut gan tās laika ilguma ziņā ir tikai viena īsa dzīves brīža atspoguļojums, tās tomēr sniedz ļoti daudz svarīga un raksturīga materiala D., kā mākslinieka un cilvēka personības novērtēšanai. Te redzam D. kā savas dzimtenes uzticamu dēlu, kas karsti milē savu tēviju un smagi cieš savas izpostītās dzimtenes dēļ, un nozūdījās par Latvijas likteni. Te redzam latviešu mākslinieka grūtos dzīves apstākļus un bezizejas stāvokli pārdzīvotā bēgļu laikmetā. Te redzam arī latviešu mākslinieka mīlestību uz savu darbu, uz savu mākslu. Te atklājas arī daudz raksturīgi vilcieni, kas apgaismo tuvāk nelaika personību un vispār — ļauj

tuvāk ieskatīties mūsu ievērojamā mākslinieka dzīvē.

Aiz labi saprotamiem iemesliem tagad nav iespējams šīs vēstules sniegt atklātībai nesaīsinātas. Tādēļ izrakstīšu no tām tikai raksturīgākās vietas. Un lai aina būtu pārredzamāka, aptveramāka, tad nesniegšu tekstus kronoloģiskā kārtībā, bet sakošu tos zem atsevišķām tezēm jeb virsrakstiem. Attiecīgās vietās došu nepieciešamos paskaidrojumus pēc ziņām, ko esmu ievācis no citiem, vai pēc paša novērojumiem, kā arī no man un citiem rakstītām vēstulēm. Īsākas piezīmes, kas iespraustas D. tekstā, liktas iekavās.

Pastripojumi, kurus D. taisījis savās vēstulēs, ir retināti arī iespiedumā, bet tikai viņa paša pastriņotie vārdi. Visi teksti, kas ņemti no D. vēstulēm, likti pēdējās („—“) lai tos sevišķi atšķirtu. Viscaur piepaturēta D. rakstība, izteiksme, — tikai vecās ortografijas vietā iespiests jaunajā. Dažas vēstulēs minētas personas aiz saprotamiem iemesliem nebij ērti saukt īstā vārdā, tādēļ atstāju tikai pirmos burtus.

I. Dzimtenes mīlestība.

Duburs piederēja pie tās paaudzes, kuŗa savu dzimteni Latviju mīl nesavtīgi. Būdams Kurzemes zekmopja dēls, viņš jau no bērna dienām bij iemīlojis dzimto sētu; bet vēlākos gados, no zemes atrauts, pārnesa šo mīlestību uz savu plašāko dzimteni — Latviju. Tā bij tā dziļā, istā mīlestība, kādu jūt ikviens krietns cilvēks pret savu ģimeni, pret savējiem. Tā nepamatojas ne uz kādiem ekonomiskiem vai politiskiem aprēķiniem, bet viņu sajūt kā iedzītas tuvinieku jūtas, vai kopības instinktu. Var jau būt, ka uz šo jūtu pamošanos dara savu iespaidu audzināšana, apkārtne un apstākļi.

D. jauneklā gadi sakrita ar mūsu „tautisko laikmetu“, kad katra apzinīga latvieša pienākums bij atkratīties no visa vāciskā un būt apzinīgam „tautietim“; D. jau savos skolas gados, apmeklējams Jelgavas realskolu, ņēma dalību pie Jelgavas Latviešu Biedrības dzīves — teatra. Pārnākot uz Rīgu pie Rīgas Latviešu teatra, D. tautiskā apziņa attīstījās vēl plašāk, satiksmē ar latviešu studējošo jaunatni un tautisko laikrakstu darbiniekiem. Tiesa, daudziem no tiem „tautiskums“ vēlāk palika veikala lieta, bet D. tēvijas mīlestība vienmēr palikuse cēla sirds lieta, aiz kuŗas neslēpjas nekādi patīgi nolūki.

Tas gaiši redzams no viņa vēstulēm. Ja viņš skumst par izpostītās Latvijas likteni, tad tās ir patiesas dziļas skumjas, kādas pārņem katra cilvēka dvēseli, kad tuviniekiem uzbrucis posts; ja viņš sašūt pret uzbrucējiem, tad to izsauc karsta dzimtenes mīlestība. Var būt, ka ar aukstu prātu apspriežot vienu otru jūtu izplūdumu, tas liksies pārspilēts, nepelnīts, varbūt šaurs šovinisms, — bet viss tas liecina, ka šē runā jūtu cilvēks, kuŗa sirds sažņau-

dzas sāpēs un ciešanās par tautas postu, un uzliesmo priekā par vismazāko izredzi, nojaužamu saules starpiņu, kas izlaužas caur drūmājiem laikmeta padebešiem.

D. atstāja dzimteni 9. maijā 1915. g. aizbraukdams no Rīgas uz Jekaterinoslavu pie sava drauga inženiera C, kurš viņu uzaicināja pavadīt pie viņa vasaras brīvlaiku. Tolaik vēl nebija nekāda iemesla Rīgu atstāt; par tās apdraudēšanu vēl nevarēja būt ne runas. Vācieši aprīļa beigās gan bija jau reiz Kurzemē iebrukuši, bet viņus atkal viegli aizdzina un katrs ticēja, ka tos pilnīgi pārdzīs pār robežu. Pie tādiem, kas ticēja mūsu armijas pārsvaram, piederēja arī D. Iebrukumu Kurzemē viņš izskaidroja ar nodevību.

Aizbraukšanai no Rīgas bij gluži dabiski cēloņi: nebij Rīgā ko darīt. Lat. dramatiskie kursi bij slēgti, no Latviešu operas D. bij atteicies un uz izrīkojumiem nebij nekādu cerību. Lai brauktu uz kādu sanatoriju — nebija līdzekļu, tādēļ pieņēma drauga laipno uzaicinājumu. Cerēja jau, ka rudenī varēs atgriezties un strādāt atkal Latviešu dramatiskos cursos.

Drīz pēc D. aizbraukšanas sekoja otrs, spriņķis vācu uzbrukums Kurzemei un D. tālumā no dzimtenes pārdzīvo līdz šo latvju tautas traģediju. Viņa jūtīgā dvēsele mocās, cieš, sacelās — bet aiz fiziskas nevarības saplok un viņš skumst, ka nav spējīgs savu dzimteni aizstāvēt...

Sākšu izrakstus no D. vēstulēm ar 4. jūniju 1915. gadā. (Šai pašā dienā, gadu vēlāk viņa krietnā sirds Somijā beidza pukstēt.) Šai dienā rakstītā vēstulē D. pastāsta, ka 3. jūnijā viņi pārvadājušies uz jaunu dzīvokli, pie kuŗa ir krāšņs dārzs. Nopriecāties par bagātīgajiem augļu kokiem, kur dārzā tagad varēšot labi strādāt, D. starp citu raksta:

„Es tagad studēju cauri Ostvalda „Naturphilosophie.“ Cik aizraujoši un zinātniski pārlicinoši šis dzimis baltietis prot filozofēt par pasaules mieru! Grāmata iznākusi vēl tikai 1912. g.

Un tagad tas skan kā velnišķa ironija. Šis pats Ostvalds ir bijis pirmais, kas kopā ar citiem vācu literātiem un zinātnu vīriem savā manifestā (G. Haupmanis arī) attaisno nevien pašu karu, bet pat visas tās zvērešķības, ar kādām vācieši karo. Un beidzot viņš vēl ir — nedod Dieviņ — smacējošo gāzu izgudrotājs. Es no psiholoģijas stāvokļa te redzu šausalīgu plaisu starp tā dēvēto „kulturu“ un iekšējo cilvēku. Vācieši ir nenoliedzami visai pasauli priekšā, kas attiecas uz ārējo „kulturu“, bet morāliiski stāv vēl zemāk nekā daža laba mežoņu tauta. Tā tad ārēja kultūra vēl negarantē iekšējo kulturu. Ar visu daudz zināto kulturu tie ir vēl tie paši „teitoņi mežoņi“ kādi tie bija pirms 2000 gadiem. Bēdīgi, bet diemžēl patiesi.“

Šos nosodošos spriedumus varēja diktēt tikai dziļa dzimtenes mīlestība. Tā pati mīlestība neļāva viņam šaubīties par mūsu uzvaru un lika pat prūšu iebrukumu iztulkot mums par labu. Te pāris zīmīgākas vietas:

8. jūnijā: „Lasiju mūsu avīzes. Diemžēl iepriecinoša no dzimtenes viņās vēl maz. Bet viena lieta tomēr ir laba. Prūšu iebrukumus dažam labam „lojalam“ noraus masku, tāpat kā tam Bredricham, kurš visus gadus spēlēja Kurzemē tik lielu lomu un beigās kopā ar prūšiem šauj uz mūsu kara spēku. Par viņu lasiju arī jau krievu avīzēs. Prieks lasīt krievu avīzēs, cik latvieši sirdīgi palīdz mūsu armijai. Cik briesmīgs Kurzemei arī nav prūšu iebrukums, bet labums no tā arī būs — valdība dabūs konkrēti pārliecināties, kuŗa tauta Baltijā ir valstij uzticīga, kuŗa tikai izliekas uzticīga. Ka mums beidzot būs uzvara, par to es ne acumirkli nešaubos; bet ir gan briesmīgi žēl, kad zinām, ka $\frac{1}{6}$ daļa no visas latviešu apdzīvotās zemes, Lejas-Kurzeme, Leišmale — pašlaik cieš prūšu briesmas. Ja būtu spēcīgs un vesels, nudie' nemtu labāk flinti pār pleciem, nekā te tālumā veltīgi gaustos. Reizēm iedegas pret tiem „kulturtrēģeriem“ sirdī tāds naidis, ka nevar ne savaldīties.“

20. jūnijā: „Visi apstākļi ir tādi, ka mums vajag uzvarēt. Es par to nešaubos ne acumirkli un kaut pat Varšava un Rīga kristu. Lasiju „Novoje Vremja” par Jelgavas aizstāvēšanu. Tagad valdība pate piedzīvo, kurš elements valdībai uzticīgs — tie ir latvieši.“

Tolaik liberalākiem ļaudim vēl bij uzticība uz valdību, ka tā sapratīs Kurzemes nozīmi un to aizsargās. Bet Kurzemes stāvoklis top dien no dienas nedrošāks. Daudzi jau atstājuši savas dzimtās sētas un aizbraukuši uz citurieni pie tuviniekiem, vai radiem. Ari inženiera māte atbraukuse pie dēla padzīvot. Par Jāņa vakaru, 23. jūnijā, D. raksta:

„Vakar visi runājām tikai par Jāņu vakaru. Drauga māte tik dzīvi prot attēlot Jāņu vakara daļumu un dzejiskumu, ar kādu vēl pat pērn Jāņus pavadījuši Dievzemītē. Un tagad? Sēžam pieci kurzemnieki te tālu prom no dzimtenes un zinām tikai to, ka jaunais Jāņu vakars dzimtenē vēl daudz bēdīgāks nekā te mūsu vidū. No Jāņu priekiem ne jaudas... viss tik ikdienišķi pelēks, gluži sērīgs.“

24. jūnijā: „Manējie raksta man no dzimtenes, ka kuru katru brīdi jābūt gatavam uz izkrāvāšanos. Bēdīgi!“ — Šie lakoniskie vārdi slēpj dziļu traģediju. D. visas šīs ziņas stipri uztrauc. Un viņš jau pirms vēstules saņemšanas it kā to paredzēdams stipri uztraucas. Jāņu dienā rakstītā vēstulē viņš atzīmē: „Man šodien pavisam nejdzīgs gara stāvoklis, kaut gan nav nekādu iemeslu, pat miesīgu sāpju nav. Es nezīnu, no kam tas ceļas. Nervozs, saīdzis, reizēm pat manu, ka dusmas uznāk (un bez iemesla, gluži instinktīvi): vispār tāds nekātrs psihisks stāvoklis. Vai tas ir uz kādu lielu notikumu, vai ko; bet dabīgais izskaidrojums ir tas, ka mani nervi vēl spēj maz ko nest.“ — Dienu vēlāk, 25. jūnijā, viņš atkal raksta: „Es nezīnu kālab, bet man gara stāvoklis ir un ir nospiests. Šodien pat reizēm ir tāda sajūta, it kā kad būtu pieķēdēts, vai iesprosts. Un pats taču tik labi zīnu, ka esmu te reti miļš ciemiņš. Un ik uz soļa to arī tiešām piedzī-

voju. Cita izskaidrojuma es nezinu, kā — laikam tak kaut kur dziļi dvēselē ir nevaldāma tieksme uz dzimteni...“ Beigās vēl piezīmēts: „Avīzēs ar' no dzimtenes nav nekādu labu ziņu — žēl, ļoti žēl; bet jāpaciešas.“

Taču dien no dienas avīzes nes bēdīgākas vēstis un D. pavada visu laiku vienā uztraukumā.

7. jūlijā: „Ziņas no Kurzemes avīzēs paliek arvien drūmākas. No savējiem vēl arvien nekādu ziņu. Vai būs jau aizvākušies, vai vēl turpat, nezinu. Tik pat bēdīgu seju rāda drauga māte. Un drauga māsa, kurai jau sen vajadzēja būt še, ne raksta, nedz pati atbrauc.“

9. jūlijā: „Man par visu varu gribētos būt labāk dzimtenē, nekā te. Es zinu, ka nevaru nevienam līdzēt, bet prāts uz mājām vien nesās.“

Neraugoties uz visu to D. tic, ka dzimtene glābjama un ka to galīgi nezaudēsim. Viņš 10. jūlijā atkal raksta: „Prūšu iebrukums maz ko nozīmē. Un kaŗu vinnēt jau mēs vinnēsim; nelaime tikai tā, ka mūsu mazā tauta dabū tik briesmīgi ciest. Cik trūkst, ka mums ir beļģiešu liktenis.“ — „No savējiem nenāk ziņas, tiem droši vien arī būs jāizkrāvājas.“

D. nemiers dien no dienas pieaug un to vēl pasina no Rīgas saņemtā vēsts, ka kāda viņa sirdij tuvu stāvoša māksliniece nodomājuse palikt Rīgā, arī tanī gadījumā, ja Rīga kristu. D. to atron par neprātību un rauga viņu pārliecināt un atrunāt.

13. jūlijā: „Vēl vienmēr kaujos ar domām, vai labāk nebraukt uz dzimteni, bet prāts saka, ka tā būtu muļķība. Tādēļ, ka lietišķi līdzēt nevaru. Bet sirds neliek miera. Rit runāšu ar savu draugu. — Tu no Dieva puses nepaliec Rīgā. Kā atklātības darbiniece Tu vari visu likt uz spēles. Vai Tu domā, ka tur (ja paliec) būs vairāk maizes, nekā citur? Taisni otrādi. Gan atradīsi vietīņu. Ja, Rīgā, tur mūs, māksliniekus, neviens neievēro, bet par laimi tā nav arī citur. Es esmu pārliecināts, ka Vidzemē nav tādas sētas, kas tevi, mākslinieci, raidītu prom,

ja tu pie viņu durvīm piekļauvētu. To es zinu. -- Divi latvieši mani satika pagājušo ceturtdien kafēnīcā. Tie nebij bagātnieki. Viņi bij dzirdējuši, ka es ar draugu runāju latviski un pienāca pie mums. Aizķerot latviešu mākslas bēdīgo likteni, abi vienā mutē noteica: šie katrs ar prieku uzņemtu latviešu māksliniekus pa visu kara laiku. Tie nebij nekādi māņi, bet vārdi no sirds. Un kritiskā brīdī tie tiktu arī izpildīti. Un tā domā un darīs simtiem tautiešu."

Pievedu šo vietu it īpaši tādēļ, ka šie vārdi ir paši par sevi raksturīgi, zīmējoties uz nacionālo sajūsmu, kas apvienoja visus latviešus. Un D. ticēja šai sajūtai, kā atbalstam mūsu tautiskai lietai. Drīz D. dabū pārliecināties, ka viņa cerības to nav maldinājušas. Kurzemes bēgļu vilnis, kas plūst uz Krieviju, aizved daudzus arī uz Jekaterinoslavu. Vietējie latvieši tūlī nodibina palīdzības Komiteju, kurā arī D. ņem dzīvu dalību. Kā D. interesējies par bēgļu likteni, lai liecina sekošas vietas no viņa vēstulēm.

10. jūlijā: „... Bēdīgas vēstis vien nāk. Ziņas par latviešu bēgļiem ir taisni nospiedošas. Kad lasa avīzes, vecā mamma vienmēr raud. Diez' kur manējie (radi), kā upe iekrituši."

13. jūlijā: „Jau ieradušies 200 bēgļu (Kandavas, Talsu apgabala). Jāiet uz Bēgļu Komitejas dibināšanas sapulci, kur esmu lūgts piedalīties. Saņemu brāļa meitas vēstuli no 12. jūnija.

15. jūlijā, naktī plkst. 2: „Mokos ar domām, miegs ne par ko nenāk. Vienmēr stāv prātā — kas tur dzimtenē notiek... Visam tam pa vidu jautas vēlēšanās, karsta un dziļa, būt labāk tur, kur visi cieš. Bet, kā to izdarīt un kam no tam būs kāds labums? Prāts saka, ka laikam gan nevienam. Bet ar to sajūta nebūt neapmierinas, tik vēl karstāk iekaist. Ko es lai daru? Pastāstīju draugam, tas atrunā. Jāpaciešas vien ir. Tik nejēdzīgu gara stāvokli, kā tagad, sen neesmu piedzīvojis."

16. jūlijā: „Ja, bēdīgi, pārāk bēdīgi. Tas ir sitiens latviešiem, kas mūsu mazo tautiņu draud ga-

ligi izpostīt. Latvija — kaut jel nebūtu tai lemts Beļģijas liktens! Kaut jel vismaz Vidzeme paliktu sveika! — — Pašlaik puikas iznesā jaunas telegramas: No Jelgavas 13. jūlijā prūši atsisti ar zaudējumiem. Paldies Dievam!” (Tālāk raksta par latviešu sapulci Jekaterinoslavā, ka bijis visiem jārūnā krieviski, okolotočņika klātbūtnē.)

17. jūlijā: „Ieradušos biedru starpā es skaidri no valodas izšķīru 2 leišus, kaut teicās esot latvieši. Droši vien viņi, nabadziņi, baidās, ka par viņiem, kā leišiem, nerūpēsīties. Tādēļ maza viltība. Bet es viņiem izskaidroju, ka nav vajadzīgs noliegt savu tautību, ka arī par viņiem rūpēsīties; par to abi bij ļoti priecīgi un atzinās, ka esot gan leiši.” — „Nu ir ko darīt, tas man dara prieku un prāts paliek rāmāks. Tiri savādi. Bet priekš sevis nevaru neko, — tik citu labā strādāju, bet tā arī ir laime.” — „Biju sapulcē. Manus izstrādātus statutus vienbalsīgi pieņēma. Kā redzu, tad mans iespaids uz viņiem šē intelektuēli ir ārkārtīgi liels. Es arī pūlēšos to izlietot, lai var nodibināt organizāciju priekš nelaimīgajiem tautiešiem.”

30. jūlijā: „Mūsu bēgļiem šē, samērā ar citām pilsētām, ļoti labi. Vairāk par 400 cilvēkiem jau dabūjuši darbu. Ari nespējnieki un pat 3 nedēļnieces ir zem pajumtes. Bet mēs bīstamies, ka arī šē uznāks liela straume. Cilvēkiem 2000—3000 te var darbu atrast, bet ja nāktu vēl kāds plūdonis, tad maz kā būtu.”

31. jūlijā: „Es uz dzimteni atpakaļ griezties vairs nedoņāju. Ko es tur lai darītu? Ar mākslu nodarboties nevaru. Vismaz gadī divi, arī vislabākajā gadījumā, paies, kamēr par to varēs domāt. Likteņa nolēmums, ka viss jāiesāk no jauna. — Es sevi nepiemāņīšu. Kas jādara, tas jādara. Ko es īsti iesākšu, to vēl nezinu. Bet ka kas ir jāiesāk, to zinu. Es spekulēju doties kaut kur vēl tālāk. Varbūt uz Sibīriju, uz Vladivostoku, vai pat uz Ameriku, kur mazāk konkurences, tur labāk. Ja ko galīgi nolēmšu, tūlīt rakstīšu.”

Un D. raksta vēstules uz malu malām, kur tik viņam ir kādi labi paziņas vai draugi, lai dabūtu kādu vietu, „kur godīgi nopelnīt savu maizīti“. Viņš nekautrējas ne no kāda darba; ar mieru strādāt kautkur, bēgļu birojā, skolā u. t. t., jo redz, ka ar savu mākslu nodarboties nevarēs. Ierosinājums, nodibināt latviešu teatri Maskavā nāca daudz vēlāk, kad vācu uzbrukums dzimtenei bij apturēts. Ari uz Maskavu D. aizbrauca tikai tā cauri braucot; jo viņš bij dabūjis uzaicinājumu no rūpnieka Zilgalvja, braukt uz Vladivostoku. D. būtu varējis it labi palikt un dzīvot pie sava drauga C. Jekat—vā, bet viņa smalkjūtīgā daba neļāva tam izmantot drauga lab-sirdību. Viņš cerēja kaut kā pats nopelnīt sev mai-zes kumosu.

Šai drūmājā gara stāvoklī, kaudamies nospiedo-šām domām, D. jau garā paredz, ka neredzēt viņam vairs dzimteni, — Latviju. Šī sajūta izteicas vairā-kās viņa vēstulēs.

16. jūlijā: „Es Tevi no visas sirds lūdzu: Paņem saujiņu zemes no vecās Rīgas līdzi, un ja tad būs jāmirst, tad jutiesies tik pat kā dzimtenē.“ — Nāves sajūta D. dvēselē jau dziļi iemitinājusēs un attiecības ar dzimteni to viegli izceļ un tā izplūst karstā dzimtenes mīlistībā. — Še dažas raksturīgas vietas: Mīļa roka viņam aizsūta ziediņu no dzimte-nes un D. raksta:

31. jūlijā: „Paldies par laimes vēlējumu, bet vēl vairāk par rožu lapiņu ar ziedu lapiņu. — Kad es braucu prom, man nebij ne jausmas, ka ātpakaļ ne-tikšu. Tagad ir citādi. Lapiņu un ziediņu es ielikšu mazā stikla trauciņā un nēsāšu to klāt. — „Tā tad tik daudz man palicis no Indraniem“ (no dzimtenes Latvijas). Diezgan, diezgan! Nu varēšu pats uz savas zemes mirt.“ — — — Te D. līdzībā runā ar Indranu tēva vārdiem, kuŗa lomā viņš sevi tagad ietēlojas, jo jutas tāpat pamests, kā Indranu tēvs savā pirtiņā. — Tā pate sajūta izskan citās vēstulēs, kas rakstītas vēlāk:

2. septembrī: „Daudz paldies par rožu lapiņu! To ieliku stikla glāzītē pie citām. Tur glabājas visa mana dzimtene. Kamēr svešumā būšu, tikmēr nesāšu to kā dārgumu vienmēr sev klāt, un ja būs svešumā jānomirst, tad paņemšu to kā dzimtenes zemes pēdējo sveicienu sev kapā līdzī...“

14. februārī 1916. g.: „... Lielo paldies sevišķi par kamelijas zieda lapiņu. Mans „tēviņas dārgumu“ kambaris ar to gandrīz pilns. Vēl atliks tik pāris lapiņām telpas, kad jaunākās būs sakaltušas un tā pārvērtušas par putekļiem. Es senāk nekad nebūtu varējis iedomāties, ka tādai „piemiņai“ var priekš cilvēka būt tik liela nozīme. Tagad es to saprotu. Stikla trauciņš, kuŗā ziedu lapiņas — tagad pelnos sabirušas — glabājas, man ir tik mīļš un kad viņu apskatu, tad sirds paliek tāda savāda — it kā no tālienes manāmi dvestu miers pretī... Šīs piemiņas man tagad ir liela manta. Cik reiz neesmu viņās nolūkojies un — — visas nepatīkšanas tad uz laiku aizmirsis. No manis, kā redzi, var iznākt īsts „sapņotājs-dzejnieks“. Patiesībā jau varbūt tāds esmu, bet „pasaule“ to nu gan nekad nedabūs zināt.“

Dziļas skumjas par savu likteni izskan sekošā vēstulē:

11. augustā: „Krievu avīzes gaviļē par vācu flotes piekaušanu. Rīgai gan par šo kauju iznākumu būs divi ģinji, vai ne? Tā taču vāciešiem ir tīrā blamaža! — Pagaidi tikai, kamēr mums būs diezgan bumbu. Tas briesmīgākais pie tam tas, ka mūsu mazā tautiņa pa tam var aiziet bojā. — Tie dūšīgie tautieši, kas tagad tūkstošiem iet brīvprātīgi karā, tie būs mūsu tautas mantinieki. Viņi to izpelnā tiklab moraliski, kā fiziski. Visa tautas nākotne tagad dus viņu rokās. Un tādēļ man ir tik briesmīgi žēl, ka es nevaru būt viņu vidū. Jo ko tad mēs, tie pārējie, priekš tautas uzturēšanas pie dzīvības varam darīt. Gandrīz itnekā. Runāt un skubināt, tas darbs nu ir lieks. To es līdz sirds dziļumiem izjūtu, kad turēju šē komitejas sapulcē runu par mūsu tautas nākotni. Man vajadzēja desmitkārt vairāk sa-

nemties, lai nesāktu skaji raudāt kā bērns, nekā kad esmu uz skatuves lielu traģisku lomu tēlojis. Pašā runā tu, cilvēks, skaidri jūti, ka tagad ir darbiem laiks, ne mīļiem, gudriem vārdiem. Bet var vēl notikt, ka es ari tieku par kaņavīru, kaut ari ne tieši uz kaņa lauka. Es aizrakstiju Goldmanim uz Petrogradu, vai viņš nevar mani tai ziņā kur ielikt kādā vietā. Kaņotājiem jau vajag aiz muguras arī citu spēku. — Te dzīvot un neko nedarīt, tas ir vienkārši neļūdzīgi! Savu fizisko vārgulību es nekad neesmu tik mocoši sajutis kā tagad. Senāk jau ari tā Lāčplēša spēka nebij tā vajadzīgs. Tad strādāju mierīgu kultūras darbu, bet nu, kur jādara ari fiziski vēl lielāks kultūras darbs, es esmu nederīgs. Tas ir sasodīts stāvoklis. Un tādēļ manas domas pastāvīgi lido no vienas puses uz otru. Tas ir viens no tiem iemesliem, kālab es rakstu uz malu malām.“

11. augustā: „Es nemaz nedrīkstu domāt par dzimteni, tad mani pārņem tādas žēlabas, ka jāsaņem visi spēki, lai pilnā kaklā nekliegtu. — Kur mēs, nabadziņi, tversimies? Lielais laika ritenis mūs saberzīs par smiltīm. Valējām acīm jāiet iznīcībai pretī! Belģija mūsu bēdu mēsa! Kaņā iet, kaņā iet, tam vien vēl nozīme šai briesmu laikmetā. Ak kaut es būtu fiziski stiprāks! Nomirt nav pret to nekas, bet dzīvot nevarēt, tas ir abzurds!“

Te vēl tikai pieminēšu D. jaungada sveicienu, kur tas pirmā kārtā domā par savu mīļo dzimteni:

„Dārgājai dzimtenei, dūšīgājiem kareivjiem, viesiem koleģiem laimīgu jaungadu! Uz priecīgu redzēšanos jaunā 1916. gadā!“ — Vēlējums piepildījās citādā kārtā — dzimtenes zeme šai gadā uzņēma viņa mirstīgos trūdus. Tāda bij atkalredzēšanās.

II. Darba slāpes un gaitas.

Neraugoties uz Dubura fizisko vārgulību (stipri mocošām nervu sāpēm), tam piemita liela darba mīlestība. Tas varbūt arī bij viens no tiem iemesliem, kas viņu pamudināja doties prom no Jekaterinoslavas. Patiesībā viņš jau atbrauca še, tikai lai pavadītu vasaras brīvlaiku un atpūtinātu savus nervus. Rudenī cerēja braukt atpakaļ. Tomēr, kad sāka ieskatīt, ka kara apstākļu dēļ uz Rīgu atgriezties un Dramatiskos kursus nodarboties nebūs iespējams, tad arī bij jāsāk domāt par to, ko tagad īsti iesākt. Pilnīgā bezdarbībā tā tālāk dzīvot un mitināties no drauga žēlastības, to D. nevar, lai gan zin, ka ir mīļš ciemiņš. Kā viņš skatījies uz šo savu „ciemošanos“, tas izlasāms no sekošām vēstulēm:

19. jūnijā: „Es tak, piemēram, dzīvoju pie vecā drauga. Kopā esam gadiem ilgi pavadījuši ir labas ir ļaunas dienas, un tomēr nav diezcik patīkami, kaut gan skaidri zinu, ka draugam tas taisni patīk, ka pie viņa dzīvoju. No tās apziņas, ka tu, cilvēks, tādā gadījumā esi balasts, prāts tomēr valā netiek.“ — Un šī atziņa, neraugoties uz to, ka baudu mājā vispārēju mīlestību.“

25. jūnijā: „Pats taču tak labi zinu, ka esmu te reti mīļš ciemiņš. Un ik uz soļa to arī tiešām piedzīvoju — draugs pret mani tīrā rūpība un gādība; mazie laudis (drauga māsas zēns un meitene) raugās uz mani ar lielu godbijību. Vārdu sakot, esmu no labsirdības gluži kā vatē ietīts un tomēr mācas virsū tāda nejēdzīga jūtoņa. Tīri dusmas pašam par sevi. Bet ko tur lai dara. Sirdij jau prāts nevar pavēlēt. Un tā es pats aiz tīras aplamas jūtoņas sev daru dzīvi nepatīkamu. Es jau zinu, ka neviens pie tam nav vainīgs, bet tā tas ir. — Rau-

dzīsim ar visiem spēkiem tās mulķīgās jūtas noslāpēt...“

18. jūnijā: „... Esmu visai mundrs, sāku labi gulēt un pat, liekas, pieņemos miesās. Kaut tik nepārbraucu mājās ar apaļu „vēderiņu“. Tā nu man nemaz negribētos. Es sveru tagad pilnīgi diezgan. Taisni šodien riskēju 5 kap. un nosvēros. Iznākums 186 mārciņas. Diezgan priekš mana auguma.“

20. jūnijā: „... Nu jau naktis 4—5 no vietas, kad guļu kā zutis bez pārtraukuma arvien ap 7—9 stundas. Vai tas nav smalki, ko?“

Varam saprast D. prieku par to, ja zinam, ka viņš taisni mocījās ar bezmiegu un reizēm lietoja pat līdzekļus, lai iemigtu. Pirmās nedēļās pēc savas aizbraukšanas Jekaterinoslavā viņš vēl sūdzās:

26. maijā: „... Kā jau reiz rakstīju: viss mans darbs pastāv iekš tam, kā 1) rakstu vēstules — —, 2) studēju cauri Ostvalda lielo darbu „Naturphilosophie“ un — nu, tālāk nekā nav. Pārējais laiks tiek vai nu nogulēts, vai noslinkots. Par to miegu visai sūdzēties nevaru, bet ir vēl naktis, kad tikai uz saules lēktu iemiegu. Veca paraša — ko tur lai dara.“

„... Mani dullie nervi ir samērā ar Rīgu daudz mierīgāki un par tiem es nopietni un sistematiski rūpējos. Tos padarišu pa visu brīvlaiku gluži prātīgus. Tas ir galvenais, ko es varētu te panākt. To prieku tad rudenī! Cerēsim!!!“

Bet tiklīdz te D. spēki mazliet atspirgst, viņam bezdarbības stāvoklis jau apnik, paliek nezturami. 17. jūnija vēstulē lasām: „... Kaut drīzāk tās suņu dienas beigtos. Ir tiesa, ko Tu par to raksti: suņu dienas ir priekš bagātiem laudīm.“

Tagad aplūkosim, kā un kur D. cerēja darbu atrast un nodrošināt sev maizes kumosu. Tās varbūt ir tumšākās lapas puses no D. dzīves stāsta, bet viņas ir visai raksturīgas: tas liecina, cik pamesti šai laikā bijuši musulabākie maksliņieki, ka tiem vajadzējis nodoties šādām izredzēm, lai sagādātu sev dienišķu maizes riecieni.

Tiesa, te varbūt iebildīs, ka D. eksistence jau bij nodrošināta pie drauga un ka arī citi tautieši tam piedāvājuši laipnu, palīdzīgu roku. Bet uz to jāatbild: kamēr cilvēks vēl jūtas spēcīgs pats sev maizi nopelnīt, tam nepatīkami mitināties no otra žēlastības. Un mēs jau redzējām, kā D. uzņem savu atkarīgo stāvokli pie sava drauga. — Visbēdīgākais šē ir tas, ka mākslinieks neatron savām spējām pie mērotu darbu, bet tam jānododas visādām iedomām, tvarstot pēc vienas un otras „piemērotas“ vietas.

Tanī laikā gan nodibina Latviešu strēlnieku bataljonus, kur dažu labu literātu Komitejā būtu varēts nodarbināt; jo sevišķi tāds spēks, kā D., būtu bijis ļoti vajadzīgs, kad vēlāk sāka rīkot strēlniekiem teatra izrādes.

Rudens sākumā Pēterpilī iekustināja jautājumu par pastāvīgu latviešu teatru nodibināšanu. Vai tur par D. domājuši, nemāku skaidri pateikt. Kādā D. vēstulē atrodama sekoša piezīme: „Uz Petrogradu aizrakstīju dēļ teatra, bet turp es nebraukšu.“

Vispirms D. griezies pie valstsdomnieka J. Goldmaņa, lai „viņu kur ieliktu kādā vietā“; te pieveidīšu vēl citus izrakstus no vēstulēm, kas liecinās, ar ko visu viņš bijis ar mieru nodarboties, lai nostātos pats uz savām kājām un varētu eksistēt no sava darba.

18. augustā rakstītā vēstulē viņš runā par saviem radniekiem, kuri atbraukuši uz Jekaterinoslavu un jau dabūjuši vietas; pēc tam turpina par sevi:

„... Tikai es pats tupu uz vietas kā pienaglots un laužu savu galvu, vai vēl kaut kur nevajadzētu rakstīt. Ja Tev varbūt iekrīt kas prātā, kā es varētu maizīti nopelnīt, tad atraksti man. Lai Tu redzētu, kā es domāju turpmāk kulties pa pasauli, tad piemēra dēļ pastāstišu. Redzi, latviešu laikraksti iet uz Pēterpili. Tā tad droši vien nāk zem Remiņa, kurš līdz šim ilgus gadus cenžēja latviešu dramatisko literatūru. Es tak pazīstu labi a b u s arodus. Un tā dēļ arī viņam aizrakstīju. Bez tam es labi protu to

valodu, kuŗa mums tagad naidīga; bet krievu vidus skolās viņu tomēr māca. Par ģimnazijas vai reālskolas skolotāju tā tad es varētu būt. Un tādēļ aizrakstīju uz Maskavu ķeniņam. Redzi, nu Tev jau ir divi piemēri, kā un ko es domāju nākotnē darīt. Bez tam jau es varētu nodarboties fabrikās, kantoros u. t. t., kaut gan tur no sākuma būtu grūtāki, bet bail man no grūtībām nav.

Ko Tu domā, ja es grieztos pie Brigadera? Patikt tas gan man nepatīktu un diez' vai arī būtu panākumi. Pasaki man par to savas domas."

Kādā citā vēstulē D. piemin, ka esot nosūtījis kādu duci vēstulu uz visām malām, Petrogradu, Kaukazu, Sibīriju, pat uz Ameriku. Cik zināms, viņš griezies arī pie Bēgļu Centralkomitejas Pēterpilī, kur jau daži literāti bij dabūjuši piemērotu nodarbošanos, bet arī tur tāpat, kā citur, nekas nav iznācis. Vienīgais, kas uz viņa vēstulēm atsaucies, bij rūpnieks-uzņēmējs T. Zilgalvis Vladivostokā, no kuŗa D. saņēma ziņu (liekas telegrafiski), lai tik braucot droši, vieta būšot. Taču D. nesteidzas turp, bet ilgi vilcinās. Kādēļ? Šķiet, D. biedēja lielais attālums līdz Vladivostokai: kā šo garo ceļu izturēt ar savu vārgo veselību un, ja aizbrauc, nezina vai tad vairs kad tiek atpakaļ uz Latviju. — Un D. prāto, vai nevarētu vēl kādā citā ceļā tikt pie līdzekļiem: Viņš ir apdrošinājies dzīvības apdrošināšanas biedrībā „Rosija“ un nāk uz šādām domām: „... Ja es varētu tagad to polisi likvidēt, tad man atliktu ap kādi 300 rbl. (Jāpiemin, ka dažus simtus viņš jau pret polisi bij aizņēmis agrāk.) Lūkošu sūtīt uz Petrogradu „Rosijas“ valdei attiecīgu lūgumu. Man te kantorī teica, ka v a r b ū t varēšot."

Galū galā citas nekādas izredzes nav un D. pašas braukt uz Vladivostoku.

5. s e p t e m b r ī: „Tu brīnies, kālab man draugs neapgādā ne vietu. Ja jau varētu, vai tad nu to gan nebūtu padarījis. Tūkstošiem dzelzceļa ierēdņu stāv bez darba, kuŗi ir evakuēti. Pat ir ciešs priekšraksts jaunus nepieņemt, jo evakuētie tā kā tā algu

dabūn. Tā tad it dabīgi, ka viņi ari tiek nodarbināti. (Inž. C. ir vietējā dzelzsceļa priekšnieks.) Ari visu citu esmu te jau smalki izpētījis un tomēr nekā. Man jābrauc prom. Bet, redzi, par to es nemaz neskumstu. Man ir ķešā ap 15 rbl. un ar tiem es mierīgu prātu dodos pasaulē — galvu jau nenoraus! Es ceļa malā nepalikšu.“

Kā visai zīmīgs D. pašraksturojums jāpiemin sekoša vēstule:

10. augustā 1915. g.: „... Es neticu, ka es reiz vēl mūžā varētu būt dolarnieks. Tie ir divi elementi, kuŗi ir, tā sakot, gluži pretējas dabas. Ja jau man tās naudas kāres būtu bijis vairāk nekā mākslas kāres, tad jau ari droši vien tagad būtu tāds pats „piļu“ īpašnieks, kā Rīgā dažs labs. Izdevības un pat spējas uz to jau man netrūka. Kālab esmu nabadziņš palicis, tas ir gluži vienkārši. Viss tas neķitrais gars, kas danco ap zelta teļu, man, pašam varbūt nezinot, nekad nav tā no sirds paticis. Un, taisnību sakot, nepatīk ari tagad. Kamēr dzīvot varēja, tikmēr par krāšanu nedomāju un tā tas ir noticis. Vaļsirdīgi sakot, reizēm to „naudas grības“ trūkumu tagad gan manāmi sajūtu, bet tas atkal pāriet. Un taisni tagad tas ir pat labi. Ja nu es būtu tai naudai stipri pieķēries un tad nonācis tādā stāvoklī, tad būtu vienkārši jāizsamist, vai ne? Es domāju, ka tie mūsu bagātie nav par mani laimīgāki. Es vairāk neko nevēlētos savā mūžā, kā godīgu iztiku, un spēju ar savu mākslu nodarboties... Tad man laimes būtu pārpilnam. Bet šobrīd gan no maniem vēlējumiem nepiepildās neviens.“

* * *

*

Un Duburs ieronas Maskavā. Viņš apmetas pie sava drauga brāļa, inženiera C., tai pārliecībā, ka uz kavēsies šē tikai īsu laiku. Taču interesēdamies par latviešu teātra nodibnāšanu Maskavā, viņš grib palūkoties, kā šē tās lietas īsti stāv. Tik daudz viņš zin, ka šē saradušies vairāki aktieŗi, kuŗi stājušies

ar Latviešu biedrību saziņā par teātra nodibināšanu, un ka par teātra vadītāju — direktoru nodomāts Veics. — Tanī pašā dienā, kad D. ierona Maskavā, 7. septembra vakarā, nolikta biedrībā sēde.

Un no tā vakara sākas D. darba gaitas. Sākumā viņš nedomāja pie teātra saistīties, kā tas redzams no viņa pirmās dienās rakstītām vēstulēm:

8. septembrī: „Nu jau esmu maskavnieks. Cik ilgi, to gan nezinu. Liekas, ka man te nekas neiznāks. Vakar vakarā biju biedrībā. Satiku tur vairāk aktieŗu. Bet kā izrādās, tad viss pasākums ir pilnīgi nedrošs. Biedriba nekādas palīdzības nevar dot. Vienīgais, savas telpas mēģinājumiem un savu kori, ja vajadzīgs. Jau nosprieduši uzvest „Vaideloti“, bet kā īsti, paši vēl nezin. Šovakar ir biedrībā taisni „teātra sekcijas“ sēde. Es ar' gribu aiziet. Tad no spriedumiem redzēšu.“

9. septembrī, puksten 2 nakti: „Nupat kā pārbraucu mājās. Simsons un Muncis mani pavadīja. Bijām visu vakaru kopā un lauzījām galvas par šejienes aktieŗu apstākļiem. Tie, kā izrādās, ir pavisam bēdīgi. Krievu sabiedrība par laimi nāk ļoti silti pretīm. Tā, piemēram, nodomātai „Vaidelotes“ izrādei krievi dod audeklu un krāsas jaunām dekoracijām. Ari telpas cer dabūt „tautas nama“ lielajā teātra zālē, vai nu pilnīgi par velti, vai par apgaismojuma atlīdzinājumu.“

Neraugoties uz to, ka D. nedomā še palikt, viņš tomēr nevar atturēties pretīm aktieŗu lūgumam, palīdzēt tiem nodrošināt savu stāvokli preti biedrībai, jo direktors Veics ar viņiem neejot roku rokā.

Bet reiz roku pielicis D. vairs netiek vaļā. Dienu vēlāk viņam jau jāatzīstas.

10. septembrī: „... Vispārīgi tas teātris ir kā kāds māneklis — gribi tu cilvēks no viņa tikt vaļā, paliek žēl, bet pieliec tik viņam vienu pirkstu, tad viņš paņem visu roku un beidzot pašu cilvēku ar visiem matiem...“

Lieta tā, ka pret aktieŗu pulciņu nostājies preti pats domātais direktors Veics. Lai šo stāvokli rak-

sturotu, nevaram noklusēt dažas D. personīgās domas, kas spilgti raksturo D. un viņa darbību:

Ceturtdien, 10. sept. p. 12 dienā: „Vakar vakarā es, S. un M. sastrādājām kādas 6 stundas pie instrukcijām, kā rīkojamās izrādes vadīt un kā stāties sakarā ar biedrību. Šodien p. 5 ir aktieņu pilna sapulce un vakarā p. 8 Teatra Komisijas sēde. Tā tad šodien tas darbs ir jāpadara. Lai V. intrigām aizliktu šķērslī, tad aktieři lūgšus lūdz, lai es palieku te tik ilgi, kā mēr visa lieta tiek nokārtota un es lai vadot pirmo izrādi „Vaidelotei“. Nu nezinu, ko darīt, jo līdz p. 5 man jāizšķiras. Ielaisties visā tai šļurā negribētos ne par ko; bet atkal otrādi — atstāt visus kolēģus V. varmācībā arī nepatīk. Ko nu lai daru? Ja es aprēķinu, ka man Stanislavka un polises dēļ te tomēr nedēļas 3 ir jāpaliek, tad jau nu tā kā ir, tā ir. Ja es viņus atstāju liktena rokās (t. i. V—am), tad man pārmetīs, ka es te uzturos un tomēr par latv. teatra likteni ne ausu nepaceļu; bet ja piedalos, tad, protams, darba bez gala un visas nepatīšanas, kā mēr to lietu ievada sliedēs. Slikti vienādi, slikti otrādi. Es domāju darīt tā: Ja es redzēšu, ka aiz manīs stāv visi aktieři un grib darīt pēc mana padoma, tad es apsolišos vadīt pirmo izrādi, bet ja redzēšu, ka man nav visu aktieņu piekrišanas, tad es tur savas rokas nepielikšu. Lai tad viņi ar V. kaŗo vieni paši.“ — „Šodien vakarā tā tad liela diena manā turpmākā plānā.“

Pēc izstrādātām instrukcijām visa teatra vadība ir trīs režisoru rokās, par kādiem aktieņu sapulce izvēl Duburu, Simsonu un Veicu; tie kopā ar 5 teatra komisijas delegātiem un tik pat daudz aktieņu delegātiem sastāda teatra vadītāju instanci. Šo priekšlikumu vienbalsīgi pieņem un vēlāk to apstiprina biedrības pilna sapulce. Tā teatra lieta Maskavā tiek izšķirta; jautājums vēl tikai par telpām.

Kā uz to visu skatījās D., liecina sekošas viņa rindas:

11. septembrī: „— Nu kādu nieku par šējenes teatri. Kā pirmdienas vakaru aizgāju pirmo-

reiz uz biedrību, tā no tā laika esmu kā iejūgts un strādāju un domāju par to bez pārtraukuma. Visi aktieŗi (viņu te ir ap 12) mani lūdz, lai eju viņiem palīgā. Viņi bīstas, ka V. viņus bez žēlastības nobīdīs pie malas, ja viņam izdotos varu dabūt savās rokās. Un tā ka daži fakti uz to jau gaiši rāda, tad galvenā lieta nu ir aizlikt tai ziņā V. šķērsli ceļā. Tāds šķērslis nu ir, ka visi aktieŗi kopā, caur savu izvēlēto priekšstāvniecību piesienas biedrībai. Bet V. grib iet savu ceļu. Kādēļ un kālab, to viņš citiem slēpj. Bet pats nekautrējas nākt sēdēs un visu noklausīties. Aktieŗi gluži labi saprot, ka te vajag stipra pretsvāra, jo citādi viņiem ir V. priekšā jālien uz vēdera.“ — „Es par V. rīcību nebrīnos, bet es strādāju kopā ar visiem un iztuos tā, itkā kad V. tur nemaz nebūtu. Ja viņš netura par vajadzīgu ar mani runāt, tad kālab lai es viņam uzbāžos.“ — „Ja mēs būtu gribējuši tāpat rīkoties kā V., tad viņš nebūtu nācis ne teatra komitejā, ne režisoros. Bet lietas dēļ mēs to nedarījām.“ — „Lielas grūtības un galvas laužīšana ir ar telpām. Tas izšķiršis jaunedēļ. Bet ja telpas nebūs dabūjamas, tad visam beigas. Tikdaudz nu vismaz ir padarīts, ka pašu aktieŗu attiecības ir nokārtotas, un V. vairs nevar darīt ko grib. Ja arī viņš būs priekšgalā, tad vismaz noteiktās robežās. Tas ir tas nopelns, par ko aktieŗi man var pateikties. Es nu, protams, citādi nevarēju, ka man bij jāaņņemas vadīt vismaz pirmo izrādi. Ja es braukšu prom, tad režisoru koleģijā manā vietā aktieŗi ievēlēs kādu citu. Līdz šim, diemžēļ, gan nav neviena pienācīga kandidata. Nu, varbūt pa to laiku kāds ieradīsies. Atlīdzība aktieŗiem būs pēc mārku sistēmas un to izstrādās režisoru koleģija. Mēģinājumi, protams, būs tikai vakaros; jo visi aktieŗi ir jau, vai būs vietās.“

Tai pašā augšējā vēstulē starp citu viņš piemin: „Es, paldies Dievam, pa vasaru it labi esmu atspirdzis; varbūt labāk, nekā citām vasarām. Senākās nervu sāpes plecos, mugurā un rokās, kas mani pāstāvīgi mocīja, tagad ir pilnīgi mitējušās. Tikai šad

un tad kājās nervi neganti iesāpas, bet drīz atkal par laimi pāriet.“

Pamats aktieņu trupai nu gan likts, bet ar telpām priekš teātra ir posts. Sākumā ir cerības dabūt sestdienās Serģijevas „tautas namu,“ kurās dienās tas ir brīvs. Par to tiek gādāts visiem spēkiem un trupa jau liek uz to lielas cerības.

Šīs rožainās cerības tiek uzbūvētas uz to, ka Maskavā „Zimina“ operā uzstājas latv. dziedātāji (Kaktiņš, Benefeld, Žūbīts) operā „Bajacco“ un latviski dzied. Izrāde, kā D. raksta, „pa divi trešdaļām izpārdošana no latviešu publikas.“

Tā tad izredzes labas. Dažas dienas vēlāk D. atkal sajūsminas:

19. sept.: „Jaunedēļ tai telpu lietai vajaga būt kārtībā. Tad visu citu jau gan kaut kā iekārtosim. Pēc manām domām te teātrim ir labākas šances nekā Petrogradā. Pirmkārt, tas būtu viens vien un, otrkārt — te publika ir pieraduse pie augstām cenām. Vienai vienīgai lugai tik vajadzētu „iesist“ krievu publikā un aktieņi varētu ļoti labi stāvēt materialā ziņā. Jo vienā pašā izrādē var ieņemt 5—6 tūkstoši. 4 reizes mēnesī dotu jau vismaz 10 tūkstošu un labā gadījumā pat 20 tūkstošu. Ar 10.000, es domāju, var pārtikt briljants personals. Un brīnumi tie nebūtu, ja tas notiktu. Tālab, lūk, visi ir kā sasvīlušī, lai tik pirmā izrāde būtu grandioza. Nauda tai ziņā netiks taupīta. Bet ja izrāde krievu publiku neinteresē, tad, protams, ir daudz grūtāk dzīvību vilkt. Bet tik gluži traki arī tad nav.“

Bet visas rožainās cerības un labās izredzes drīz vien izgaist.

24. sept.: „Ar mūsu cerībām uz cik necik kārtīgām izrādēm — beigas. Nupat biedrības priekšnieks T. kgs dabūjis no gubernatora izskaidrojumu, ka Serģijevas tautas namā brīvās piektdienas un sestdienas atdotas kādam antrpreneram ar dramatisku trupu. Pie tam gubernators gan solījies rūpēties, vai nevar kur citur telpas uziet. Bet ko tas līdz; neēdis nevar uz paēdušā gaidīt. Un kur tad

tādas telpas lai rastos. Tā tad visas lielās organizācijas pūles veltas. Nu, jāpacieš ar' tās. Varbūt ka priekš manis personīgi tas pat vēl ir labāki; jo nu ir galīgi no teatŗa jāatsakās."

„Ko nu lai es iesāku? Tā negribētos braukt vēl tālāk prom, — bet laikam cits jau nekas neatliks. Cik ilgi tā bez darba lai dzīvo? Es nogaidīšu vēl, kas man iznāks ar Stanislavski un ar manu polisi. Ja ar St. nekas nebūs — un cerību visai maz — tad jau gribot negribot būs jākož tai rūgtajā ābolā. — Kaut jel tā Rīga tiktu reiz ārā no tiešā kaujas rajona, tad jau varētu griezties atpakaļ, bet pie tagadējiem apstākļiem tas neiet. Aizbraukt jau varētu, bet ja nu jālaižas atkal prom, ko tad?“ — „Kā no avīzēm redzu, tad Rīgā palikušie aktieŗi arī sāk kustēties. Kaut Jums ietu labāki, nekā mums. — Ja Rīgā varētu nodibināt kādu „neatkarīgu trupu“ un spēlēt uz savu roku, tad es varbūt brauktu uz mājām. Bet tas jau, droši vien ir neiespējami. „Aktieŗi jau nu reiz ir tādi duraki, ka gaida mūžam uz citiem. No tās indeves viņus pat ne karš neatsvabinās.“

Lai plašākai publikai būtu saprotams šis D. asais spriedums par aktieŗiem, tad jāpaskaidro, ka D. vienmēr mudinājis aktieŗus uz pašdarbību, lai negaidot visu no teatŗa komitejām.

Bet aktieŗi Maskavā cerības strādāt nav atmetuši. Kad „tautas nams“ zaudēts, tiek meklētas citas telpas. Šis tas tiek atrasts, bet atkal izjūk. D. par to piemin vairāk vēstulēs, viņš svārstās šurpu turpu, neredzēdams izejas.

30. sept.: „Te ar telpām neveicas nekur. Uzgājām vēl 2 zāles, bet arī tur maz cerību. Maskavā jau ir ap 130,000 ievainoto, un nu vēl jāsapagādājot vietas 65.000 klāt. Tādēļ jau arī rekvizē gan teatŗus, gan kintopus, gan hotelus, gan viesnīcas. Nodeklamēšu Raiņa vakarā, un tad aiziet. Komiteja man līdz tam maksā par palikšanu 50 rub.; varbūt honorāru arī vēl dabūšu, ja būs labi apmeklēts.“

1. oktobrī: „Sēžu kafejnīcā, lasu avīzes un garlaikojos. Ziņas no dzimtenes frontes it labas. —

Jo tuvāk nāk tas aizbraukšanas laiks, jo smagāki top ap sirdi. Tā Vladivostoka nemaz mani nekairina. Tā vien spokojas pa galvu — diez kad tad pārbraukšu un vai maz vairs pārbraukšu. Tā negribas doties ceļā; Bet ko lai dara — n a v citas izejas.“

4. oktobrī: „Es jau nu visā nopietnībā pēc 20. oktobra domāju laisties uz Vladivostoku; jo te ne v a r nekas iznākt. — Apgājuši kādu lielu „labības biržas“ zāli. Redzēs, kas tur iznāks. Es par to nedodu nekā; bet lai mēģina vien... Kuŗu cilvēku satiec, visi prasa, kad sāksies izrādes. Interese publikā ārkārtīgi liela.“

8. oktobrī: „Šovakar es sasaucu T. komitejas priekšniecības sēdi. Drusku ir cerības, ka dabūsim mazas telpas un taisni no „Krievu teātra biedrības.“ Bet kā par nelaimi skatuve tur maza un publikas ieiet tikai 500 cilvēku. Lielus lēcienus ar tik maz publikas nevar, protams, taisīt. Bet spēlēt tomēr gribam, ja tik telpas dabūsim rokās. — Mana aizbraukšanas diena nāk aizvien tuvāk un griba, braukt prom, paliek aizvien mazāka. Ja cik necik varētu te ko darīt, tad labprāt nebrauktu. Bet ko var zināt, kas iznāk.“ — Pirms iešanas uz sēdi D. vēl raksta tāni pašā dienā: „Redzēs, ko nu darīsim ar tām telpām. Man liekas, ka būs vien jāņem ciet ir tās pašas mazās. Kaut kas tak ir jādara. Ja nevar lielu, jādara sīks darbs. Tak labāki, nekā gluži dīkā stāvēt. Man pašam jau nu gan caur to nekādas izredzes nav; jo kas tad tur liels var aktieŗiem atlikt? Ja varētu par mēnesi nopelnīt vismaz 75—100 rbl., tad jau gan varētu palikt tepat; jo dzīvoklis un ēšana jau man nekā nemaksā. Bet tā pilnīgi dzīvot no drauga ķeŗas gan negribas. Drēbes un kabatas nauda tak vismaz jānopelna pašam. Vai tas izdosies pie tām mazajām telpām, to tagad nevar paredzēt...“

Telpas tās pašas dienas vakarā tiek nolemts saņemt. Tā tiek likts pamats pastāvīgam latvieŗu teātrim Maskavā. Ar to iesākās jauns posms D. darba gaitās.

III. Maskavas Latviešu Teatra vadība.

Kādā vēstulē Duburs žēlojas, ka tagad, kur esot jādara vēl lielāks kulturas darbs Latvijas glābšanai, viņš savas vājās veselības dēļ esot n e d e r ī g s. Un tomēr D. Maskavā pastrādā lielu kulturas darbu, lielāku nekā viņš pats to apzinas, savas tautas — Latvijas labā. Par tādu lielu, svarīgu kulturas darbu uzskatāma Maskavas Latviešu Teatra nodibināšana. Tiesa, to nepadarīja D. viens pats, — daudzi pie tā savu roku pielikuši, pa akmeņam piensuši, bet stiprāko pamata akmeni lika D. Pateicoties viņa nenogurstošai enerģijai, darba izturībai un dziļai mākslas mīlestībai teātris tika par īstu mākslas templi, kas darīja mūsu tautai godu. Bez D. tas tiešām būtu palicis par aktieru eksistences smellāmo līdzekli, kā citi mūsu bēgļu laikā pastāvošie un dibinātie teātri. To vadītāji skatījās tikai uz to, ka izrādīt lugas, kas pievelk vairāk publikas, lai cik seklas tās ar nebūtu. Un aktieri paši un „kritika“ to visu atvainoja ar to, ka aktierim tak vajagot šai posta laikā eksistēt. D. pirmām kārtām domā, ka latviešu teatrim sevišķi ārpus Latvijas jābūt l a t v i s k a m. Sveštautu dramatiskus darbus jau var dabūt skatīt uz labāk nostādītām skatuvēm, nekā tas ir iespējams latviešu „bēgļu“ teatrim. Bet izklīdušie latvieši un bēgļi jāsaista pie sava tautas teatra taisni ar savas tautas mākslas darbiem, ar pašu rakstnieku sacerējumiem. Tas ir vienīgi D. nopelns, ka Maskavas teātris savā pastāvēšanas laikā izrādīja vienīgi latviešu rakstnieku darbus.

Un ar to mūsu nacionalai kulturai bij izdarīts liels pakalpojums. Varbūt citādi rīkojoties materialie panākumi būtu bijuši daudz kuplāki, bet Lat-

viesu teātra nozīme būtu bijusi nacionāli kulturelā ziņāniecīga.

Neraugoties uz to, ka D. nekur neuzstājās kā Maskavas Latviešu teātra vadītājs, vai vienīgais noteicējs, bet rikojās visur un vienmēr saskaņā ar kolēģiem, taču viņa garīgā personība un autoritāte teātra lietās ir tik liela starp kolēģiem un teātra komitejā, ka patiesībā viņš noteic teātra fizionomiju un virzienu. Tādēļ vienā latviešu publikas daļā, kurai nerūp latviešu māksla kā tāda, bet kas latv. teātri gribētu kalpināt „idejas” dēļ savā virzienā, D. vadītais teātris ir kā dadzis acīs. Ja arī tā to pilnīgi neboikotē, tad tomēr šis sabiedrības daļa no tā novēršas. D. uz to negriež nekādu vērību, bet iet savu nosprausto mākslas gaitu tālāk.

Šo rindīņu nolūks nav apgaismot D. darbību Maskavas Latviešu teātri pilnīgi. Tad būtu jāsavāc vēl citi materiāli. Še sniegsim tikai D. paša domas un atziņas, kas sakarā ar Latviešu teātri Maskavā raksturo viņa personīgo dzīvi šai laikā.

Uzņemto pienākumu izpildīšana prasa no D. ārkārtīgi daudz pūļu un darba. Viņš raksta:

„Ar teātri mums iet ļoti grūti. Tā sarīkošana pirmo reizi ir neejdzīgi grūta. To nemaz nevar iedomāties, kādi šķēršļi mums jāpārvar. Kaut nu tie vismaz izrādēs atmaksātos ar kuplu apmeklējumu. Cerēsim. Man šonedēļ katru dienu no plkst. 6—12 nakti mēģinājumi un šovakar vēl pulkst. 1/29 pilna aktieņu sapulce. Veica vietā jāvēl cits. T. kom. delegāts, un galīgi jānoskaidro trupas locekļu sastāvs. Veics mūsu trupā tā tad vairs neskaitīsies. Viņš laikam gaida, lai viņu aicinam par viesi, lai tad varētu mūs krietni „plēst”. Bet tas nu nenotiks. Iztiksim bez viņa.”

Pirmai izrādei izvēlas R. Blaumaņa „Indranus”, D. režijā. Lomu sadalīšana rada lielas grūtības. Par to D. raksta 1915. gada 8. oktobra vēstulē starp citu sekoši:

„... „Indraniem” mums nav mātes. Es domāju taisīt vienu dullu „eksperimentu”, bet negribas atkal

attiecīgu tēlotāju tā apbēdināt. Es visā nopietnībā domāju Indranu māti dot L. Keplerai. Viņa ir dziļi sirsnīga, un kas tad tur vairāk? Ārējās kustības jāierobežo, lai neiznāktu jauni-straupas. Tā kā viņai jau gads rutinas ir no Liepājas, tad, domāju, lielas grūtības viņai nemaz nebūtu. Dot lomu O. Ariņai (un tā ir vienīgā vecēņu tēlotāja acumirkli) arī negribas; viņa nebūtu pietiekoši dziļa un ārēji maiga; iznāks daudz par skarbu un tad vēl — tad man atkal nav Lizes, kuŗa loma viņai labi piedien. Ja Kepler būs ar mieru, tad to eksperimentu riskēšu. Tukšo, aušīgo Gusti došu Veica kundzei. Tā loma, pēc manām domām, viņai guļ lieliski.“ — Tā kā abi Veici uz pirmo 12. oktobrī nolikto kopmēģinājumu neieronas, tad arī V-cam nodomāto Edvarda lomu atdod tēlot Augustam Gulbim un Gustes lomu Augustei Feldmanei.

Lai ar pirmo izrādi gūtu pie Maskavas publikas labus panākumus, D. grib uzaicināt no Rīgas atzīto jaunās Indranietes tēlotāju Juliju Skaidrīti. Bet tā kā Rīgā palikušie bijušās Interimteatra trupas aktieri sākuši dot izrādes uz savu roku, tad šis nodoms jāatmet.

Atklāšanas izrāde nolikta uz 24. oktobri. Un D. pieliek visas pūles, lai tā izdotos labi. Sakarā ar lugas iestudēšanu, Duburam iekrīt prātā kāds nodoms, par kuŗu viņš raksta 15. oktobra vēstulē:

„... Man šodien daudz darba. Kā 5 iziešu, tā būšu vienā darbā līdz apmēram 11 vakarā. Nemas nosviduši ap pirmo izrādes sarikojumu. Svētdien man bez tam vēl jādeklamē! Man iekrita dulls plāns prātā. Raudzišu to tūdaļ kustināt. Te Maskavā ir taisni tā lielā biedrība, kuŗa taisa uzņēmumus kinotipiem. Latviešu publikas te tagad būs ap 40—50 tūkstošu. Mēs sagatavojām „Indranu“. Es proponēšu tai biedrībai, lai uzņem uz filmu „Indranu“. Varbūt var ko nopelnīt. Protams, tās tik vēl ir manas domas. Bet ja tas notiktu, tad gan Tev vajadzētu atbraukt reizā ar mums citiem notēlot jauno „Indranieti“. Tai gadījumā es uzaicinātu arī Rūm-

nieci no Pēterpils. Redzēs, kas būs, kad biedrībai savu propozīciju iesniegšu. Tas notiks jau rīt vai parīt. —“

Ja šis plāns būtu ticis realizēts, tā jau būtu mums vērtīga vēsturiska piemiņa. Bet tas, domājams, nebija tik viegli izdarāms, kā D. bij iedomājies.

Kad trupas sastāvs galīgi noskaidrojies, sākas nopietna strādāšana. Ar laiku daži spēki vēl pienāk klāt un tiek uzņemti trupā. Taču ne tikai aktieru trūkums, ir arī vēl citi trūkumi un šķēršļi, kas rada lielas galvas laužīšanas un sagādā daudz grūtības.

Jo sevišķi strādāšanu apgrūtina tas, ka kara apstākļi visus nomocījuši un padarījuši nervozus.

16. oktobrī: „Šodien man nemaz nav „ekstrā“. Laiks palicis stipri auksts un varbūt ar to stāv sakarā manas nervu sāpes. Ir jau arī neejdzīgi, tā kuļoties un badinājoties. Cik es varu nomanīt, tad it visi aktieri ir nervozi, to manu uz mēģinājumiem un cītur dzīvē. Tā piem. Simsons šopavakar — aizgājis darišanās pie Kepler — bijuši tur vairāki kopā, sākuši runāt par teatru, karu un dzimteni un — — — piepeši pašiem nemanot, viens sācis raudāt, cits nervozi smieties u. t. t. un beidzot — Simsons sabrucis pavisam, dabūjis piepeši nervu drudzi, tā ka bijis jāved mājās un jāliek gultā. No citiem uz mēģinājumu arī manu, cik uzbudinātā gara stāvoklī visi dzīvo. Kā nāk dziļākas vietas, tā tūdaļ sāk raudāt, piem. Riekstiņ un Kepler. — Tas jau nu labi, ka tēlojumu tik dziļi izjūt, bet katrā mēģinājumā tak nevar to; tad jau nervi drīz vien būs pagalam. Kad prasu, kālab tā, tad gandrīz visi atzīstas — nevarot savaldīties. Tā ir zīme, ka visi ir stipri nervozi. — Man pašam, tikko runāju savu tekstu, viet' vietām ar varu jāsavaldās, lai nesāktu pilnā balsī raudāt. Tīrais posts. Bet es nu gan esmu ļoti uzmanīgs. Neļauju mēģinājumos savai psichei tiktāl aizrauties, bet tas tomēr maksā milzu pūles, un pēc tam aizvien jūtos fiziski stipri noguris. Bet cerēsim, ka nāks labākas dienas un atnesīs apmierinājumu. ...“

„Skatuves ietērpa un rekvizītes un kostimi — tās ir lietas, kas te mums visiem vai prātu atņem, tik grūti ar tām. Šai ziņā te ir briesmīgi apstākļi. Pēdējais sulaiņa darbs jādara pašiem. Un mēģināt uz skatuves dabūsim tik vienu pašu reizi. Citādi jau nekas, bet ar ansamli es vēl nebūt neesmu mierā. Vēl nu gan laika drusku ir, bet tomēr par maz; vajadzētu vismaz vēl vienu nedēļu. Bet atlikt nevar. Kā nu būs, tā būs. No pirmajām izrādēm jau arī atkarāsies mans turpmākais stāvoklis — vai palikt, vai braukt prom. Nedēļas 2—3 jau nu es te vēl droši būšu.“

Attiecoties uz iepriekšējā vēstulē izteikto piezīmi, ka nav „ekstrā“, t. i., ka nervu sāpes mācas virsū, — D. otrā dienā, 17. oktobra p. pusd. raksta: „... Šodien man ir atkal it labi. Kā liekas, tad tie nervi būs trakojuši aiz vienkāršas aizsaldēšanās; jo šodien man sāp viens plecs un sāni kreisā pusē. Bet tas nav nekas, to var it mierīgi panest. — Tramvaji atkal neiet. Un p. 7 man biedrībā mēģinājums. Tādēļ beigšu un došos ceļā, ir verstes 2—2½ ko iet. Tas nav nieks; jo es labprāt kājām neeju; bet šoreiz neko darīt. — Rīt grūta diena — jāuzstājas (kā deklamētājam Raiņa vakarā, L. biedr. izrīkojumā) un bez tam priekšpusdien mēģinājums.“

Par savu pirmo uzstāšanos Maskavā Raiņa pieņemšanas vakarā, kur D. kopā ar Veicu deklamē Mintautu un Induļa dialogu (no „Indulis un Arija“), D. raksta 20. oktobra vēstulē:

„... Labāka iznākuma vairs nevar vēlēties. Kas attiecas uz mani, tad bez obligātajiem applausiem, kam vajadzēja dot vairākus „bis“, es dabūju arī realu panākumu: 75 rubļ. honorāru. Tā ir pirmā peļņa kopš izgājušā pavasara. Krievu avīzēs esot arī it labas atsauksmes. Es pats tās vēl neesmu lasījis.“

23. oktobrī no rīta: „Mēģinājumi jau iet diezgan labi; bet ar tām citām lietām dēļ sarīkošanas neveicas. Tikai vēl šovakar sākām pārdot biļetes. Izsludinājumi arī stipri nokavējās. Tikai vakarrīt va-

rēja izsūtīt programmas. Kostimi, protams, vēl ne domāt nav kārtībā, jaktē tos pa visām patversmēm. Un šovakar p. 6 ir ģeneralmēģinājums. Redzi, tas ir tas, kas mani nobendē. Tu zini, ka es par tādām lietām stipri uztraucos. Es zinu, ka to nevajaga; bet es nu reiz nevaru citādi. Un uz izrādes skatuves jāpietiek ar vienu pašu mēģinājumu, kur man trupā tik daudz jaunu aktieru, kam vēl nav pietiekošas skatuves rutinas. Tās ir visas nepatikamas lietas. Neveicīgās sarīkošanas dēļ un it sevišķi ja t r a m v a j i sestdien vēl neiet, kas tad var notikt?! Par mūsu lielajām pūlēm var iznākt 2 tukšas mājas. Un tad? Tad būs visiem dūša pagalam un viss labais pasākums beigts. Tas viss gulstas man nejdzīgi uz nerviem. Vienīgais prieks — kad redzu, ka ikkatrā mēģinājumā jaunie tēlotāji ļoti labi iedziļinājas lomās un sāk sakust ansambli kopā. Bet arī tai ziņā es vēlētos vēl gludāka noslīpējuma. Mēģinājumi 3—4 nemaz nekaitētu. Nu jāpietiek ar vienu vien. Nu, kā nu būs, tā būs. Strādājuši jau visi esam čakli. — Par laimi šodien ieradās te Jaunā Teatra un Operas garderobjers Vessmanis ar savu kundzi. Nu vismaz kostimu lieta būs drusciņ labāka.“

Tās pašas dienas vakarā, sēdēdams viesnīcā un strēbdams savu parasto kafiju, D. piezīmē uz mazas lapiņas: „Nu iet gan briesmīgi. Pulksten 6 noliku mēģinājumu — un izrādās, ka it nekas vēl nav gatavs — ne dekorācijas, ne apgaismojums, ne kostimi, ne rekvizītes. Tu vari iedomāties, kas man tās par mokām. Es esmu vienkārši izpumpēts. — Pat viens tēlotājs (Noliņš) nav ieradies. Es mēģinājumu, protams, pārtraucu uz ½ stundu un noteicu, ja nebūs tad viss kārtībā, tad es streikošu. Ja tie „seski“ nevar ne tik, kā praktiskos darbus padarīt, tad man nūdien nav vērts viņiem raust kartupeļus no sprīkstīm. — Tagad iešu atkal turp.“

Nekorektību, bezrūpību pret rīkojamo izrādi D. nekad nevarēja paciest, tādēļ saprotams viņa uztraukums par citu nolaidību. Ja viņš ar savu vārgo veselību varēja noturēt 6—7 stundas garos mēģināju-

mus un nostaiģāt verstīm garus ceļa gabalus kājām un padarīt daudz citus darbus, tad no jaunājiem gan drikstēja prasīt vairāk nopietnības un izturības. — Tie, kuri bij aizņēmti vietās, nu gan bij atvainojami, bet daži pilnīgi bij pelnījuši D. dusmas.

Izrāde galu galā tomēr norit diezgan apmierinoši, kaut gan D saka: „Es vēl nekad neesmu bijis ar spēlējamās lugas ietēru tik nemierā. Pie tam skatuvi te tik maza kā tējplāte...“ Pēc izrādes turpina:

Sestdien, 24. oktobrī, 11,40 naktī. „... Labvakar! Nupat beidzām pirmo izrādi. Spēlēts jau laikam tika it godīgi, un kā redzams bij, publikai ari patika. Bet citādi maz prieka, — būšot kasē ap 4 līdz 5 simti. — Tie krievu avižnieki ir briesmīgi ļaudis. Pa izrādes laiku lien uz skatuves un prašņā; atraidīt nevar. Bija kādi 4—5 no lielām krievu avižēm, un no mazākām ari esot zālē tvarstījuši aktierus. Redzēs, ko nu rakstīs.“

Par krievu kritiķu atsauksmēm D. kādā citā vēstulē piezīmē: „Kādās piecās lielās krievu avižēs mūsu izrādi pat taisni slavē, trīs pie tam mani pastrīpo kā ārkārtīgi spējīgu tēlotāju un viena manu lomas uztvērumu un attēlojumu nosauc par „ģenialu“. Tā tad tā goda jau nu ir pārāk daudz; žēl tik, ka no tā netiek paēdis. Es labprāt $\frac{2}{3}$ no tās slavas būtu atlaidis, ja tās vietā būtu dabūjis kādu simtnieku.“

Lai gan abu pirmo izrāžu materialie panākumi ir vāji, izrādes tomēr vēl turpina, cerībā uz labākiem laikiem. Mazāk jau bēdājas citi trupas locekļi, jo tiem gandrīz katram ir sava algas vieta, kur dienišķu maizi nopelnīt. Teatrim tie grib nodoties tikai aiz mākslas kaislības. Ari D. ir sava iztika — dzīvoklis un uzturs pie drauga; bet šī atkarība viņa sirdi nomāc. Tādēļ saprotamas viņa bažas par pekuniaro neveiksmi.

Ari turpmākās izrādes nesola labākas cerības. Tomēr uz Vladivostoku braukt D. vilcinās — viņu biedē lielais attālums, bet, domājams, tam par iemeslu ir ari citi dziļāki motīvi... Taču dzīve Ma-

skavā paliek aizvien smagāka. Ziemai iestājoties pievienojas vēl citas rūpes: trūkst siltu virsdrēbju.

27. oktobrī: „...Es nekad tā neesmu salis, kā tagad. Plānājam rudens mētelitim vējš švirkst cauri kā vabu sētiņai. Man visā nopietnībā bail, ka neapsaldējos tā, ka jāliekas gultā. Tad, nūdien, būtu dumji. Bet izejas nav. Kažoku vai mēteli iegādāties, tad vajaga vismaz kādu 100 rbl., un kur tos lai ņem? Jāsals zobus sakodušam.“

Ronas arī vēl citi tekoši izdevumi. D. sarēķinājis, ka viņš pa savu kavēšanās laiku izdevis ap 150 rbl., bet no teatras saņēmis tikai 35 rbl. Tādēļ, ja biedrības veči grib, lai viņš pie teatras vēl ilgāk paliek, prasa no teatras komitejas noteiktu garantiju — vismaz 100 rbl. mēnesī. Šo sumu biedrības vīri apsolās viņam gādāt, bet oficieli neprotokolē.

4. nov: „...Un es atkal uz solījumiem, ko nevar oficieli protokolēt, negribu ielaisties; jo tad iznākums var būt priekš manis slikts. Tad var notikt, ka es tos 100 rbl. vai nu pavisam nedabonu, vai arī tie man tiek izsniegti no viena vai otra kunga kā „izdevums aiz žēlastības,“ kas man vēlāk vēl jāaizmaksā pēc kara viņam atpakaļ. Tā tad es braucu prom. Tagad jā rūpējas sadabūt ceļa nauda un jāizpēti vilcieni. To darīšu jau rīt vai parīt.“

Lai D. no aizbraukšanas atturētu, aktieri grib no savas puses viņam tos 100 rbl. garantēt, vai vismaz 75 rbl.

15. novembrī: „...Starp citām lietām aktieri grib rīt sapulcē arī pārspriest manu stāvokli. Tā kā biedrības veči galu galā ar manis prasīto garantiju vēl neko realu nav nolēmuši, tad aktieri paši sadūšojušies un grib man garantēt par mēnesi 75 rubļus. Viss jau būtu labi, bet es to tomēr nepieņemšu. Es aktierus pazīstu. Nebūs pagājis niecīgs laika sprīdis un man būs no kaut kāda seska jādzird, ka es te esmu algots spēks. Bet par 75 rbl. es sevi angažēties neļaujos. Es zinu, tagad viņi lūdzas, lai es te palieku, bet ja palikšu, tad drīz vien runās citu valodu. Tā tad — es braucu la-

bāk. Beidzamā nieka saite, par kuru es ne pimbeŗa nedodu, ir vēstule Staņislavskim. To es ceturtdien aizsūtiju un nu gribot negribot jāgaida goda dēļ vismaz viena nedēļa, t. i. līdz ceturtdienai. Ja tad atbildes nebūs, tad uzskatīšu arī šo „salmu“ par nogrimušu un laidīšos dībenā. Ko velti saldēt nagus! Galvu jau man tur Vladivostokā nenoraus. Sliktāki kā te jau nemaz vairs nevar iet. Un ja jau tas kūlenis jāmet, tad labāk drīzāk. Grūts tas ceļš turp jau gan būs; jo ceru dabūt, kā jau bēglis, brīvu ceļu. Bet tad jābrauc 3. klasē un tāds vilciens, kā dzirdu, varot iet pat veselu mēnesi, kamēr nonāk Vladivostokā. Bet grozīt tur gan laikam neko nevarēšu; bagāts dara kā grib, nabags kā var.“

Bet gadās citi apstākļi, kas D. attura Maskavā: 17. nov. viņš saņem no Dailes teatra vadītāja Staņislavska karti viņu apmeklēt. Tiek ievadītas sarunas par D. aicināšanu par režisoru kādai latviešu iestādējamai lugai Dailes teatrī*). Tomēr šī jau tajuma nokārtošana ievēlka ilgi, un tā D. vajag kavēties Maskavā. Bet eksistences līdzekļiem trūkstot, viņš nonāk neapskaužamā stāvoklī. Vairākās vēstulēs D. spilgtās krāsās attēlo savu bēdīgo materiālo stāvokli. Tā ka vēstules ir ļoti raksturīgas, tad patsniegsim tās nesaisinātas. Te redzam, kādos apstākļos bijis jādzīvo mūsu spējīgākam skatuves māksliniekam, kamēr dažs labs taņi laikā sēdēja siltā vietā ar bēgļu komitejas pabalstu, kas bija daudz mazāk ko darījis priekš mūsu kulturas, nekā D.

Otrd. 1. decembrī, plkst. 4 naktī: „Esmu vēl nomodā, un, kā liekas, diez' vai šonakt maz iemigšu. Ap 9 būtu tā kā tā jāceļas — jāiet uz — lombardu. Nav ne graša pie dvēseles, un jau ceturtā diena. Draugs aizbraucis uz līnijas, tā tad to arī nevaru aizpumpēt. Neatliek nekas cits, kā jāiekleučo pulkstenis. Mēģinājumā gribēju no kāda kolēģa dabūt pāris rubļu — nekā. Izprasījos trim gabaliem. (Gulbim, Muncim un Simsonam), bet tie diemžēl nebij par

*) Kas no visas šīs lietas iznāk, par to tuvāk VI. nodaļā.

mani bagātāki un tā tad vajadzēja mēst tāļākai meklēšanai mieru. Diez cik patīkami, protams, tas nav, bet tādēļ galvu nodurt arī nav vērts. Tāda reiza nav pirmā un beidzamā arī ne. Vēl otras sekas no tā joka ir tās — kā bij jāpaliek bez vakariņām. Pusdienu paēdu ap 3, tagad 4 $\frac{1}{2}$; tā tad jau 13 $\frac{1}{2}$ stundas pagājušas. Bet taisnību sakot — ēst man nemaz negribas. Ļoti nepatīkami bij ap 12 nakti. Parasti pēc mēģinājuma beigām visi steidzas uz mājām. To šoreiz beidzām 11.30. Man kā režisoram iznāk, zināms, šis un tas ko vēl rikot. Kāmēr apskatos, visi kolēģi jau prom. Eju es arī. Bet ārā list ka čurkst vien. Steidzos uz Sadovajas ielu, kur parasti kāpju tramvajā, bet nu, nedod Dieviņ, atceros, ka man tik 5 kap. kabatā — — — un tramvajs pēc 11 vakarā maksā 10 k., dubultu taksi. I nosmējos pie sevis, i nopukojos, un cilpoju kājām. Nekas, — var i tā, ja citādi nevar. Bet ceļā vēl viena liksta. Mana labā kāja man paliek tā kā mitra un — pamazām aukstāka. Nu jau zināju, kas bij noticis. Kad tās verstis 3 pa Maskavas debešķīgām plančkām biju pēc apmēram $\frac{3}{4}$ stund. laimīgi viens pats nocilpojīs un koridorā kalošas nomaucu, tad redzēju, ka vienai galošai papēdī caurums. — Zābaks arī viss vienā mārķā un pat zeķe slapja. Tā tad — rīt jāizdod atkal vismaz 4 $\frac{1}{2}$ rbl.; jo tās ir vislētākās vīriešu galošas, labākās maksājot 7 rbl. Labāk jau nu iztikšu bez pulksteņa, nekā kājas saldēt. Vienā ziņā ir labi, ka list vai kūst —: man manā plānā rudens mētelīti tad nesalst; tā kā piem. pagājušu piektdienu, kad nācu mājā no Dailes teātra. Kad gāju tur turp, tad kusa, bet pa tam bij sācis salt grādu 7—8 un reizā stiprs vējš. Kad es iznācu no restorana, kur ēdu vakariņas — atkal bij ķeza. Aizbrauca garām 3 pēdējie tramvaji un visi pārpildīti. Man bij jāpaliek kājām, jo fūrmanim aizmaksāt 1 $\frac{1}{2}$ rbl., to man nebij. Kaut gan dūšīgi cilpoju, bet tikpat — nosalu uz nebēdu, tā ka sāka vai zobi klabēt. Tad jau lai labāk list, kā šovakar. Un pēc tā sasaluma, — otru dienu kā likts bij drudzis klāt un arī nervu sāpes; bij jāgul uz gul-

tas. Pat vēl šodien nebij gluži labi. — Šoreiz, cik varu just, ļaunu sēku nebūs. Pārnācis biju tik mazu mazu druscīņ svidis. Bet tas man bieži atgadās un neko nekaitē. No rīta, tā tad nospriesta lieta — jāpērk galošas. Ari veļas man maz. Te veļu no mazgātavas var dabūt tik ar lūgumu pēc 2—3 nedēļām, agrāk ne par ko. Un tādēļ vien vajaga 2 reizes vairāk veļas nekā Rīgā.

Ar mūsu teatri neiet nekā. Laikam jau gan tas „Pūt vējiņ“ būs tas beidzamais. Vainīgu pie tam daudz, bet ko tur — lai Dieva rokā! Ja katastrofa uznāktu ātrāki, man tur nekas nebūtu pretim, jo tās „krenķes“, kas man vai katru dienu teatŗa dēļ jāpārcieš, nav ar naudu atsveramas. Tas ir vienkārši bēdīgi. Bet nu gan būs diezgan, plkst. jau 5½. Labrīt un ar labu nakti!“

Uz tās pašas loksnes otrā dienā piezīmēts:

„Pulksten 2.30 dienā. Labdien... Un tas pulkstenis no zelta ieklučots guļ lombardā. Dabūju uz viņa 25 rbl. Galošas jau nopirku — 4,25 k.; senāk Rīgā tādas dabūju par 2 rbl. Drīz ēdišu pusdienu un tad braukšu uz Kitajgorod pirkt kompozīcijas veļu un vēl šo to — —“

Bet ar pulksteņa ielikšanu lombardā vēl nav visas vajadzības novērstas un D. ķeras vēl pie citiem līdzekļiem, lai sagādātu naudu:

Trešd., 16. decembrī, plkst. 11.40 nakti: „... Šodien man bija laba diena. Pārdevu savas 3 gleznas un dabūju 200 mikas. Pircējs ir Maskavas slepenpolicijas priekšnieks, mans vecs paziņa un skolas draugs Maršalks. Es pats gleznas viņam piedāvāju par 175 rbl., bet viņš teica, tas būšot par maz un samaksāja tūdaļ 2 varavīksnas. Es esmu pie viņiem bijis jau reizes 3 ciemos. Ļoti patīkams kungs un kundze arī, čelista Fogelmaņa māsa. Ar to es jaunās dienās zem nelaika Adolfa Jelgavā esmu dziedājis 30. augusta svētkos operu „Sādžas balbieris“. Fogelmani arī tur satiku. Tā māja man te ir vismīlākā un vienīgā, kur es aizeju vaļas brīžos. (Seko tuvākas, intīmas lietas sakarā ar M. ģimenes saru-

nām.) Tā tad rīt no rīta es pirkšu sev kažoku, cepuri un cimodus, ja tik iznāks naudas diezgan. Rīt 12 jāzvana atkal St-kim. Varbūt ka rīt būs tā svarīgā diena. Redzēsim! —“

Svētdien, 20. d e c e m b r ī, pulksten 12.20 dienā. (Turpinājums.) — Tik ilgi T e v n e v a r ē j u rakstīt; bet nu paldies Dievam ir atkal l a b i! Esmu atkal uz kājām. Nebažijies nu vairs velti, — nu jau es Tev ar' kārtīgi rakstišu. Šodien jau esmu no gultas ārā un rakstu. —

Man izliekas tā, itkā kad liktens ar mani ietu rotaļās un mani tiši ķircinātu. — Vēstules sākumā, Tu redzi, man pasmaida mazs prieka stariņš — dabonu 200 rbl. Bet nu — tūdaļ pēc tam, otru rītu: priecīgs braucu ar Smilgaini pirkt kažoku. Stipri salst; tramvajiem logi aizsaluši. Man paliek slikta sirds, un kāmēr izkāpju no tramvaja un ieeju tanī veikalā, tikmēr krīze jau ir nepanesama. Visa miesa deg, sāp, raustās; reizēm zūd samana, svīst, salst — viss iet kā pa raganu ķēķi. Paiet vairs nevarēju. Dzirdēju, ka pastellē „ātras palīdzības ratus“. Tā es pēc kādām stundām 2 tiku pārvests mājās. Dieva laime, ka bij pazīstams līdz; citādi gulētu tagad varbūt kādā slimnīcā. Tad atnāca Dr. Beldaus. Biju jau mocījies 3½ stundas, kad dakteris taisīja pirmo iesprīcējumu. Ceturtdienas naktī un piektdienas dienu vēl bija jāķežas pie zālēm. Vakar vairs nē. Un šodien varēju piecelties. Tik nejēdzīga krīze man nebija bijusi gadiem ilgi. Bet nu ir un būs labi. — Tūdaļ vēstules aizsūtīšu. Un rakstišu katru dien.“

Grūtajā brīdī nāk negaidot palīdzība no citas puses:

20. d e c e m b r ī p. 1.10 d. Tu nu gan proti mani pārsteigt — un tik priecīgi pārsteigt. Tikko Tev liku iemest vēstuli — te nāk postiljons un iedod man no Tevis veselu 25-nieku! Tā jau šiem laikiem man izliekas vesela bagātība! Vai tad Tev tās mantas tik daudz, ka sūti man tik lielu svētku balvu?! Laikam jau gan nē. Var būt vienīgi aiz bažām pati piecieties un sūti man. Un es, nabadziņš, — kā lai

es revanžējos —? Es tik varu vēlēties, lai Tev nebūtu uz revanžu ilgi jāgaida. — Bet prieks man par to — tas nu gan ir liels. Un nevis pašas n a u d a s dēļ, bet Tavas miļās rūpīgās sirds dēļ.

Ja, tā nu reiz ir. Tiem, kam n a v, tie par mani rūpējas. Kaut atcerējušies arī tie, kas man tieši parādā, piem. kursisti*). Tad man būtu kabatā vismaz kādi 500—600 rbl. Bet no tiem nekā! —“

Ziemas svētku laiku D. pavada patīkamā gara stāvoklī — laimīgās cerību pilnās gaidās: sarunas ar Staņislavski liecina, ka jautājums tiks izšķirts labvēlīgi. Vai katru brīvu vakaru D. apmeklē Dailes teātra izrādes un jūtas tur labi. Ari Latv. teātra izrādēm labi panākumi — tās vairākas reizes izpārdotas. Bet svētkiem paejot nāk liela vilšanās: Staņislavska priekšlikumu D. t. akcionāru sapulce izgāž cauri. Nu D. vairs nebūtu nekā, kas viņu kavētu Maskavā — viņš atkal gatavojas braukt prom, bet tad tam iekrīt prātā doma par savas jubilejas sarīkošanu un sakarā ar to viņš paliek pie teātra.

Šai laikā rakstītās vēstulēs ir daudz interesantu domu par latv. teātra un aktieņu apstākļiem, gan par dzimtenē palikušiem, gan bēgļu gaitās izkļīdušiem **). Zīmīgākās vietas atzīmēsim nākošā nodaļā. — Kas attiecas uz Maskavas Latv. teātri, tad D. paliek tā priekšgalā līdz sezonas beigām. Kad D. aizbrauc uz Somiju, trupas dalībnieki gan mēģina vēl kādu laiku spēlēt, bet piepildās D. pareģojums: „... Bet es bīstos, ka bez vadoņa tā lieta izjuks. Ja jau zem manis tik ar mokām ko var padarīt, kas būs tad, kad nebūs nevienas galvas. Es bīstos, tad būs tik plēšanās un ari — beigas.“ —

Tā arī notika.

*) Daudzi kursisti, kas mācības laikā nevarēja nomaksāt savu honorāru, pavasārī izdeva vekselus. Daudzi solījās naudu pienest. Bet velti gaidījām. Lielais vairums vekselu guļ vēl tagad nesamaksāti. Kaŗš to vērtību parvērtis par grašiem!

**) Skt. „Latvijas Vēstn.“ № 163 u. c. 1924. g. un Izglīt. min. mēneŗ. 1922. g. un 1924. g., kur vēstules pilnīgāk iespiestas.

IV. 30 gadu skatuves darbības jubileja.

Tālu no savas karsti mīlotās dzimtenes, kuŗas mākslas izkopšanai bij ziedots pusmūŗa, Duburam nācās svinēt 30 gadu skatuves darbības jubileju, — un pie tam visai nelabvēlīgos apstākļos. Mūsu tauta bij izklidusi. Gan apstākļu spiesti, gan brīvprātīgi daudzi bija atstājuŗi dzimtenes sētas un mitinājās pa plaŗās Krievijas pilsētām. Lielākos centros, pateicoties dažādiem sakariem, nodibinājās lielākas bēgļu kolonijas, kuŗas tad piekopa arī sabiedrisku un mākslas dzīvi nacionalā garā. Vairākās vietās nodibinājās pastāvīgi latvieŗu teatŗi vai dramatiski pulciņi. Lai cik šaura un ierobeŗota bija ŗo teatŗu darbība, viņiem tomēr bija sava liela nacionali-kulturela nozīme: viņi kopoŗa un apvienoŗa sveŗumā aizkliduŗos tautieŗus, lai tie „nepazustu kā vēŗi alās“ savai tautai.

Arī Maskavas Latv. teatŗim ir sava nenoliedzama nozīme, kaut gan pirmā laikā vietējie latvieŗi un nometuŗies bēgļi teatŗi vāji apmeklēja, tā ka D. un arī citi trupas dalībnieki jau zaudēja visas cerības un gribēja visu pasākumu izbeigt; ar laiku publikas interese tomēr pieaug, un jauno pioneru pūles sāk atalgoties, kā materialā, tā moraliskā ziņā. Gada maiņā teatŗis jau sasniedzis droŗu stāvokli un uzskatāms par svarīgu kulturas faktoru vietējā latvieŗu dzīvē. Teatŗi apmeklē ne tik vien ŗe atkliduŗie latvieŗu bēgļi, bet ap to pulcējas arī mūsu inteliŗence, kas ŗe nometusies un kas līdz ŗim vairāk apmeklēja sveŗtautu mākslas iestādes.

ŗi siltā līdzdarbība latv. teatŗa lietai no visplaŗākām un dažādākām latvieŗu aprindām dod D. droŗmi sarīkot savu skatuves darbības jubileju, kas sakŗit ar viņa 50-gadējo dzimŗanas dienu. Viņŗ, protams, at-

zīst, ka patreizējs bēgļu laikmets nav izdevīgs jubilejas svinēšanai, kur dzimtenē valda posts un trūkums. Tomēr kāda iekšēja, neapspiežama dziņa D. skubina savu jubileju rīkot. — Kā šī ideja viņā radusies un kā tā realizējās, par to gaišu liecību dod viņa vēstules.

Pirmo reiz D. ieminas par jubileju 16. janvārī 1916. g. rakstītā vēstulē. Tā rakstīta ar zīmuli (kā gandrīz visas D. vēstules) „Eiropas“ viesnīcā, kur D. pa ceļam uz teātra izrādi iegriezies, lai iebraudītu tasi kafijas. Starp citu viņš raksta:

„... Tās protams ir tikai fantāzijas, bet kas var zināt, vai galu galā t o m ē r nevarētu realizēt: Man 15. martā paliek 50 gadu. Ja nu es to dienu gribētu un varētu svinēt, vai tad Tu brauktu uz manu jubileju spēlēt jauno Indranieti? Protams, viss atkarījas no tam, vai v a r d a b ū t telpas. Un par to ir stipri vien jāšaubās. Gandrīz jau var sacīt, ka telpas n e d a b ū s i m. Bet tomēr — ja laimētos tās dabūt, kā tad? Vai Tu parādītu man to lielo godu...? Nākamā vēstulē Tu man par to dod atbildi. Vienalga, vai kas iznāk, vai ne... kaut idejai arī jāpaliek ne-realizētai. Šinīs laikos vēl daudz ievērojamāki tautas darbinieki palaiž savas goda dienas visā klusībā un tādēļ e s par savu jubileju nevaru neko nosacīt. Tā diena atnāks klusi un aizies klusi. Sirsnīgs sveicinājums varbūt būs vienīgais, kas mani tanī dienā iepriecinās. Bet šinīs briesmu laikos tas arī nav ar zeltu atsverams. — Es domāju tā: es privati — varbūt šovakar, pēc izrādes, kad ēdisim vakariņas, par to lietu ieminēšos tā it kā nejauši. Tad jau droši vien dzirdēšu vispirms viņu (aktieru) domas. Ja viņiem tas darītu prieku, nu tad jau varētu jaunedēļ to lietu kāds iekustināt. T. kom. priekšniecības sēdē. — Bet nu ir jāiet, ir laiks. Kad beigsim izrādi, tad T e v šo vēstuli aizsūtīšu. Uz redzi! — — — —“

Pāris dienas vēlāk rakstītā vēstulē jau ir noteiktas ziņas par jubileju:

18. j a n v a r ī, p. 4. p. p. „... Šovakar ir T. K. priekšniecības sēde. Tur tad galīgi nolemsim — vai

manu jubileju 15. martā svinēt, vai nē. Personālā visi jau izteikušies par svinēšanu. Es tikai pats stipri bīstos. Bail, ka neiznāk pārāk plāni. Ari mans draugs domā, ka vajagot svinēt. Ja es būtu drošs, ka man atliek kādi simti divi, tad labprāt to darītu. Es gribētu Tevi kā viešņu un ari Rūmnieci. Tad būtu tāds ansamblis, ka labāka nevar šobrīd latviešu aktieŗu starpā uzstādīt. Gaidīšu, ko Tu sacīsi par to viesošanos...“

Plkst. 12,40 nakti vēl piezīmēts: „... Pārņācu nupat. T. K. priekšniecības sēde nevarēja notikt, jo 3 veči nebija ieradušies? Nolika to uz ceturtdienu. Tā tad mans jubilejas jautājums vēl neizšķirts. Mana paša domas ir tādas, ka — ne v a j a d z ē t u svinēt. Un telpas martā diez vai maz būs kur dabūjamas. Jo tur, kur tagad spēlējam*), 23. febr. jau skatuve tiek izārdīta. Tur notiek pa visu gaveni tā saucamais aktieŗu tirgus. Sabrauc no visām Krievijas malām antreprenieri un gubernu-provinču aktieŗi — tīrās deramās dienas — —.“

Paiet kāda nedēļa. D. pāris dienas nomocās ar savu nervu kaiti, tā ka jāpaliek gultā un jānokavē mēģinājumi. Aiz tā paša iemesla ari vēstule, ko viņš iesācis rakstīt otrdien, 26. janvarī, palikusi nepabeigta. Tur D. ziņo, ka vakar tam bijusi laime it negaidot ietikt galma operā. „Tur es pirmo reiz dabūju visā plašumā noskatīties visā pasaulē daudzīnāto krievu baletu.“ D. lieliski sajūsmināts un raksta kādas trīs lappuses gaŗas atzinīgas atsauksmes, ko nolēdz ar sekošiem vārdiem:

„... Es esmu redzējis baletu Berlīnes un Vīnes galma teatŗos, es Tev saku: tie netiek šim Maskavā i ne tuvumā. Krievu balets ir pirmais visā pasaulē. Es savu mūŗu nebūtu ticējis, ka no baleta var dabūt tik dziļu, estētiski daiļu iespaidu. Tagad es varu ari par b a l e t u līdzi runāt.“

D. cerības, ka Skaidrīte brauktu uz Maskavu tē-

*) Maskavas Latv. teatŗa izrādes notika „Irto“ (Импера. русск. театр. общ.) telpās, Lielajā Ņikitskajā Nr. 19.

lot viņa jubilejā jauno Indranieti, nepiepildās. Saņēmis viņas atteikšanās vēstuli, viņš tai pašā dienā raksta sekoši:

Ceturtd., 28. janvārī, plkst. 1 naktī. „... Ap 7 vak. dabūju Tavu vēstuli no svēt., 24. janvāra. Nu paldies i par to, kaut gan biju gaidījis citādu atbildi. Taisnību sakot, es gan biju dumjš Tev tā ko proponēdams. Vai nu es Tevis nepazīnu. Ja viesošanās nebūtu tik cieši saistīta ar manu personu, tad varbūt būtu piekrītošu atbildi dabūjis. Tur lūk ir īstais iemesls; ja — vai tad Raudupiete ir simpatiskāka par jauno Indranieti? Taču gan nē? Un tanī, kā Tu man raksti, Tu labprāt būtu viesojusies. Neņem nu ļaunā, ka Tev īsto iemeslu tik gaiši parādu. Bet tāds nu viņš ir. Un ar to lai tā lieta ir nobeigta. Es Tevi lūdzu, nelūko turpmāk mani pārliecināt, ka Tu aiz citiem iemesliem nevēlies viesoties. No Tava stāvokļa raugoties, Tev jau varbūt ir arī gluži dibināti iemesli. Bet vai tie arī man pa prātam, tā ir cita lieta. Bet nu lai pietiek. Ir jau tā rūgtuma diezgan dzīvē, par ko to vēl vairāk sarūgtināt?

Kas ar manu jubileju iznāks, vēl nezinu. Ja dabūsim „Sergijevska tautas nama“ telpas martā, tad domāju rīkot, ja nedabūsim, tad nevar rīkot. Jo atņemt personālam veselu izrādi, kur pa visu marta mēnesi tam tikai 2 izrādes var notikt, to es negribu, kaut gan personāls pats arī tai gadījumā vēlas svinēt manu jubileju.“

Piezīmēts plkst. 3 p. p. „... Nupat dabūju atkal nepatīkamu ziņu: „Sergijevskas tautas namu“ martā nedabūsim. Jo gavenis — nu, tad arī gavenis! Žēl, bet ko lai dara? Grozīt tik dziļas ierašas, to mēs nevaram prasīt. Mana jubileja tā tad paliks nesvinēta...“

Taču — kauliņi ir mesti. Visām D. šaubām par spīti pati ideja tomēr, kā iekustināta sniega pika, veļas no kalna uz priekšu. Liekas, ir kādi citi, neredzami spēki, kas to neatlaidīgi virza. Tie ir paši trupas dalībnieki, kuŗi savu vadoni mīl un augsti ciena.

Viņi, D. nezinot, rūpējas par telpām un pieliek visas pūles, lai nodomātā izrāde katrā ziņā notiktu.

Piekt., 29. janvārī, plkst. 4,10 p. p. „... Ar manu jubileju nu tā lieta ir tāda. Personals vakar vienbalsīgi nolēmis atdot man vienu no abām marta izrādēm. Bet es piedāvājumu tomēr nepieņemu. Lūdzu, lai man dod laika dienas 2—3 apdomāties. Nu es nezinu, kā to lietu darīt. Ņemt visu ienākumu sev, kur viņiem tik viena pati izrāde mēnesī — tas man ne par ko nepatīk. Būs jāizdomā kāda kombinācija, kā aktieři lai arī ir atlikuma līdzdalībnieki. Tad varbūt ir labāk abiem. Un tas ar' jāievēro, ka izrādes jānoliek jaunās telpās, kur publika vēl nav pieradināta. Un attālu telpas arī ir, aiz Maskavas upes. Tramvaju jau, protams, turp iet vai kaudzēm, bet tomēr — pilsētas centrs tas vairs nav.*) Un te visi teatŗi ir pa laikam centrā. Nezinu arī, ko lai izrāda. Personals sašļūk ar katru dienu. Vīrieši aiziet viens pēc otra, Simsons arī aiziešot. Nu jau 4 dienas, ka viņa neesmu redzējis. Esot aizbraucis uz Čaŗkovu.“

Turpmākās vēstulēs D. atkal sūdzas, ka vīriešu personals stipri sašaurinas (pašlaik aiziet Alf. Gulbis un A. Zommers). Tas varbūt bij arī par iemeslu, ka D. izvēlējās tādu lugu, kur mazāk vīriešu lomu, bet pārsvarā ir sievietes. Viņš raksta:

Otrd., 7. februārī, plkst. 11,40 v. „... Ar savu jubileju nu esmu jau tā puslīdz skaidrībā. Tā kā personals bij nobels pret mani, tad es arī būšu nobels pret viņu. Tiro atlikumu, ja tāds būs, dalīsim uz pusēm. Un ceturdien tā lieta ies caur T. K. priekšniecību un tad varēsīm viņu laist presē iekšā. Kas nu būs, būs. Ak tā. No „Indraniem“ atteicos. Tie jau te 4 reizes spēlēti. Bet nācās briesmīgi grūti kaut ko atrast. Beigu beigās paliku pie — „Zaudētām tiesībām“. Tomēr labāki, nekā kad tadā dienā jāspēlē tulkojums. Es pats spēlēšu Langartu. Izrā-

*) Vienīgi dabūjamās telpas, ko aktieři sameklejuši, ir „Skolotāju nama“ teatŗa zāle, Mazajā Ordinķā Nr. 31.

des diena būs sest., 26. martā, jo 15. nav brīv spēlēt; citādi jau būtu ņēmis pašu 15. martu.“ Man tā vien šķiet, ka panākumi nebūs labi — šinis laikos, bet ar ko vien runāju, visi saka, vajagot svinēt. Lai tad nu ar' iet, kas būs, būs.“

Teatra komisija jubilejas rīkojumam piekrit; taču sakarā ar izvēlēto lugu ceļas jaunas rūpes. Lai tās pārrunātu, pirmdien, 8. februārī tiek nolikta aktieru šapulce. „Tur būs runa par manu jubileju lai. Kaut nu varētu l u g u dabūt, kur laba l o m a. Tikai posts!“ gaužas D. savās pirms sēdes uzmetās rindiņās. Redzams, ka arvien vēl šaubas, kaut gan jau strādā pie nodomātās lugas iekārtojuma. Šaubu iemeslus dabūjam zināt no sekošām rindiņām:

„Plkst. 6 p. p. „Esmu ceļā uz mēģinājumu. Vēl arvien neesmu skaidrībā, ko lai ņemu savā jubilejā. Gribēju jau palikt pie „Zaud. tiesībām“, bet — vispirms tad kādas 6—7 lomas jādod tēlot diletantiem, otrkārt — vistrakākais — Laimas tēlotājam nav kostimu, un ja tos liek taisīt, tas jau var maksāt kādu simtu, vai vairāk. Tagad nu domāju ņemt Jēpa Baldzēna jauno joku lugu „Jaunie laudis“. Bet arī vēl neesmu izšķīries. Šonedēļ tādēļ būs liela galvas laužšana. Laikam pie pēdējās būs jāpaliek...“

Ka D. izvēlēties taisni J. Baldzēna jauno lugu, laikam, izskaidrojams ar to, ka autors to viņam tavis dienās piesūtījis un ka tur kostimu jautājums nekristu svarā. Taču noprotams, ka luga pēc satura D. liekas šai dienai nepiemērota. Un viņa prāts tomēr vairāk sveras uz „Zaud. tiesībām“, kur tam, kā jau jubilaram, vismaz pateicīga loma. Tādēļ viņš arī dara visu, lai varētu pie šīs lugas palikt. Pēc notikušās šapulces viņš ziņo:

„... Šovakar atkal bija liela pārrunāšana, ko lai dara ar „Zaud. tiesībām“. Nospriedām tā: līdz piektdienai lai katra tēlotāja izrēķina, vai varēs pati ar saviem līdzekļiem iegādāties vajadzīgās tualetes? Ja nē, tad to izrādīt n e v a r. Tā es noteicu; jo taisīt tualetes uz vispārējā rēķina, to es nepielaižu; tad jau visa eventuelā peļņa var aiziet tualetēs. Es

domāju — spēlēt viņām gribas, un tā tad katra lūkos pati sev kostimu apgādāt. Uz tā āķa, es domāju, viņas visas uzkodīsies, vai ne? Redzi, cik es esmu praktisks politiķis! — Ja, ja Tu brauktu Laimu tēlot, kas tad nekaitētu. Tev jau to mantu nava trūkums. „Bet kas nu man, nabagam, dos ar lielgabalu šaut“. Jāiztiek tāpat ar savām freilenēm vien!“ —

„Zaud. tiesību“ izvēle D. sagādā vēl dažu labu rūgtu mirkli. Tā savā 14. februāra vēstulē viņš raksta:

„...: Tad vēl sapulcē iznāca otrs absurds. Ko domā, — tādēļ, ka B. (Laimai) un K. (Langarta meitai) nav vajadzīgo kostimu, tad iznāk — ka jāņem cita luga. Bet tur nu gan viņas neko nepanāca. Ja jau pat man jāgriežas pie šejienes tautiešiem „pumpēt“ garderobes, par ko tad šis to lai nedarītu? Nu, viena — divas dāmas atteiks — pieņemsim, bet trīs, četras u. t. t. dos! Es nevaru diezgan izbrīnēties, kā cilvēki var tik piepeši pārvērsties. K., piemēram, ir palikusi pret mākslu tik nolaidīga, ka tīri kauns. Esmu jau viņai to vairāk reizes teicis. B. turpreti atkal tai ziņā strādā kā velns; nevar nekad diezgan atkārtot, ievēro pēdējo sikumiņu. Viņa it labi zin, ko tas nozīmē. Citā teatrī viņa pa veselu sezonu to nemācīsies, ko te vienā lugas iestudējumā. Un tomēr — aiz muguras — vēl nav diezgan. Nepateicīga ir tā aktrīšu suga. Par vīriešiem sūdzēties nevaru. Tie strādā čakli. Ja te nebūtu (atzīmētas četras dāmas, kuņu vārdus neminēsim), tad viss ietu kā pa dziedziņu.“ —

16. februārī iedams uz mēģinājumu, D. iegriežas kādā kafejnīcā „Покровская столовая“ iebaudīt kafiju un pa to laiku pabeidz mājās iesākto vēstuli.

Pulksten 6 p. p. .... Ar savu jubileju es nu esmu skaidribā, sestdien 26. martā tā notiks. Kas būs, būs, citas lugas nevaru atrast. — Šodien būs pirmā reiza, kad es nokavēju mēģinājumu. Nu, to pusstundu viņi var arī reiz pagaidīt. Cik reiz man nav bijis uz viņiem jāgaida. Man jāpaterzē ar Tevi un tas ir liels iemesls. (Jo šodien ir Sk. vārda

diena.) Tā. Un nu, lai Tev laba, priecīga diena šodien. Strebju savu tasīti uz Tavu veselību! Prozīt! ...“

Palet vairāk dienas. Tad D., turpinādams iesākto vēstuli, piezīmē, itkā atbildēdams uz Sk. vārdiem, par savas jubilejas lugas izvēli:

25. f e b r u a r ī. „... Ja, man jau arī tās „Zaud. ties.“ nepatīk, bet n a v citas. Personals ir sašļucis, n e v a r tā, kā gribētos. Un bez tam man tak ar' vajaga l o m a s tādā dienā. Neko darīt, jākož vien iekšā! —“

Par jubilejas izrādi D. atkal ieminas 1. marta vēstulē, lai noskaidrotu kādu pārpratumu:

„... Ko Tu nu atkal esi no manām vēstulēm izlasījusi! Es taisoties svinēt jubileju a r deju! Ak, tu Kungs! Kā Tu nāci uz tādām domām? Es to nevaru saprast. Mēs v i e n k ā r š a s izrādes nerīkojam ar deju, kaut gan zāles izīrētāji to ļoti grib un policija arī atļautu — un nu es savā jubilejā likšu publikai dancot!?! Bet kaut kāds iemesls tak ir, ka Tu varēji nākt uz tādām domām. Ja es nemaldos, tad reiz Tēv rakstidams par savu jubileju piemetināju, ka dzirdēju sekošo: Šejienieši gribot tā kā slēgtu mieļastu sarīkot un tad varbūt, kā te parasts, pa starpām dejoj. Bet ja arī tas notiktu (kam es nebūt vēl neticu), kāda tad man tur daļa? Oficiali tas tak ne-notiktu — un to es ar' nekad nepielaistu. Bet ja viņi s l ē g t ā sabiedrībā, kur mani aicina kā goda viesi, to darītu, tad es viņiem nevaru teikt kā un ko lai viņi dara. Viņi jau ir tad tie rikotāji, ne e s. Un ja viņiem te tāda dumja ieraša ir, es jau nu ar viņu necinīšos. Lai dara, kā zina... Es sevi naudas dēļ nepazemošu. Es domāju, Tu mani tanī ziņā pazīsti.“

Nakti plkst. 2. „... Redzi nu, atkal nevaru gulēt. Drusku svīstu un no miega ne domas. Tu bažijies par teatri, nevarot slēgt, jo parādi jāmaksā. Pareizi. Bet ja tā iet tālāk, ko tad? Tad parādi pieaugs vēl lielāki... Man ar' ar timpām iet diezgan švaki. Domāju rīt pat taisīt „iekšēju aizņēmumu“, bet

nezinu vēl no kā, jo no drauga negribētos. Cik varēju saklaušināt, tad ceļš uz Vladivostoku II. kl. maksājot ap 130 rbl. Kur nu vēl 3 nedēļām ceļa pārtika! Traki. Es šaubos, vai jubileja man to ienesīs. Es būtu laimīgs, ja man tik daudz ienāktu, ka godīgi nokļūt turp. Kas tad tālāk būs, par to lai Dievs gādā. Bēdīgi gan mums abiem klājas un ne cerības stariņa nākotnē. Ai dzīve, dzīve!...“

4. martā. „... Par laimi esmu atkal uz kājām un vāru strādāt. Vienīgi darbā es aizmirstos un tad ir labi... Kā liekas, ar manu jubileju tik slikti nemaz nebūs, jo jau tagad, kur vēl nav ne biļešu, ir cilvēku 80 pierakstījušies pēc tām un laika vēl vairāk par 3 nedēļām. Sākums, kā redzams, ir ļoti labs.“ —

Apmēram nedēļu vēlāk, 10. martā:

„... Šodien jubilejas izrādei pārdots pāri par 100 rbl. biļešu. Pērk kā krengelus.“ — Tai pašā vēstulē sūdzas par nesaskaņām aktieru sapulcē, kuŗu rīšam bijis jāvada: „Noturēt runātājus parlamentārisma robežās, tā ir liela māksla; bez nervu bendēšanas tas neiet.“

Tai pašā vēstulē D. ieminas par „ēdi“, kas tam uz vaiga uzmetusies un vēlāk dara daudz rūpju. Otrās rūpes, kas vairāk sagādā psihiskas ciešanas ir tās, ka Rīgu apdraud vācieši, mesdami bumbas, un ka Rīgu ieņemot var to apšaudīt. D. baidās par savas draudzenes dzīvību, tādēļ lūdz viņu nepalikāt Rīgā izšķiņošā, drausmīgā brīdī. Par to viņš sevišķi uztraukts raksta savas dzimundienas vēstulē.

Otrdien, 15. martā, p. 12,50 naktī: „... Mana mūža 50. gads aizritēja mūžībā. Kalna virsotne paliek aiz muguras; dzīves ceļš tek nu uz ieleju, kur lejā valda mūžīgais miers. Kad noraugos domās atpakaļ — ak, cik maz ir panākts! Reta, reta no lolotajām cerībām piepildījusies, viss vairums aizgājis neziņā, — un pati lielākā, tā bijusi un paliks tikai ilgas. Tāds nu reiz mans liktenis. Pret viņu cīnīties velti. Jāsaņem bez kurnēšanas, ko viņš vēl dos. Kaut jēl vismaz pats lielais maiņas brīdis būtu gai-

šāks, bet tas ir drūms, drūmāks kā jeb kad. — Kas var notikt ar Tevi? Tās ir moku domas, kas kā kalnu slogs uzgulstas jau tā izmocītai dvēselei. Varbūt rīts man atnesīs no Tevis gaidīto priecīgo atbildi — bet pārāk maz cerību; jo Tu, kā redzams, par to vairs nedomā. Ja domātu, tad tak nelautu man tā mocities. — — — Miesīgi ari esmu pavisam sanīcis. Un man vēl tā mulķīgā ēde ģimī. Biju pavakarē pie ārsta specialista. Laikam būs jāiet rīt sanatorijā, ja negribu riskēt, ka 26. martā nevarēšu spēlēt. Visa dzīve te man ir līdz kaklam. Ar lugu neveicas nemaz. Vienreiz trūkst tas, otrreiz tas; no ansambļa vēl ne smakas. Viņi tik zin, ka savā starpā plēsties... Kad še tās izrādes beigsies, tad es nūdien aiz prieka uzelpošu, — ja tik līdz galam spēšu izturēt. —“

Uz tās pašas loksnes otrā dienā D. turpina:

„... Tavs sveicinājums pienāca nupat un reizē ar to vēl divas kartes. Lielu, lielu paldies par to. Tā man ir nūdien visjaukākā balva. Sirds tak cik ne cik paliek rāmāka. Tu brīnies, ka es tā bailojos... „... Kāpēc man rūpes par Tevi? Miļā, kas tur ko brīnīties. Ja Tu būtu manā vietā, vai Tev būtu citādi ap sirdi? Es, protams, ari tagad stipri esmu pārliecināts, ka mēs karu vinnēsim. Bet tas tak neizslēdz varbūtību, ka maķenīt uz laiku kara laimei grozoties, var pienākt tas brīdis. Un ko tad? Es tak nekā vairāk Tev nelūdzu, kā vienīgi nieka lietiņu, bet Tu man negribēji i ne to apsolīt. Man pilnīgi pietiek ar Tavu solījumu, ka k r i t i s k ā brīdī Tu n e p a l i k s i Rīgā. Nu, un tas ir viss. Labāk tak būtu bijis, ja Tu to jau agrāk man būtu atrakstījusi. Bet nu jau man Tavs solījums ir un — lai pagājušais paliek aizmirsts. Es Tev no sirds par to pateicos. Tagad man ir miers, un tā man tik ļoti vajadzēja. Vēl reiz lielu, lielu paldies. — — Personala „daiļais dzimums“ bij ap p. 12 atsūtījis caur savu delegatu man rožu pušķi. — Krievu ārsts, pie kuŗa biju dēļ savas ģimja ēdes, domā, kā būšot līdz 26. martam ar to cauri. Un tādēļ vien iet sanatorijā iznāk nejauki sāļiti ap 11 līdz

12 rbļ. dienā. Biļetes pār labi jau pārdotas pāri par 400 rbļ. —

Dažas dienas vēlāk D. raksta, atbildēdams uz Sk. priekšlikumu atpūsties vasaru Somijā, sekoši:

Sest., 19. martā, p. 12,20 nakti: „... Tu domā par Somiju. Ja, tur Tu esi pilnīgi uzminējusi manas domas. Es par to esu jau vairāk reizes domājis, bet cerību gan nav daudz. Tagad sanatorijas ar' neganti dārgas, piem. te Maskavā bez 300 rbļ. mēnesī — nekust. Esmu jau par to apvaicājis. Ar to manu naudas stāvokli ir tā: acumirkli man ir tik rubļu 60—70 parādu. Bet jubilejas izrāde jau tagad izpārdota. Ja telpas būtu trīs reiz tik lielas, arī būtu izpārdotas. Tad būtu naudas vai biezs! Es ceru, ka uz manu daļu iznāks ap 300—350 rbļ. Tad vēl ejot apkārt 3 listes. Kas tur būs, nevaru nekā zināt. Es domāju labā gadījumā 200, bet varbūt arī mazāk. Un tad no Kulturas biroja, kur 3. aprīlī izdalīs 6000 rbļ. Tur es ceru ap 200 rbļ., jo es vēl nekāda palīdzības neesmu dabūjis, — un šodien dabūju oficiālu rakstu, ka es esmu ievēlēts par delegātu aktieriem. Tā tad pats spriedīšu līdz. Ja nu to visu saskaita kopā, tad iznāktu ap simti septiņi. Somijā jau ar to varbūt mēneši 2—3 varētu it labi dzīvot pa sanatoriju. Ja tik cik varēšu, tad, protams, darīšu to. — Posts tik ar to ēdi. Šodien acis gluži aizpampušas. Tagad ņemu to lietu stingri. Dr. Žig. pats mani šodien tīrīja un berzēja. Un tā daru katru dienu. Tagad, nakti likšu uz acīm „gulaša“ kompresi, līdz rītam. Tā...“

Jubileja, kuŗu D. stipri baidīdamies rīko, Maskavas latviešu starpā top par notikumu — biļetes jau nedēļu iepriekš izpārdotas. Tagad D. redz, cik viņš tautā iecienīts. Tas, protams, viņa cietēja mākslinieka dvēselei bij liels gandarījums... No labām izredzēm pacilāts, viņš raksta sirsnīgas vēstules.

24. martā. „... Pārklūvis ap p. 8 mājās, atrodu priekšā Tavu vēstuli. Urra! Parmā gratulācija — un rožu ziedu lapiņa no Tavas rozēs! Tas nūdien ir jauki. Tik jauks un mīļš sākums! Cerēsīm, ka

Dubura mūža riets.

visa jubileja noritēs tādā jaukā sajūtā, kā tagad man ap sirdi. Un par to ziedu lapiņu mīļu sirsniņu skūpstu! Tev roze no koleģiem atgādināja jauku jubilejas dienu divi gadus atpakaļ, man rozes zieda lapiņa mīļi iezvana parīta svinības. Tas ziedinš, protams, ir lielā činā manā tēvijas dārgumu krātuvē. Ziedīņa iepriekšējie biedri, no Tevis sūtīti, sabiruši par puteklišiem, viens caur otru — un tā iznāca vēl telpas arī šim. Lai viņš tur dus. Varbūt viņam ar būs tā laime — dusēt manā kapā, kad reiz būs jāaiziet mūžībā *). Vēl reiz siltu paldies Tev! — — Mans ģimīšis par laimi šodien jau gandrīz kā cilvēkam. Tagad esmu drošs, ka varēšu uztaisīt godīgu masku. Sestdien es reizes 4—5 Tev cik iespējams visu aprakstišu un tūlīt pēc izrādes nosūtīšu, lai Tev ir pirmai ziņas; kuvers jau gatavs.“

Pienāk jubilejas diena. D., kā solījis, apraksta katru savu soli šai priekš viņa tik svarīgā dienā.

Sestd. 26. m a r t ā, p. 8,40 no rīta. „... Labrīt! Vai ne, cik agri Tev rakstu. Mans draugs vakar vakarā pārbaucis. Kad 9¼ v. pārnācu, viņš jau gulēja. Man vajaga baltu cimdu. Pirkt negribas; jo tad velti jāizdod 4—5 rbl. Draugs, dzirdēju no savas istabas, bij jau kājās un tādēļ uzcēlos, viņam palūgt cimdus. Dabūju arī un ļoti glaunus vēl. Kafiju arī jau padzēru un ieskatījos avīzē. Ziņas labas. Bet man vēl gribētos gulēt. Pulkst. ir 9,20. Uz redzi!...“

Pulkst. 1,10. „... Sveika! Nudien vēl gulēju — apmēram 1¾ — gandrīz — 8. Tā tad samērā labi. Un ko domā, Tevi redzēju sapnī, kad biju otrreiz nolicies. K a s tur sapnī bij, nevaru atcerēties... Būsi tai laikā stipri pie manis domājusi. Nu ir jāsāk pučēties un lietas savākt.“

Plkst. 2,50. „Tā, nu esmu jau tualetē. Bija garderobjere pēc drēbēm. Iedevu tai visas mantas, lai aizved turp. Man pašam jāiet vēl pie ārsta. Uz redzi!...“

*) Stikla trauciņš ar ziedu lapiņām no mīlās dzimtenes, kā D. bij vēlējies, viņam tika arī ieliktas šķirstā, to apbedījot.

Plkst. 4,20. „Biju pie daktera. Ģimis it palabs. Galā jau ar to ēdi vēl nav; bet tā vismaz viscaur sausa un netraucēs masku taisīt. Ar ūdeni ģimi mazgāt nav brīv. Tad nu pats ārsts to nomazgāja ar — bencinu. Tad vēl sasmērēja un ar sevišķu pūderi nopūderēja. Izskatos gandrīz kā citi cilvēki. Esmu jau ceļā. Nokāpu centrā un ēdu „Eiropā“ pusdienu. Plksten 5,45 braukšu uz teatri. Labu apetīti! Uz redzi! ...“

Plkst. 5,30. „Dievs gausin! Pusdienu paēsta. Kā jau goda dienā — 4 ēdieni: buljons, karbonade, salds ēdiens un obligatā kafija ar vienu kūciņu. — Purvīti tepat satiku; arī ēda pusdienu. Būšot arī vakarā uz izrādi. Tā, nu jābrauc turp. Ir laiks. Uz redzi! —“

Plkst. 10,50. „Spēlē IV. ainu (pie Steuermaņiem); zāle kā piebāzta, karsts, es sāku svīst. Redzu, ka zālē vienā stūrī uz galda saliktas puķes, kronis etc. Kas tur, tuvāk nezinu. Man nav darišanu, domāju pie Tevis. Pēc beigām būšot mani apsveikt un dāvanas pasniegt. Palikšu frakā, noņemšu tikai bārdzu. Uz redzi! Cēliens iet uz beigām. — — —“

Beidzot pēc izrādes vēl steigšus uzņemts:

... Plkst. 12,40 naktī. Lauru vainagi, adreses, milzums telegramu, dziesmas, ovācijas un 500 rbl. naudas. Miļu sk. (paraksts).“

Tā noslēdzas ar šaubām un baigām izredzēm rīkotā jubileja. Parāsti jubilejas mēdz aprakstīt, uzskaitot apsveicējus un atferējot viņu teiktos cildinājumus. Taču šoreiz atstāsim to. Tas viss liekas tik ārišķīgs, nesvarīgs pēc tam, kur esam ieskatījušies paša jubilāra dvēselē, un redzējuši, kas tur notiekas jubilejas dienā. Soli pa solim esam sekojuši jubilāra iekšējai dzīvei sakarā ar viņa jubilejas sarīkošanu. Tā skatījām Duburu kā cilvēku un mākslinieku. Šai ziņā šīs vēstules, kuŗas te nododam atklātībai, ir svarīgi biografiski materiāli un ļauj ieskatīties mākslinieka dzīves „aizkulisēs“, jeb viņa personīgā dzīvē, kuŗa publikāi parasti paliek apslēpta, jo tā redz tikai to, kas norisinās uz atklātās

skatuves. Te ir citādi. Jubilars te mums atklāj savas rūpes un cerības, kas to pavada dien dienā viņa personīgā dzīvē. Bet arī savā personīgā dzīvē viņš pieder publikai, tautai, ja tas, ko viņš domā un dara, notiek viņa radāmā mākslas darba labā, kas paliek par tautas jeb nācijas kulturelu ieguvumu.

Beidzot vēl pāris vēstules, kur ir runa par jubileju un tās atskanām:

Svētdien, 27. m a r t ā, plkst. 11,10 vak.

„... Labvakar! Kā vakar pa izrādes laiku rakstiju un nakti tūdaļ aizsūtīju, tā pie rakstīšanas netiku. Kad vakarnakt p. 2 pārbraucu ar 2 fūrmaņiem mājās, atradu Tavu vēstuli no otrdienas. Tani iekšā ziedu lapiņas puķu balva uz jubileju... Daudz daudz paldies par to. Kaut arī tik niecīga apmērā pret citām puķēm un lauriem, ko dabūju, tomēr man vismīlākā. Un paliek kā pēdējā manā „tēvijas dārgumu“ krātuvē. Taisni iznāk vēl telpas. Bet nu ar vairs tur iekšā neko nelikšu klāt. Tas noslēgums iznāk tik zīmīgs. Nodzīvotiem piecdesmit gadiem Tava puķu balviņa uz jubileju. Tā lai noslēdz manu „dzimtenes dārgumu“ krājumu. Nu es stikla trauciņu vairs vaļā netaisīšu. — Vakars, kad pārbraucu, biju tik noguris, ka vārda pilnā ziņā nevarēju kājās nostāvēt. Gāju tūdaļ gulēt. Acis krišus krita ciet, bet — — gulēt nevarēju. Tā es samocījos līdz p. 6½; tad tik biju aizmīdzis. Ap p. 12 izcēlos. Mājnieki skatījās manas balvas. Tad p. 2 atnāca vēl dakteris. Draugs par varu gribēja, lai ejot līdz uz kafejnīcu. Aizgājām no mājas p. 3. Dzērām kafeju un bijām pat kintopā. — Pārņācām p. 7. Tad atnāca ciemos Birkhans un Laube. Un tā notorgavojām līdz šim. — Un nu drusku par jubileju. Kad ierados garderobē ap p. 6,20, tad bija uz mana galda, kur smiņķējos, dāmu personals nolīcis 2 pušķus griestu rožu, 2 ūdens pildītās pudelēs. Publika nāca un gāja saīgusi prom, tamdēļ, ka nedabūja vairs biļešu. Biedrībā vakars bijis vesels tautas gājiens pēc biļetēm, protams, aizgājuši visi saīguši prom. Kad p. 8 vajadzēja sākt, tad bija liela nākšana. Te publikai tāds

niķis: — jo vairāk bijēšu iepriekš pārdots, jo vēlāk var sākt. Bez tam turienes skatuves meistars bija bez manas ziņas uzlicis griestus, ko nevarēja lietot. Bija jāpārtaisa pusdekorācija. Sākām tikai 8,40. Rikotājiem, kuŗi pirms izrādes ienāca pie manis apvaicāties, es lūdzu, lai pa visu izrādes laiku man neko nepasniedz. Baidījos no tā jau paredzamajām gaŗājām pauzēm. Un tā arī bija labi. Kad uzgāju, saņēma mani ar gaŗu sirsniņu applausu. Un tā katra cēliena beigās. Kad beidzām — plkst. bij 11,40, tad es ātri noņēmu bārzdu. Pēc minūtēm 5 varēju iet uz skatuves. Tur tad mani saņēma vesela rinda apsveicinātāju un personals un dāmas ilgu laiku apbēra puķēm. Un nu nāca dāvanu pasniegšana un uzrunas un adreses. Runāja: 1) Dauge no M. L. Biedrības puses — adrese un vaiņags; 2) Grunte no personala — dāvana glīts čemodans; 3) Ķeniņš no Bēgļu Nodaļas — adrese un 400 rbļ. naudas; (ak tā: Grunte arī pasniedza 110 rbļ., ko aktieŗi bija publikā salasījuši, kad maniem paziņām bija aiznesuši mājās biļetes). Tad 4) runāja Rumpēters un Velme pasniedza 3 rozes no vēsturnieku pulciņa; 5) no Kulturas biroja runāja Skalbe un pasniedza adresi; 6) no Palīdz. biedr. (Latv. stud. jaunības vārdā kāds kungs runāja un viena kursiste asistēja), balva — liels pliederu koks ziedos. (Par nelaimi mājās vedot ziedi nosaluši. Gauju māte te mājā šodien apgrieza zarus un domā, ka augšot jaunas atzares); tad Tālavieši ar runu un lielu vaiņagu viņu krāsās un adrese. Vēl runāja kādi 3—4. Bet nudien, nezinu viņu vārdus. Avīzēs jau lasīsi aprakstu. Tad Gulbis nolasiņa veselu kaudzi telegramu. Ari pāris duŗu vēstulū pienākuŗas. Ak tā, no „Selonijas“ arī adrese. — Rumpēteris sāka dziedāt „Dievs, svēti Latviju“, un publikai applaudējot, priekšķars aizvērās. Cēla mani gaisā. Atkal gaviles publikā. Tad koleģi un koleģes, par spīti visai ēdei, gratulēdami mani skūpstīja — un atkal jaunas gaviles. Un tā tas gāja vēl ilgi. Viss akts bij vilcīes tā ap 40—50 minūtēm, kamēr beidzot publika sāka doties mājup. Es atšmiņ-

kējos un tik ap 1,20 divi fūrmaņos devos ar Grunti un Gulbi ar visām pekelēm uz mājām, kur pārkluvu ap p. 2. Tā. Šoreiz diezgan. Nākamā vēstulē vēl... Dusi saldi. Es ar gribu iet gulēt uz saviem lauriem...“

Pirmdien p. 12,20 dienā: „...Nu jūtos drusku atspirdzis. Jāēd brokastis. — Plkst. 4,10. Ap 2 atnāca Velme un atnesa man jubilejas dāvanu, ko viņš salasiņjis — 200 rbl. Vēl būšot kādi rubļi 20—30 klāt. Tā tad man naudas kešā jau ir 710 rbl. No biļetēm man būs laikam 350 rbl. Viss kopā drusku pāri par 1000. Es to i sapņojis nebiju...“

Tiešām, jubileja D. atmeta daudz vairāk, nekā viņš bija gaidījis. — D. saņem vēl balvu no Kulturas biroja, un tā galu galā viņam ir kešā tuvu pie 1500 rblu. Tā ir tāda suma, ar kuru praktiski ierīkojoties var pavadīt vasaras brīvlaiku sanatorijā un labi atpūsties. Un D. sāk naski rīkoties uz aizceļošanu. Viņš apsver katru soli, lai tikai mazāk būtu jāizdod, un rauga ietaupīt, kur tik varēdams.

Otrdien, 29. martā, plkst. 5,20. „Labdien! Šodien svabada diena; mēģinājuma nav. Tas būs tikai ceturtdien. Tad arī galīgi noslēgsim jubilejas izrādes rēķinus. Vienu 1000 noliku ekstrā nost. To glabāšu sanatorijai un agrāk neaiztikšu. Bet vēl jau nākamo svētdien var iznākt nauda lielāka suma, jo Kulturas birojs tad izdala šejienes māksliniekiem un rakstniekiem 6000 rbl. un es pats tur spriedīšu līdz. Ja es tur dabūtu 2—3 simti, tad jau būtu lieliski. Nu, cerēsim. Nu es tev vēl uzskaitīšu tās citas dāvanas: 1) divi lieli lauru vainagi; 2) viens ziedošs liels pliederis, bet tas, nabadziņš, nosala, kamēr to nakti pārveda mājās; 3) glīts prāvs čemodans, ko personāls uzdāvināja. Tas būs īsti noderīgs uz ceļa, citādi būtu bijis jāpērk jauns. 4) Brigaderu Anna uzdāvinājusi savu jaunāko dzejoļu krājumu. Tā, tās būtu tās dāvanas. Un tad vēl puķes, tāpat valējas; puķu lietus un garderobē rozes (no personāla). Par tām naudām tu nu zini. Vai ne, ar tādu panākumu šinīs grūtos laikos var pat lepoties?

Te tev klāt viena lauru lapīna. Tās smarža Tev atgādinās mazu drusciņ to atmosferu, kādā jubileja noritēja.

Miļas labdienas.“

Plkst. 6,15. „Sveika! Nupat dabonu Tavas 2 kartes no sestdienas, 26. marta. Paldies! Vai zini, apsveicinājumi pa telegrafu vēl tagad pienāk. Vakar biedrībā bij 3 telegramas pienākušas un šodien man zvana, ka esot atkal telegramas un vēstules. Tā tas laikam ies visu nedēļu. — Citi mājinieki (Cizeroviču dzimta, kur D. piedzīvoja) — virieši nupat aizgāja uz „miniaturu“. Veda arī mani līdz, bet es negāju; labāk ar tevi paterzēt, vai ne? Tā tad, redzi, no Vladivostokas, paldies Dievam, šoreiz vaļā. Braukšana 17. aprīlī uz kādu Somijas sanatoriju ir nospriesta lieta. Cik ilgi uzturēšos caurbraucot Petrogradā, to nezinu. Tas atkarasies no apstākļiem. Jauki gan būtu, ja tu mani Petrogradā sagaidītu un pavadītu. Nu, gaidīšu mierīgi Tavu atbildi.

Sveika nu 7. stundā!“

Jubilejas necerētie panākumi sagādā Duburam tik ļoti vajadzīgu atpūtu. Uz to cerēdams viņš raksta:

Piektdien, 8. aprīlī, plkst 6 p. p.: „... Labdien!... To es ne sapnī nebiju iedomājies, ka jubileja te svešumā un tādos grūtos apstākļos man nēsīs tik lielus materialus panākumus. Kā redzu, tad savas personas iespaidu esmu agrāk pārāk zemu novērtējis. Bet tas ir labi. Jo varbūtējās vilšanās vietā tas man atnesīs tik priecīgu pārsteigumu. Nu es droši varēšu 3—4 mēnešus godīgi atpūsties, un to man briesmīgi vajaga, katru dienu to sajūtu spīgtāki. Fiziski esmu briesmīgi bez spēka. Ja pusversti noēju kājām, kā tagad, un pat vieglā mētelī, tad svīstu kā pirtī. Tas tak ir vienkārši nespēks? Miesās gan nekad liels stiprinieks neesmu bijis, bet tik vājš, kā tagad, arī ne. Cik nu ir jauki, ka ir drošība savu sagandēto ķermeņa mašīnu cik necik izreparēt. Cerēsim labus panākumus. Lai

Tev labi jaukas lieldienas! Man jau tās būs gluži vienmuļīgas. Mīlas labdienas no lielās Maskavas.“

*

Cik savāds ir cilvēka liktenis!... Dažreiz tas, par ko visvairāk priecājas, rada visbēdīgākās sekas. Ja cilvēks to varētu paredzēt, tad daudz kas notiktu citādi. — Tā bija ar Duburu. Viņš tik ļoti priecājās par necerēti lielo jubilejas atlikumu. Bet šis „atlikums“ bija nagla viņa zārkam. Nebūtu tāds bijis, viņš nebūtu aizbraucis uz Somiju, kur tā gada pavasara aukstais, drēgnais klimats salauza galīgi viņa vājos spēkus. Ja viņš būtu aizbraucis kaut kur uz dienvidiem, vai uz to pašu Vladivostoku, kur tam piedāvāja bezrūpja dzīvi, — varbūt viņš būtu atspirdzis. Bet nu Somija, cerētās atpūtas vietā, atnesa tam nāvi...

Netalķis Duburs cinka šķirstā.

Dubura pagaidu kaps Somlajā; pie kapa Fr. Grunte un O. Arij.

Nelaiķis Duburs cinka šķirstā.

Dubura pagaidu kaps Somijā; pie kapa Fr. Grunte un O. Arip.

V. Mūža pēdējais cēliens.

Liktens lēmis, ka vairāki mūsu tautas labākie dēli, meklēdami Somijā atpūtu, — atraduši tur mūža mieru. Tā bija arī ar Duburu. Pēc Maskavā pavadītas trūkuma un ciešanu pilnas ziemas sezonas, viņš, pavasarī, negaidot ticis pie lielākas naudas summas, nolēmj pavadīt vasaru Somijā kādā sanatorijā. Viņam vajadzīga ne tikai atpūta, bet arī ārstēšanās, jo gadiem ilgstošā nervu kaite pārāk grūtājos bēgļa dzīves apstākļos ir tapusi daudz ļaunāka nekā bija Rīgā un moca viņu daždien līdz izmisumam. Tomēr, izvēloties Somiju par atpūtas vietu, D. stipri viņas: Somijas saltums sastindzina viņa karsto latvju sirdi.

Arī par D. pēdējām mūža dienām dod gaišu liecību viņa atstātās vēstules. Tuvais, sirsnīgais vēstuļu tonis dod izdevību ieskatīties D. iekšējā dzīvē un ārējos apstākļos, kādos viņš bij spiests pavadīt savas pēdējās dienas. Tas viss ir tik raksturīgi priekš D. kā cilvēka un kā mākslinieka personības, ka nav nekāda iemesla šīs vēstules atraut jeb noslēpt atklātībai. D. kā mākslinieks pieder sabiedrībai, visai tautai, lai tā arī redz viņa dzīves gaišās ilgas, kluso prieku, kā arī tumšās skumjas un mocošās sāpes...

Lai viss D. mūža pēdējais cēliens, ko viņš pavadīja Somijā, būtu aptveramāki pārredzams, tad atsākšu drusku atpakaļ ar dzīvi Maskavā, pievedot no vēstulēm izrakstus, kas attiecas uz nodomāto atpūtu Somijā.

Jau pirms savas jubilejas, 26. martā 1916. g., D. bij nodomājis atstāt Maskavu un braukt uz Pēterpili, kur tam draugi bij apsolijušies izgādāt kādu vietu Bēgļu centralkomitejā, bet kad jubileja tam nodrošināja iespēju pavadīt vasaru brīvā, viņš nāk uz domām par Somiju.

Pirmdien, 28. martā, plkst 10,10 vakarā: „Labvakar!... Nupat ap plkst. 8 Tev jau aizsūtīju biezu vēstuli un tagad rakstu atkal. Un to ar' vēl

šovakar iemetišu. Esmu „Eiropas“ viesnīcā. Ēdu vakariņas un gaidu vēl 2—3 koleģus, kuri te atnāks no biedribas, kur palika vēl šo to norēķināt. Esmu tagad viens un rakstu. — Galīgi norēķināt kasi vēl nevarēju. Bet lielumā jau tagad zinu iznākumu. Un tas mani milzīgi pārsteidza. Ir labi daudz vairāk, nekā cerēju. Es gaidīju ap 350 un tagad jau saņēmu 460 rbl. Bez tam vēl nāks varbūt uz manu daļu, kad būs galīgi norēķināts, ap 15—25 rbl. Nu, redzi, cik labi man veicas ar materialo pusi. Es to ne sapnī nevarēju iedomāties, ka būs tāds milzu panākums. Un tas labākais — ari aktieriem iznāk vislielākais honorars visā sezonā. Citās izrādēs kad dabūja 20 līdz 30 rbl katrs, tad jau bija priecīgi; bet nu iznāks ap 40—60 rbl. katram. Vai tas nav lieliski. Pie tam es lieku sīkākos nieciņus aizmaksāt, lai ne kripatiņa nepaliktu nemaksāta. Tā ir ārkārtēja izrāde un es negribu, ka vēlāk kāds varētu teikt, D. jubilejā, lūk, palicis nemaksāts rēķins. Līdz ceturtdienai Gulbis apņēmās noslēgt visus rēķinus, tad zināšu uz kaņķikas, cik man jubileja atnesuse. Šobrīd man ir kešā 1170 rbl. Tik daudz naudas vienā reizā man nekad nav bijis. Ir it patīkami zināt, ka uz laiku tu cilvēks esi drošs. Nu jau droši būs jābrauc uz Somiju. Es domāju mēneši 4—5 es varēšu tur dzīvot. Somijā, runā, esot daudz lētāk, nekā te dārgajā metropolē. Kešas naudu līdz 17. aprīlim, kad laidīšos prom, droši vien vēl nopelnīšu; jo lieldienās ir 2 izrādes un 16. aprīlī jādeklamē. Sirsnīgi sveika!“

D. tuvākie paziņas vispār uzskatīja viņu par ļoti nepraktisku cilvēku, kurš neprot ar materiāliem līdzekļiem prātīgi rīkoties, jo viņš bieži iekļuva naudas klizmās. Taču šis D. vēstules liecina gluži pretējo. Jāsaka, D. naudu nešķieda, tikai apstākļi ir tādi, ka viņš nespēj nopelnīt tik, cik kārtējie dzīves izdevumi prasa. Par braukšanu uz Vladivostoku nu D. vairs nedomā. Pa ceļam uz Somiju viņš grib kādas dienas paciemoties Pēterpilī. Sakarā ar to viņš raksta:

Otrdien, 5. aprīlī, plkst. 4 p. p.: „Vakarā

rakstiņu Vitolam, vai pie viņa nevar to naktsmelnūmu dabūt naktsmājas; nebūtu jāmaksā hotelis. Ja nu arī ar Tevi tur P-dā varētu dabūt tikties, tad jau būtu lieliski; bet „kas nu man? ...” Redzēs, ko Tu uz to joku teiksi. Gaidu Tavu vēstuli ar lielu nepacietību, kaut gan cerības maziņas, maziņas. — Vakarā dabūšu rokā tos 200 rbl. Uz mēneši 3—4 jau nu gan esmu drošs. Ak, kaut pa tam varētu labi atžirgt un braukt atpakaļ uz veco Rīgu. Tā apnicis te, ka nezinu kur dēties. — Es sestdien, 16. aprīlī te vēl deklamēšu, nopelnišu ceļa naudu un tad prom. Šorīt runāju par to ar draugu. Tas nu kaulējās, lai vēl palieku, bet es — braukšu. Vienu dienu ļāvos nokaulēties. Tā tad es aizbraukšu no šejienes pirmdien, 18. aprīlī un otrdien, 19. aprīlī būšu Pet-dā. (Uzdota adrese, kā lai turp raksta.) Man jau nu gan būtu milzu prieks, ja Tu uz Petrogradu labāk nerakstītu, bet ierastos p a t i. Bet „kas nu man? ...” — Nu iemetišu vēstuli un braukšu uz biedrību. Mīlas labdienas ...

Piektdien, 15. aprīlī: „Sveika! Redzi, cik agri es rakstu. Pulkstens tikko 10 no rīta. Piecēlos jau 8½. Nupat ienesa veselu paku korespondences. Vītols atrakstījis no Pētrogradas, lai braucu vien turp, varēšot tās 2—3 dienas pie viņa padzīvot; dzīvokli pašulaik viņam neviena bēgļa neesot. Tā vēstule jau man ir tikpat kā tīra nauda; jo ja būtu jāiet hotelī, tad jau rubļi 10 dienā būtu fuč! — Es jau nu pilnā gaitā taisos uz braukšanu. Es nūdien jūtos laimīgs, ka tieku prom. Tā dārdzība te paliek bez jēgas. Vakar, piem., gribēju nopirkt sev vienu tādu drēbes ietinamo, tā saukto sakvojažu. Senāk tāds krāms maksāja 5—6 rbl. un tagad? — 28 rbl. Paldies par to! Protams, ka nepirku. Nopirku siksnas. Ieitišu lietas savā vasaras mētelī un būs darīts. Ja tā dārdzība te arī turpmāk tā ies uz augšu, tad būs slikti. Un nevis pa nedēļām, bet pilnīgi katru dienu. „Eiropā”, piem., ēdiens. Ap ziemas svētkiem pusdienas no 3 ēdieniem maksāja 110 kap., tad 140 kap. un nu 3 rbl. Ēd nu, ko!? Vienkārši briesmīgi. Par drēbēm

nevar ne sapņot. Vienkāršs vasaras uzvalks maksā — un to vēl saka lēti — 100 rbļ! ... Redzi, kāda te dzīve. Ja tiem spekulantiem neuzliks laikā iemauktus, tad bez trača tā lieta nevar beigties. Jau tagad dzird šur tur rūgstot. Un citādi tādos apstākļos nemaz nevar būt. — Es būšu priecīgs, kad pirmdien, plkst. 3 pēc pusd. sēdīšos vagonā. Braukšu ar pasta vilcienu. Man nav ko steigties un velti maksāt „ātrvilcienā“ gandrīz 2-reiz tik daudz. Pavakarē domāju iet pirtī. Laiks dikti silts. Tad 7½ vēl noturēšu biedrībā beidzamo mēģinājumu.

Plkst. 11. vak.: „Nupat kā beidzu pēdējo mēģinājumu biedrībā. Tur nu man vairs darīšanu nav. Teatris aiz muguras. Lai nu strādā vien paši tālāk. Es tikai bīstos, ka viņi savā starpā nesatīks un tad, zināms, visa lieta būtu pagalam. Nu, cerēsim visu labu. — Atbraucu uz Nikolaja vokzali. Gribu nodrošināt sev biļeti uz pirmdienu. Bet kā rādās, diez vai varēs. Tagad iekodišu drusku un tad pētišu atkal. Pašlaik briesmīgi daudz publikas; atiet 2 vilcieni.“

Plkst. 11,35 vak.: „Nekā; nevar biļetes dabūt. Jānāk pirmdien agri, 10 no rīta.“

* * *

*

Pirmdien, 18. aprīlī, Duburs aizbrauca no Maskavas. Izvada viņu tikai pāris tuvākie draugi un trīs trupas aktieri. Pa ceļam viņš raksta garāku vēstuli, kur atstāsta savus ceļa piedzīvojumus un klimas. Mocīdamies ar bezmiegu viņš vai katrā stacijā turpina savas piezīmes, pat nakts vidū. — Vēstule noslēgta otrā rītā Pēterpils galvenajā pasta kantorī, kur D. ieradies pēc vēstulēm, kurās licis adresēt uz sava vārda „uz pieprasījumu“.

... Plkst. 11,10 no rīta, galvenā pastā. „Nav nevienas vēstules. Ko tas nozīmē? Maskavā jau 3 dienas nekā un nu te arī nav. Man paliek dikti nemierīgs prāts. Pēdējie „cepelīni“, par kuriem avīzēs

lasu — — nejedzīgi! Būs jātelegrafē. — Cerēšu tomēr visu labu. Sirsnīgas labdienas.“

Aiz kāda pārpratuma Duburs nesaņēma no Rīgas nevienu vēstuli (tās laikam kara cenzura aizturējusi) un tas viņu ļoti uztrauc. Bet viņam, kā nervu slimniekam, sevišķi vajadzīgs dvēseles miers; visi uztraukumi — raizes, rūpes, neziņa u. t. t. viņam ļoti kaitē. Viņš saslimst. Tomēr apstākļi pēc pāris dienām noskaidrojas. D. atžirgst un aprīļa beigās aizbrauc uz Somijas pilsētu Hyvinku, kur viņam ieteic labu sanatoriju.

Turpmākās vēstules un pasta kartes visas rakstītas no Hyvinkas sanatorijas. Tā kā dažas vēstules gājušas zudībā, tad D. ar S. sarakstīdamies tagad norunā savas vēstules numurēt, lai pārlicinātos, vai visas nāk rokā. Sanatorijā D. atron labu uzturēšanu un, galvenais, mieru. Viņš jūtas ļoti labi un pirmās pāris dienas paiet patīkamā gara stāvoklī. Bet tad nāk pirmais sasirgums.“

Ceturtdien, 28. aprīlī plkst 3. p. p. „Labdien!... Man bij atkal reiz tā īsti nelāga. Vakar rīt izcēlos it mundrs. Ap plkst. 10 izgāju, gribēju iet pie friziera, bet ceļā palika tik nelabi, ka steigšus vien bij jānāk mājās. Likos gultā un ap plkst. 3, lūk, kā likts, sāka stipri līt. Nakti pat uznācis sniegs un pamazām snieg vēl tagad. Tā tad es varu sevi uzskatīt par īstu „laika gaili“. Nervi sāp arī vēl tagad, bet ne tik neganti kā vakar un nakti. Ārā mūsu priežu mežs viss balts. Temperatura no 20 gr. siltuma nokritusi uz 0, vai 1 gr. salas. Bērzi pašlaik plauka vaļā, tie nu apsals. Dakteris domā, ka tā vēl būšot pāris dienu. Tikai tagad izcēlos no gultas, lai tev uzrakstītu pāris rindiņas. Šorīt ap 10 dabūju 2 vēstules. Viena no tām ir bijusi Helsingforsā kara cenzurā; bet vēstules nāk diezgan ātri 2—3 dienas tikai. — Kas uz tām cenām attiecas, tad te Somijā ir uz pusi lētāks viss nekā Petrogradā un Maskavā. Vēl neko daudz neesmu varējis izpētīt, bet tik daudz zinu, ka te pat Hyvingē var dabūt pirmklasīgu panziju par 6 somu markām dienā, tas būtu mūsu naudā

apmēram 260 līdz 270 kapeikas. Un kaut kur sārāk būs droši vien vēl lētāk. Par to nav šaubu, ka Krievijā nekur tik lēti dzīvot nevar. Un tad vēl kārtība, miers un akkuratība. No zagļiem un žuļķiem ne vēsts. Tas viss ir liela priekšrocība. Un tad vēl jo tālāk no Petrogradas, jo lētāk. Kad izziņāšu vairāk, tūdaļ rakstīšu. — Iešu vannā, tās man apmierina drusku sāpes. Sirsnīgas labdienas.“

Nr. 2. Sestdien, 7. maijā, plkst. 6,40 p. pusd. „Labdien! ... Man iet uz labo pusi. Biju jau pat izgājis pie friziera. Laiks te vēl ļoti vēss, kaut gan lapas plaukst. No siltuma, kas bija kad atbraucu, ne vēsts. Bet nu ir jācer, ka beidzot nāks istais pavasars. Satiku te arī vienu tautieti, vecu skolas biedri, inženieri Vidberģi. Ir it patīkami, ka ir ar ko papļāpāt. Dzīve te ir uz pusi lētāka nekā Maskavā un Petrogradā. Es esmu it tuvu pie Helsingforsas, 1½ stundas ko braukt. Līdz Petrogradai ir 11 stundas ko braukt. Jo tālāk no Petrogradas, jo lētāk. To vajag ievērot, ja te grib dzīvot. Miers te ir lielisks un visas ērtības. Ļaudis ļoti godīgi. Zagļu nemaz nav. Ja tu nopietni domā vasaru pavadīt te kur Somijā, tad raksti man, aizsūtīšu tev tuvākas ziņas. Ja tev sēravotu vajaga, tad arī tie te ir pieejami. Es tev turpmāk paziņošu tuvāk. — Nu uz redzēšanos, jo drīz nāks pēc pasta.“

Nr. 3. Pirmdien, 9. maijā, plkst. 3,40 pēc pusd. „Labdien! ... Vakar tev nekā neaizrakstīju — nebij ekstrā. Dabūju no tevis vēstuli Nr. 4. no 3. maija un karti Nr. 5. no 4. maija. Paldies. — Es nu nezīnu, vai mana vēstule, ko nupat rakstu, ir Nr. 3. vai 4. Labāk jau rakstīšu Nr. 3. Es, lūk, nevaru atcerēties, kāds bij tās vēstules numurs, kuŗu Tev aizvakar sūtīju. Es esmu nejēdzīgi aizmāršīgs palicis un pie tam arī bailīgi slinks. Nepatīk it nekas. Vienīgais, ko vēl ar patīku daru, ir grāmatu lasīt un Tev drusku rakstīt. Viss cits izliekas tik niecīgs un nevajadzīgs, ka ne par ko nevaru sevi piespiesties. Man būtu daudzums jāraksta vēstules, bet paliek no vienas dienas uz otru. Taisnību sakot, ir arī te briesmīgi gar-

laicīgi. Un laiks pavisam negants. Vakar gandrīz visu dienu lija un nakti ir atkal stipri snidzis. Tagad drusku saulīte; biju arī izgājis staigāt, bet drīz piekusu un nācu uz mājām. Nu man drīz jāiet vannā (ogļu skābā), un tad plkst. 6 ir lielā pusdienu. Ēst ēdam vai cauru dienu. No 9—10 ritā ir pirmais brokastis, kas pastāv no piena, sviesta bulkām, tējas, kafijas etc., ko nu katrs vēlas — un tad vēl kāda biezputra. Es parasti ēdu labāk to biezputru. Tad plkst. 1 ir otrais brokastis — uzkožāmie, 2 silti ēdieni un 1 salds. Pulksten 3 atkal tēja, piens etc. Pulksten 6 galvenā pusdienu no 4 ēdieniem. Un pēc 9 vakarā atkal tēja, uzkožāmie etc. Un pie tam piena un sviesta pie ikkatra ēdiena cik tik lien. Apēd arī tā milzum daudz. Es gan plkst. 3 reti kad vēl ēdu, nevar, iznāk par daudz. Vislabāk man patīk, kad plkst. 6 zervē kafiju. Tad izstrebju ar lielu patiku savu tāsīti. Tā, nu Tu zini, kā es ēdu.“

Nr. 4. Otrdien, 10. maijā, pulkst. 4 pēc pusdienas.

„Labdien! ... Šodien man ir daudz labāk. Esmu pašlaik uz bumelažu. Tālu jau nekur nevaru vēl iet; pietiek, ja atnāku līdz stacijai un pastam. Tad iznāk turp un atpakaļ kopā ap 1—1½ verstes. Ar to šobrīd jāapmierinājas. Laiks arī šodien drusku siltāks, saulē 11 grādu. Protams, vēl esmu rudens mētelis. Es šodien runāju ar žēlsirdīgo māsu par šejienes sēru avotiem. Tādi arī ir un samērā lētāki nekā mums bij Ķemeros. Ja Jūs divi cilvēki (ar brāli) vasaru gribat nodzīvot kaut kur un atpūsties, tad te Somijā ir īstā vieta. Es savākšu ziņas par tiem sēru avotiem un tad tev aizrakstišu sīkākas ziņas. Bet ja nedomā sēru vannas ņemt, tad nav it nekā ko studēt. Sapakājaties un braucat tik prom. Kaut kurā stacijā ir hotelis, kur var apmesties un tad pētīt pēc panzījām. Tepat Hyvingē var dabūt ļoti labu panziju par 6 markām dienā. Tas ir mūsu nepilni 3 rbl. Ari vēl lētākas esot. Es Tevi negribu pierunāt, bet to skaidri zinu, ka lētāk nekur nedzīvosi, — izņemot

„Sunīšus“*), bet tur jau tu nevarēsi brāļa dēļ braukt. Mīļas labdienas.“

Starpā iztrūkst vairākas vēstules, kā redzams līdz 20. maijam. Domājams, šās dienas pagājušas parastā gaitā.

Pastkarte: Nr. 13. Ceturtdien. debessbraukšanas dienā, plkst. 4,20 pēc pusd. „Sveika! Vakar dabūju vēstuli Nr. 16. no piektdienas un sestdienas 14. maijā. Paldies! Ko es rudenī iesākšu, vēl nezinu. Būs jābrauc vai pat uz Rīgu atpakaļ; jo galu galā man viss vienalga. Es tik zinu, ka otru tādu ziemu, kā Maskavā bij, vairs neizturētu. Es tagad reizēm pats brīnos, kā esmu vēl virs zemes, tik grūti man tur reizēm bija. Un arī tagad nav viegli — mūžīgi viens — kā mūžīgais žīds. M. labdienas.“

Nr. 14. Piektdien, 20. maijā, plkst. 6 pēc pusd. „Labdien! Vakar vakarā man no Tevis nekā nebija... Citādi man iet it palabi. Es šodien runāju ar ārstu savu nervu dēļ un man tā vien liekas, ka būs vēl uz kādu nedēļu jābrauc uz Helsingforsu. Tur esot lieliska universitāte un arī privātas klinikas, kurām esot visjaunākie instrumenti arī nervu izpētīšanai. Galīgi to lietu norunāšu varbūt jau rīt, kā pie sestdienas, vai arī jaunedēļ. Te palikt diez cik ilgi man nav nekāda nolūka. Ja manas dullās krīzes vairs neatkārtojas, tad jau varu dzīvot, kur iznāk lētāk. Te, cik tagad varu pārrēdēt, mēnesis maksā tā līdz 500 marķu, tas ir krievu naudā 245 rubļi. Un tas man ir par daudz. Es varu iztikēt arī ar 150 rubļ. mēnesī. Drīz par to rakstišu Tev tuvākas ziņas. Mīļas labdienas.“

Nr. 19. Otrdien, 24. maijā, plkst. 10 vakarā. „Labvakar! Šovakar bagāts pasts (uzskaitītas vēst.). Lielo paldies par Tavu čaklumu. Es Tev tikdaudz, n u d i e n, nepaspēju rakstīt, vismaz tagad vēl nē. Pacieties, nāks tak reiz laiks, kad mans „sanatorijas laiskums“ pāries un tad es ar' būšu čaklāks. Bet cik jau nu spaspēju, tik atbildēšu uz Taviem vaicājumiem.

*) Lauku mājas Siguldā, kur Sk, dažkārt vasaru pavadījuse.

Zinu, Tu jau neļausies, ka kāds paliek bez atbildes; jo Tu jau prasi tik daudz uz reiz, ka, nūdien, visu nevaru galvā paturēt. —

Es eju gulēt — nu, mini — — reizē ar vistām, ap plkst. 9—10 vakarā. Bet vai es aizmiegu, tas ir cits jautājums. Dzeru vakaros miega dēļ gan pulverus, gan miksturas, bet maz līdz. Vakar vakarā no miksturām biju tūlīt aizmidzis, bet tad ap plkst. 1 nakti kā pamodos, tā samocijos līdz plkst. 7 rītā un pie tam vēl stundas 3—4 ar nejdzīgām nervu sāpēm. Miegš nu reiz ir mana vājā puse. Dienu kādreiz uznāk stiprs miegš, bet gulēt, aizmigt — nekā. Un tā es kaujos ar mūžīgu nogurumu. Ārstēties es ārstējos galvenā kārtā ar vannām. Tās man dod 3—4 nedēļā un daždažādas: ogļu skābes, elektriskās un vienkāršās. Tad es guļu dienu brīvā gaisā, — tagad taisni mežā. — Ēdināt jau ēdina lieliski, par to jau Tev rakstīju. Svēries neesmu, bet liekas, ka esmu resnāks palicis. (Seko sanatorijas apraksts.) Man tagad ir varbūt tā labākā istaba. Tik daudz gaisa un saules nav pat ne tiem, kas maksā divreiz tik daudz. Es esmu dziļi mierā. — Nu būs diezgan tērzēts, laiks iedzert miksturu un lūkot, vai nevarēs iemigt. Rīt rakstīšu tālāk. Ar labu nakti.“

Trešdien, p. 8,20 p. p. „Labdien! Šodien atkal nelāga diena, mocos kā no agra rīta ar nervu sāpēm. Nu, protams, — ap 11 jau sāka līt. Barometrs es jau nu esmu lielisks, kā redzi; varētu sevi vai izūtrupēt par laika rādītāju. — Runāju šodien ar ārstu labi ilgi. Nolēmām, ka es ja un nedēļ braukšu uz Helsingforsu. Tur es iestāšos uz kādu nedēļu vai vislielākais 2 nedēļām vienā labā klinikā. Galvenā lieta tā, ka vajaga instrumentu, ar ko novērot nervu darbību; it īpaši tad, kad tie sāk dulloties. Te tādu lietu nav un tādēļ pat dakteris man dod padomu braukt turp. Viņš domā, ka panākumi būšot, bet cik un kādi, to viņš arī nezina. Lai nu kā, bet es esmu noņēmis doties turp. Jārauga, kas nopietns darīt, kamēr vēl nav nauda izgājusi; ar atpūtu vien, kā redzams, nav nekā liels panākts.

Kad es galīgi zināšu, kuŗu dienu es braucu prom, tad es tev aizrakstišu. — Avīzes ziņo, ka bijusi mums atkal liela uzvara. Kaut nu reiz mainītos uz labo arī mūsu frontes stāvoklis! Kā man vairs negribētos otro gadu nodzīvot ārpus dzimtenes! Nu jau man gada jubileja aiz muguras, kopš neesam redzējušies... cik ilgi vēl tā būs? Bēdīgi par to domāt. Man reizēm uznāk tāda kāre atnest visam ar roku un braukt vienkārši uz mājām, lai tad notiek kas notikdams. Emigranta dzīve nav, nūdien, teicama, it sevišķi vienam, kā man. Būs tomēr jāaiziet līdz stacijai ar visu sīko lietutiņu. Dzīvo nu sveika!“

Šī ir pēdējā D. rakstītā garākā vēstule; tad seko vēl tikai dažas pasta kartes. Jau no pēdējām vēstulēm noprotams, ka ar D. veselību iet uz leju, ka cerētās atpūtas vietā viņa nervu kaite paliek dien no dienas launāka. To viņš arī pats jūt un tādēļ tik ļoti rūpējas par savu ārstēšanos. Sekoša karte ir vieniģā, kas rakstīta ar tinti.

Nr. 20. Ceturtd., 26. maijā, p. 7. v. „Sveika! Vakar pienāca karte Nr. 25 un vēstule Nr. 25 no sestdienas un svētdienas. Paldies it sevišķi par ziedu lapiņu. Man neganta nakts aiz muguras un slikta diena iet uz beigām. Laiks atkal stipri vēss un tā kā uz lietu un tad mani nervi paliek dumji. Vai jaunedēļ varēšu doties uz Helsingforsu, to vēl galīgi nezinu. Tādā stāvoklī nekur braukt nevaru. Lai Tev labāki klājas. Mīlas labas dienas.“

Nr. 21. piektd., 27. maijā, p. 6,40 p. p. „Labdien! Vakar dabūju vēst. Nr. 25 un kart. Nr. 25 abas no sestdienas un svētdienas. Paldies. Man jau nu ceturtdā diena un nakts ir „in ferno“ (=elle). Vai no tās izkulšos vai —, nezinu. Nozūst no pasaules būtu gan vieglāki un, varbūt, arī labāki. Lai tev labi klājas.“

Nr. 22. svētd., 29., p. 4. p p. „Vakar neko nedabūju un neko ar nevarēju uzrakstīt. Manas „in ferno“ dienas vēl nav garām. Pacieties, ja nerakstu. Lai tev labi klājas. Mīlas labd—“

Ši karte rakstīta skaidrāki un noteiktāku rok-rakstu.

Bet redzams, D. atmiņas spēja paliek ļoti vāja. Viņš bieži atkārtoto to pašu, ko jau agrāk rakstījis:

Nr. ? „Elles mokas esmu visas tās 9 dienas izcietis. Tavas kartes un vēstules jau 4 vai 5 dienas stāv neizlasītas. Nevarēju briesmīgo sāpju dēļ. Nu ir labāk, rīt varbūt rakstīšu tuvāk, atvaino, iet pārāk grūti. **B e t b ū s d r ī z l a b i.** Pacieties un... (Tālākais teksts nav salasāms, jo uzrakstītas divas rindas viena otrai virsū. Tad seko saraustīti vārdi). Lai kam — tā — miegu — Miegu na — nevaru vairāk. Sveika.“

Ši pēdējā karte, kaut gan D. saka: „Nu ir labāk...“, kā redzams no saraustītā rok-raksta, rakstīta ar lielām mokām un, domājams, fiziskām sāpēm. Ari parastais datums un pulkstens (laiks), ko D. tik zīmekventi ietur visās vēstulēs, šē izlaists; no pasta zīmoga redzams, ka izsūtīta 2/15. jūnijā Hyvinkā; tāpat Nr. vietā ielikta jautājuma zīme. Tas viss liecina, ka viņa gara darbība vairs nav bijusi apzinīga. Vienu mirkli viņš domā, ka „rīt varbūt rakstīšu tuvāk“, bet tad atkal saka, ka „būs drīz labi,“ un šos vārdus pastrīpo divi un trīskārtēji. Vai ar to viņš būtu gribējis teikt, ka drīz būs pavisam pārcietis savas mokas?

Par pašiem pēdējiem D. brīžiem trūkst tuvāku ziņu. Viņa kopēja — māsa pastāstījuse sekošo: Piektdienas vakarā D. bijis pat ļoti labā gara stāvoklī, tik sūdzējies, ka galvā esot tāda neparasta, savāda sajūta, kā nekad. Būšot laikam vai nu jāmirst, vai ilgāku laiku jāslimo. Iedzēris kādu ārsta parakstītu pulveri un izsūtījis žēlsirdīgo māsu ārā, lai pēc stundas ienākot.. Kad viņa iegājuse pie viņa, viņš gulējis bez samaņas, šķērsām pār gultu pārkritis; tas bijis tā ap p. 4 vai 5 p. p. Nolikuši gultā; acis gan pavēris, bet pie samaņas nav vairs nācis. Sestdien, 4. jūnijā visu dienu tikai drusku elpojis un ap p. 6 p. pusd. nomiris. Ārsts domā, ka viņu ķērusē sirds trieka.

Hyvinkäs sanatorija; X istabas logs, kur Duburs mitra.

Prātā krīt Indrana tēva gals, ko D. tik daudzkārt aizgrābjoši tēlojis, pats neapzinādamies, ka viņam dzīvē būs līdzīgs liktens: Viņš, kas tik ļoti mīlēja savu dzimteni, nomirst izmests no tās, vientulis, atstāts, nevarīgs. — — —

* *

*

Tiklīdz pienāk ziņa par Dubura nāvi, Maskavas Bēgļu apg. komit. deleģēja uz Hyvinku D. brāļa meitu O. Ariņ un Fr. Grunti, viņa bijušo audzēkni. Tā ka D. pārvešana uz dzimteni šimbrīžam bij apgrūtināta, tad viņu pagaidām apglabāja sanatorijas kapsētā, cinka zārkā.

D. negaidītā nāve latviešu sabiedrībai bija pārsteidzošs, satricinošs sitiens. Visi laikraksti veltī viņam garus, sirsnīgus nekrologus. Citēšu še dažas pazīstamu darbinieku zīmīgākās atsauksmes, kas raksturo D. nozīmi no dažādiem viedokļiem:

L i g o t ņ u J ē k a b s: „Duburs, kurzemnieks, Kurzemes bagātā lidzenuma dēļ, kas daudz izteic no viņa personīgām īpašībām. Drošs, noteiktu, veiklu uzstāšanās, arvien uzmanīgs pret savu ārieni, personīgi pašlepnis, bet tālu no katras uzpūtības, lēns un apdomīgs sarunā, kamēr temperaments ļauj noturēties lietīšķības robežās, bet kad tām pāri — tad sīvs un ietiepīgs, kā īsts Kurzemes saimnieks, kas ar nāburgu dzīves sīkumu dēļ gatavs spēkoties līdz augtākai instancei; bet citādi — savā personīgā dzīvē — artists no galvas līdz kājām, kam nekad nebija sīkumu, kas nekad nezaudēja godprātību un savaldīšanos, kas varēja pie reizes rupjš būt, sevišķi darišanās ar kapeiku dvēselēm, bet kuŗa rupjībās bija viens spēks — taisnība. Tad viņš teica acīs un nežēloja nevienu, neskatīdamies, ka dažs šīs zemes „stiprais“ to māksliniekam līdz viņa mūža galam nevarēja piedot.“

T e o d o r s Z e i f e r t s: „Latv. skatuves māksla zaudējuse savu vadošo zvaigzni. Zvaigzne pace-

las pāri par cilvēku un tikai tiem, kas no sevis at-
sakas un tai iet pakal, tā ir vadoša.

Tādā kārtā D. tika par vadošu zvaigzni citiem. Ja viņš nāca to vidū, kur viņu neieredzēja, tie no-
ņēma cepures un rādīja laipnu vaigu. Ja viņš nāca
mākslas templī, kur bija ievākušies pircēji un pār-
devēji, tad tie palika klusu un krāmēja savas lietas
pie malas. Ja viņš nāca to vidū, kas meklēja pēc
ideāliem, tad viņu acis no tā nenovērsās. Visi ma-
nīja, ka no viņa iziet spēks, kāds nav ne bagātībai,
ne greznumam, ne popularitātei. Un ja kādā vietā,
dažādām interesēm un intrigām krustojoties un sav-
starpēji iznīcinoties, modās tā kā mākslas apziņa, tad
gāja pēc padoma pie D. Un ja gribēja reiz tikt ārā
no visa maisekļa un turēt priekš acīm skaidrus ap-
vārkšņus, tad ņēma D. par ceļvedi. Skatuves māks-
slas jaunātnē pulcējās ap viņu un tā nesīs viņa spo-
žumu tālāk nākotnē, lai arī tā zvaigzne, kas to ap-
starojusi, ir norietējusi.“

Z e l t m a t i s: „Paiet diena pēc dienas, bet es
nevaru pierast pie domām, ka Tevis vairs nava...
Kad izklīdušie tautas pabērņi nāks jaunā dzīves
ziedonī atpakaļ uz dzimteni — es gaidīšu Tevi pār-
nākam; kad tautas darbinieki plecu pie pleca cels
jauno Latviju — es meklēšu tevi viņu starpā... Es
zinu, Tu nevari palikt nepielicis roku pie kulturas
darba, Tu, kas tik ļoti mīlēja savu dzimteni. — Ne-
zinu nevienu, kas tā kā Tu būtu mīlējis sava darba
nākotni. Tu nestrādāji darbu darba dēļ, bet tās cē-
lās nākotnes labad, ko sevī slēpa Tavš darbs.

Tava darba nākotne nekritis līdz ar Tevi kapā,
kur atdusas Tavas mirstīgās atliekas, bet tāpat kā
Tavs gars dzīvos viņos — Tavos darba turpinātā-
jos. Tas būs Tev krāšņākais piemineklis.“

J. A k u r a t e r s: „Arvien vēl liekas, ka D. starp
teatra māksliniekiem vēl dzīvs un nekad nevar
mirt. Tādas sajūtas ir tikai pēc neparasti liela ie-
spaida, ko atstājis kāds mākslinieks ar savu dzīvi un
darbiem. — Ir gadījumi, kur nevis cilvēkus aiznes
laiks uz mūžu, bet gan otrādi — laikmetu aiznes sev

līdzī cilvēki. Ar viņiem nomirst vesels gadu pulks, ar laikmeta nokrāsu, atmiņām, saturu. Ar Blaumani un Duburu ir aizgājis laikmets ar skaidrājiem tēliem. Un top sevišķi baigi ap sirdi iedomājoties, ka mēs nekad vairs neredzēsim Roplaini un Indrānu tik dziļi attēlotus, kādus spēja dot Duburs."

Pavuls Gruzna: „Duburam priekš latviešu skatuves nebija kur mācīties. Viņš līdz zināmai gatavībai izstrādājās pats. Un viņa praktiskie sasniegumi, lai ir par ceļa biedru nākošiem talantiem. D. kā mākslinieks visu dzīvi mēģināja sasniegt pilnību. Te viņam ļoti izpalīdzēja vidēja skola. No pirmiem soļiem uz skatuves D. sadūrās ar interesanti bēdīgu apstākli, ka Latv. teatrī nebija nekā raksturīgi latviska. Viss tapināts — režija, valodas izteiksme. Skatuve visās tautās ir bijuse par daiļvalodas laboratoriju. Šo darbu nu uzņēmās un milzumu viņā veica D. Viņš kļuva vai par likuma devēju fonetikā un dikcijā.“

Luīze Skujeniek: „Kā režisors D., balstīdamies uz savām zināšanām un savu tehniku, varēja aktieriem daudz palīdzēt viņu lomu pareizā izprašanā un izpildīšanā. It sevišķu ievēribu viņš piegriezta daiļrunāšanas teknikai. Zatirisku dzeju priekšnesumā D. pie latviešiem ir nepārspēts un starp cittautiešu daiļrunātājiem bez šaubām ieņemto redzamo vietu.“

Fr. Grunte: „Sveši (piem. Staņislavskis), labāk saprata, kas slēpjas mūsu realās dramās priekšstāvī Duburā. Pie mums viņam bija jāmetājas no vienas skatuvītes pie otras, no viena pasākuma pie otra. Mēs neņemām, ko viņš iz pilnas sirds mums deva. Viņš ar savu talantu būtu varējis atrast darbu arī pie lielāku tautu skatuves, bet viņš bija Latvijas dēls. Sirds piederēja tai un tai viņš arī kalpoja. Līdz ar D. mirstīgo trūdu pārvešanu dzimtenē, lai mēs līdzpārvestu viņa mīlestību un ticību uz savu mākslu.“

Šo atsauksmju rindu varētum turpināt vēl ar

daudz citiem raksturojumiem, bet apmierināsimies ar šiem.

Rīgā nodibinājās „Dubura fonda komiteja“, kura sāka rūpēties par D. mirstīgo trūdu pārvešanu uz viņa mīļoto dzimteni. Rudeni tā sarīkoja D. piemiņas vakaru (18. septembrī 1916.), kas deva ap 900 rbļ. atlikuma; vēl ienāca citi ziedojumi, un tā varēja stāties pie šī nodoma izvešanas. 6. oktobrī D. šķirsts pienāca Rīgā un 14. oktobrī viņu paglabāja lielajos Ģertrūdes kapos. Neraugoties uz kara apstākļiem, bērēs saplūda liels pavadītāju pulks un daudzas biedrības un organizācijas nolika vaiņagus un puķu balvas. Atzinīgas, cildinošas runas ieilga līdz tumsai, frontes lielgabaliem skanot kapu zvanu vietā, kā pavadījumam mācītāja zīmīgiem vārdiem: „Tu gaidīji rītu, bet iekams nakts satumsa — bij tavām dienām gals...“

Indrana tēvs dus nu savā dzimtā zemē. Kaut teka uz viņa kapu mūsu skatuves māksliniekiem neaizaugtu! Tur tie lai smēlas garīgu spēku kopt tālāk viņa darbu...

Dubura skirsta iznešana no Ģertrudes kapličas, Rīgā.

Pie Dubura kapa, bēgu dienā, Rīgā.

VI. Dubura mūža darbs.

Aktieris rada savus mākslas darbus acumirklim. Tiklidz priekškaris ir kritis, viņa darbs kā tāds — izgaisis. Uz skatuves redzētais tēls vēl uzglabājas tikai skatītāju atmiņā kā dzīvs mākslas darbs. Bet paša darba vairs nav. Kad izmirst tā paaudze, kas aktieri kā tēlotāju skatījusi, tad aktiera, kā mākslinieka, piemiņa nobāl, jo aukstās vēstures lapas nespēj viņa mākslas darbus nākošām paaudzēm atdzīvināt. Iekš tam, lūk, ir aktiera-mākslinieka traģedija, ka viņš rada savam laikam, ne visiem laikiem. Viņam nav, īsteni sakot, mūža darba.

Ari Duburs dzīvo tagadējās paaudzes atmiņā ar saviem radītiem tēliem, kā: Indrana tēvu, Langartu, Osvaldu, Engstrandu, Mefisto, Pagasta nabagu, Cilvēces naidnieku u. c., bet jaunākā paaudze to atceras visvairāk tikai kā deklamatoru. Bet paies daži gadu desmiti, un D. piederēs, kā tēlotājs un deklamators, vēsturei. Un vēsture — tā piemin nopelnus pēc pastrādāto darbu vērtības, cik tie krīt svarā tautas kulturelās attīstības gaitā. Piem., Adolfu Allunanu, kā tēlotāju-mākslinieku, mēs nestādām augstu, bet viņa nopelni Latv. teātra nodibināšanā ir lieli. Ne bez iemesla viņu dēvē par latviešu teātra tēvu.

Kādi ir D. nopelni, kas varētu atstāt viņam paliekamu vārdu mūsu kulturas vēsturē? Būdams pāris gadus par R. L. teātra vadītāju, viņš nekādas ievērojamas pārgrozības neiensa; tāpat savā isājā J. R. teātra vadītāja lomā viņš neko sevišķu nepaveica, kam būtu teātra attīstībā svarīga nozīme. Bet D-am bija vēl viens darba lauks, kam viņš it īpaši nodevās sava mūža pēdējos gados — skatuves mākslas pedagogija. Šis lauks pie mums Latviešu teātra 40 gadus ilgā pastāvēšanas laikā gulēja pilnīgi atmatā. Allunanam, kā pirmajam aktieru audzinātājam, pašam nebija teoretiskas izglītības skatuves

mākslā, kādēļ viņš varēja dot jaunājiem iesācējiem tikai nepieciešamos praktiskos aizrādījumus; tāpat tās pāris vagas, ko dzina Rode-Ebelings un Šlissmans-Brands dramatisku stundu veidā šai nekoptā laukā, nevarēja atnest liela labuma, jo abi šie pedagogi bij svešautieši un nepazina mūsu nacionālās mākslas īpatnējās vajadzības. Jauns posms iestājās ar Latv. dramatisko kursu atvēršanu, kurū vadību uzņēmās D. (1909. g.). Jau pirms tam D. bij nodarbojies ar skatuves mākslas pedagoģiju privatstundas pasniegdams, bet tagad viņš, būdams brīvs no katras līdzdarbības teatrī, nodevās pilnīgi jauno skatuves pioneru audzināšanai. Un mācīdams citus — mācās pats: tiek ierosināts sakopot savas teoretiski un praktiskā darbā iegūtās zināšanas, un no šī materiala izstrādāt sev īpašu daiļrunas metodi — deklamācijas teoriju. Tā viņam der par pamatu. Lai neceltos pārpratumi, man še, kā viņa darba biedrim, jāpaskaidro, ka šī „teorija“ nav jāņem šaurā nozīmē, attiecinot to tikai uz deklamāciju kā tādu; ne, D. deklamācijas teorijā ietilpa viss tas, kas aptver aktiera kā tēlotāja runas (jeb vārda) izteiksmi prozā un dzejā. Kas tad ir katra teorija? Vai gan kas cits, kā praktiskā darbā atrastu atziņu sistematisks sakopojums. Tādēļ katras teorijas pazišana ir liels darba enerģijas aiztaupījums: nav vajadzīgs vairs to par jaunu atrast, ko cits jau atzinis un uzstādījis par likumu. Šos likumus pazīstot, var meklēt tālāk, vai uz iegūto teoretisko atziņu pamata celt savu māksliniecisko radīšanas darbu. Mēs pazinām D. kā īpatnēju radītāju — mākslinieku-interpretu; sevišķi viņa deklamācijas bija loģiski analizētas un ar dziļu izpratni priekšā celtas, izteiksmē spilgti izjūstas un estētiski daiļi izveidotas ārējās formas ziņā. Kādēļ šāda mākslas gatavība un pilnība? Tādēļ, ka D. neko nedarīja „uz labu laimi“, bet viņam bij savs zinātniski-māksliniecisks pamats. Māksliniekam jāzin, ko viņš grib un kā tas ir panākams, izdarāms. Lūk, to D. mācīja saviem audzēkņiem, to viņš gribēja tiem atstāt kā sava mūža man-

tojumu. Tās ir tās mantas, ko kodes un rūsa nesaēd, un tās viņš deva neskopodamies. Cik no viņa audzēkņiem tās spēja sevī uzņemt un savā mākslinieka gaitā spēs pavairot un atstāt kā kuplāku mantojumu nākamām paaudzēm — tas ir cits jautājums, par kuŗu še nerunāsim. Tāpat še nerunāšu par D. „Deklamācijas teorijas“ principiem pēc būtības un viņas lietderību un nozīmi skatuves mākslā. Mans nolūks tik aprādīt, ka D., kā lielas personības, nozīme nav viņa **aktiera**, bet viņa **pedagoga** darbībā. Te ir viņa nopelni, par ko vēlākās paaudzes vīs viņam laurus. Tas ir viņa mūža darbs. Bet arī šie nopelni nevar uzrādīt tik paliekamas vērtības, kādas būtu bijušas, ja D. šo savu mācību resp. teoriju būtu kā rakstītu pieminekli atstājis nākamām paaudzēm. Viņa nodoms un vēlēšanās gan bija to darīt un to viņš uzskatīja par savu mūža darbu, bet savas slimības un citu traucējošo iemeslu dēļ nepaspēja izdarīt. Tā gājis mums zudībā liels, vērtīgs un visai vajadzīgs darbs, kas būtu bijis par ceļa rādītāju skatuves mākslā paaudžu paaudzēm. Tagad mums paliek tikai tas, ko sevī uzņēmuši viņa audzēkņi un ieliek savā radošā darbā, vai kā viņa līdzdarbnieki atstās nākamām paaudzēm. Ja tādā ceļā izkopsies mūsu skatuves māksla un sasniegs augstāku pakāpi, tad pie tam arī D. būs savs liels nopelns.

Veltidams šīs rindiņas D. piemiņai, gribu plašākām aprindām pasniegt sīkākas ziņas par visu to, ko D. darījis sava mūža darba labā: cik viņš par to rūpējies, domājis, cietis, priecājies un — kā vilies...

* *

*

1909. gada rudenī, kā zināms, mēs ar Duburu atvērām Latv. Dramatiskos kursus, kuŗos par vienu no galveniem uzdevumiem spraudām: nodibināt uz mūsu skatuves latviešu valodas izrunas vienādību. Šī mērķa sasniegšanai mēs sadalījām darbus tā, ka es uzņēmos izrunas tehnikas pasniegšanu un D. fonētikas un deklamācijas pasniegšanu. Man jau bija

lekcijas par izrunas tehnikas teoriju pa vasaras brīvlaiku sarakstītas, bet D., nekādas lekcijas neuzrakstījis, stundās runāja pilnīgi no galvas, bez kādas cieši nospraustas metodes, ņemdams kā pieturas paraugu Plūdoņa grāmatiņu „Deklamācija“. Aprādīdams tur sastopamās nepilnības, viņš attīstīja savu teoriju, dodams jaunus aizrādījumus un uzstādīdams savus likumus praksei. Sakarā ar to ņēma analizēt mūsu dzejnieku darbus — dzejas un dramas — un aizrādīja jaunājiem audzēkņiem, kā teoretiskie likumi piemērojami praktikā. Mācības metodika izgāja uz to, ka audzēkņiem arī vajadzēja to pašu izdarīt un visur ņemt par pamatu ar maniem tehniskiem vingrinājumiem iegūto izrunas veiklību un fonetisko skaņu veidošanu, t. i. pareizrunu. Tāpat fonetikas stundās D. turējās pie J. Endzelīna un K. Milenbacha lielās „Gramatikas“, un, aprādot mūsu valodas skaņu īpatnības, sniedza attiecīgus piemērus, ar kuŗu pareizu izrunu audzēkņi vingrināja savu dzirdi. Tā strādājot, radās vajadzība pēc īpašas mācības grāmatas. Un D. uzrakstīja savu „Fonetikas ābeci“, kas iznāca arī iespaidumā. Jo tālākursos darbi virzījās, jo vairāk D. sāka atzīt, ka ir nepieciešama mācības grāmata par daiļrunību. Mums bija kursu bibliotekā par šo priekšmetu vairākas grāmatas vācu un arī krievu valodā, bet tās mūsu nolūkiem varējām lietot tikai ar lieliem ierobežojumiem, un tās mūsu sprauštos mērķus nevarēja sekmēt. Latviešu valodā, bez jau minētām grāmatām, nekādu specialu darbu par latvju valodas pareizu daiļrunu nebija. To vajadzēja gādāt. Bieži mēs par to pārrunājām un uzmetām planu, kā to iedalīt. Bij nodoms izdot kopēju darbu ar divi patstāvīgām daļām. Pirmā daļa — izrunas tehnikas teorija — aptvertu valodas skaņu veidošanas likumību līdz ar praktiskiem aizrādījumiem; otrā daļā — deklamācijas teorija — aptvertu valodas satura jeb domas un formas izveidošanas likumību. Pirmo daļu rakstītu es, otru viņš. Norunājām darbu vasaras brīvlaikā uzrakstīt, lai rudenī varētu izdot. Ja nemaldos, tas bija 1911. gadā. Duburs aiz-

brauca dziedināšanās nolūkā uz ārzemēm pie slavenā nervu ārsta Bernas profesora Dubois. Sanatorijā pavadītais laiks viņa nemierīgiem nerviem nāca lielā mērā par labu. Viņš rudenī pārbrauca Rīgā diezgan mundrs un atspirdzis, garīgā jeb psihiskā ziņā. Kādā sarunā viņš man pastāstīja, ka prof. Dubois viņu ārstējis ne ar zālēm, bet ar sevišķu metodi — iedvesmi, izdarot iespaidu uz viņa psihi. Galvenais: viņam nevajagot ne par ko uztraukties, raizēties, bet skatīties uz dzīvi no cita viedokļa. Pirmā laikā D. tiešām izrāda savādu vienaldzību jeb mierību pret visām dzīves parādībām. Viņš strādā ar lielu enerģiju. Taču nodomāto darbu nav uzrakstījis, pat ne iesācis. Ārsti nav atlāvuši strādāt. Bet tagad viņš, cik vaļas atliks, strādāšot. Par savu teoriju — tā viņš man pastāstīja, — viņš ieminējies kādam ievērojamam vācu aktierim, un tas apsolījis viņam tūlīn apgādāt izdevēju, lai tikai uzrakstot, jo tās jau esot pavisam jaunas atziņas, kas nekur un ne no viena neesot izteiktas. Taču viņš negribot vāciem rakstīt, bet atstāt savu teoriju kā mantojumu latviešiem. Tikai nezinot, vai grāmatai būšot atromams izdevējs starp latviešu grāmatu tirgotājiem? Tā D. vēl smaidīdams piezīmēja. Liekas, viņš par grāmatas apgādāšanu gribēja rakstīt A. Gulbim. Tā ka pati grāmata vēl nebija iesākta, tad arī laika vēl bija diezgan par to parūpēties.

Ziemu, pa darbības laiku Dramatiskos kursus, D. atlika laika — priekšpusdienās. Bet viņš pa paradumam gāja naktī vēlu gulēt, jo mocījās ar bezmiegu un tādēļ, rītos vēlu celdamies, varēja priekšpusdienās atlicināt maz laika darbam. Visvairāk viņš medza rakstīt naktīs, gultā gulēdams ar zīmuli, kad nevarēja aizmigt. Tā viņš uzrakstījis lielu daļu savu apcerējumu, kā arī vēstules. — Reiz viņš man lūdza iedot manis sastādīto skaņu veidošanas schemu. Sakarā ar to es ieprasījos, vai viņš sācis rakstīt savu „Deklamācijas teoriju“? Domājot par to dienām un naktīm, bet vēl esot daudz kas jāizlasot, jāsakrājot materiāli un pamatīgi jāpārdomājot, pirms ķēroties

pie darba. Tādu īsu pamācību, kā Plūdoņa grāmatīņa, jau varētu sarakstīt ātri, bet viņš gribot rakstīt ko pamatīgu, kam vērtība. — Tā pagāja ziema, bet darbu viņš neiesāka.

1912. gada vasaras sākumā, kad darbi Dramatiskos kursos bij pabeigti, D. aizbrauc atkal uz Bernas sanatoriju pie prof. Dubois, kurš jau gadu iepriekš viņu ārstēja ar labiem panākumiem. No turienes rakstīdams savai brāļa meītai O. Ariņ, viņš savā 24. jūlija vēstulē pirmo reizi ieminas par savu sen nodomāto darbu, ka esot to iesācis rakstīt.

„... Ar strādāšanu ari ir tā. Kad atbraucu, tad noliedza pavisam. Vēlāk atļāva stundas 2 pa dienu. Tad ari pabeidzu Endzelīnam atbildi, to aizsūtīju jau sestdien uz redakciju *). — V a k a r s ā k u r a k s t ī t „d e k l. t e o r i j u“. Ai, vai! Tā iznāks bieza grāmata. Te vien jau to nepabeigšu. Labi, ja līdz ziemsvētkiem būšu ar visu galā. Tik vienkārša tā lieta nemaz nav. Un būtu ari nepareizi, ja es tik komplicētu lietu diez kā sašaurinātu par kailu skeletu. No tām domām esmu atteicies. Rakstīšu kā vajaga: populari un pat ar piemēriem; citādi nav nekādas praktiskas nozīmes. Bet tad ari būs kapitāls darbs. —“

Pārbraucis no Vācijas, D. kādu laiku padzīvo jūrmalā. Kad rudenī sākām atkal kopā darboties, novēroju, ka D. labi atpūties un spirtgāks. Bet tā tas arvien bija pēc brīvdienām, kā mēr pa ziemu viņš atkal savārga. Man bija neērti viņam par nodomāto darbu ko prasīt, gaidīju, lai pats stāsta. Bet laikam viņš nebija necik uzrakstījis, jo neko neteica. Pagāja atkal ziema, D. pārtulkoja „Kaļnu Ejvīnu“, rakstīja šo to citu avīzēm, bet lielo darbu ne. Jādāmā taču, ka viņa gara stāvoklis neļāva viņam uz to koncentrēties, jo ikdienas darbs un rūpes aizrāva uz citu pusi: lai dabūtu dažus rubļus nepieciešamām vajadzībām, bij jāuzraksta viens otrs īsāks apcerējums vai kritika avīzēm.

*) Iespiesta „Dzīmtenes Vēstneša“ 1912. № 200. u. t. n. „Mana fonetikas ābece“.

Tikai 1913. gada vasarā, ja nemaldos, viņš bija uzrakstījis vienu nodaļu, ko viņš man rudenī kādā pavaļas brīdī izlasīja priekšā. Tur bija runa par jūtām, par izjūtas nozīmi radītāja aktiera mākslā, ka no jūtām izriet viss saturs un ka izjūta noteic arī veidojamā satura ārējo estētisko formu. Visa nodaļa bija itkā zinātnisks apcerējums. Atceros, ka es vēl izteicu šaubas, vai tas tik populārā grāmatā, kādu gribējām izdot, būs vietā. Bet D. jūtas uzskatīja par visas tēlošanas jeb aktiera mākslas pamatu, un no tām viņam jāizejot, lai viss tālākais būtu saprotams. Pie tam arī palika *).

Nākošā gadā D. piestājās par režisoru pie Latv. operas. Nu bij darba daudz, tā ka kursiem varēja atlicināt tikai pāris stundas dienā, kādēļ dažu priekšmetu pasniegšanu uzņēmos es. Par savas „Deklamācijas teorijas“ rakstīšanu viņš tagad nevarēja īj ne domāt, lai gan šo priekšmetu, bez kursiem, pasniedza arī operas spēkiem resp. koristiem.

Pavasārī, 1915. gadā, kā zināms, Duburs atstāja dzimteni un aizbrauca pie sava skolas laika drauga inženiera C. uz Jekaterinoslavu. Tur dzīvodams pilnīgā bezdarbībā, D. cerēja atpūsties un uzrakstīt savu darbu. — Kas no šī nodoma iznāca, par to liecinās sekošie izraksti no vēstulēm.

28. maijā: „... Man klājas ļoti labi. Savu darbu ceru sākt pēc dienām 10. Tagad studēju cauri kādu filozofijas darbu.“

2. jūnijā: „... Kas attiecas uz mani, tad daudz ko stāstīt nav. Esmu ar sevi itin mierā. Vienīgi vēlētos, lai nebūtu te tik garlaicīgi un vientuļīgi. Es savu laiku pavadu vāļādamies: — lasu kādu lielāku filozofisku darbu (ar to būšu dienās 4—5 cauri) un avīzes. Pats savu darbu domāju sākt ap jūnija vidu. Vai varēšu ko uzrakstīt līdz mājās braukšanai, tas atkarāsies pa lielākai daļai no mana nervu stāvokļa. Sūdzēties neko nevaru; iet jau uz labo pusi.“

*) Salīdzini D. raksta „Intonācija deklamācijā“, — „Dzimt. Vēstn.“ № 4. 1913. g.

Filozofiskais darbs, par kuŗu D. iemas, ir prof. Ostvalda „Naturphilosophie“ (Dabas filozofija), kuŗā viņš cer atrast kādus piemērus vai atbalstus savām atziņām par deklamācijas teoriju. To izlasījis, D. tiešām arī ķeŗas pie sava darba, jo kādā vēstulē viņš piemin, ka strādājot pie sava darba dārzā zem kupliem augļu kokiem. Bet domājams, neko daudz uzrakstījis nebūs, jo sakarā ar vācu iebrukumu Kurzemē dien no dienas viņam pienāk uztraucošas ziņas no dzimtenes, kas tam laupa mieru un iekšējo līdzsvaru. Paredz, ka uz Rīgu rudeni atpakaļgriezties nevarēs. Ko tad iesākt? Kā maizes kumosu nopelnīt? Un nu viņš raksta uz malu malām pie saviem paziņām vēstules, lai dabūtu kādu vietu jeb nodarbošanos. Redzams — koncentrēties uz savu mūža darbu un tajā atrast apmierinājumu, viņš šādā gara stāvoklī nevar. Pastarpām viņš saņem ziņu no tautieša Z. Vladivostokā braukt turp padzīvot, kamēr karš beidzas. Gatavodamies uz savu aizbraukšanu, D. domā pa ceļam uz kavēties dažas dienas Maskavā. Sakarā ar to viņam iekrīt prātā savāda iedomā:

10. augustā: „...Vakar nakt man ienāca prātā tāda ārkārtīgi „dulla ideja“. To es laikam arī lūkošu uz priekšu virzīt. Es domāju savu Deklamācijas teoriju piedāvāt Maskavas Dailes teātra direktoram Staņislavskim. Jādomā taču, ka viņam, kā māksliniekam, par to vajadzētu interesēties, it sevišķi tādēļ, ka viņš jau arī stāv „dramātisku kursu“ priekšgalā. Protams, uz to es nelieku nekādas cerības. Bet rakstīt viņam gan laikam rakstīšu. Ja man izdotos ar to pāris gadus savu eksistenci nodrošināt, tad jau būtu lieliski. Mans mūža darbs neaizietu bojā, un es būtu no vislielākās klizmas vaļā. Jāraksta vien būs.“

18. augustā: „Ar to krievu teātra planu ar Staņislavsku Maskavas dailes teātrī vēl man liekas par agru. Viņi sāk sezonu tik ap septembra vidu. Tā tad rakstīšu turp lielu garu vēstuli tā ap augusta beigām.“

Šī ideja D. no galvas vairs neiziet. Liekas, viņš vairs neturpina savu iesākto „Deklamācijas teoriju” kā patstāvīgu darbu, bet domā, kādā kārtā un kādā veidā iepazīstināt Staņislavski ar savu teoriju. Vēl kādu laiku Jekaterinoslavā pādzīvojis, viņš septembra sākumā aizbrauc uz Maskavu.

Atbraucis Maskavā, D. neatlaidīgi domā par to, kādā kārtā un ceļā nodot savu „Deklamācijas teoriju” Staņislavskim. Kaut gan nedomā šepalikt, viņš tomēr grib tik ilgi uzkavēties, kamēr tā lieta ar St. izšķirsies. Kādā no pirmām Maskavas vēstulēm viņš piemin:

14. sept. „... Šonedēļ es iesniegšu Staņislavskim savu dekl. teoriju, garā, garā vēstulē... Redzēs, kas iznāks?”

Kur un kad īsteni D. savu vēstuli Staņislavskim uzrakstījis, vai Jekaterinoslavā jau, vai tikai Maskavā iebraucis, nav skaidri zināms. Bet tā ka viņš neprata pietiekoši krieviski, lai savas domas tik zinātniskā lietā pamatīgi izteiktu, tad viņš savu vēstuli bij rakstījis latviski un nodevis to Jānim Simsonam pārtulkot krieviski. (Kā Simsons stāsta, tad visa šī garā vēstule bijusi tikai īsi saņemts pārskats par D. deklamācijas teoriju, ko viņš mācīja Latv. dramatiskosursos, tā sakot „ekstrakts” par viņa deklamācijas principiem.) — Vēstules pārtulkošana aizņem vairāk dienu laika. Pa tam D., rūpēdamies par Maskavas Latv. teātra nodibināšanu, nebeidz domāt par savu deklamācijas teoriju, kā to St-skim iesniegt.

19. sept. „... Rīt man būs pulka darba. Ap pusdienu gribu aizbraukt uz Sokoļnikiem (ar tramvaju ko braukt ap $\frac{3}{4}$ stundu) pie kāda zobu ārsta Dauges. Es viņu pazīstu. Un viņš esot pat ļoti liels draugs Staņislavskim. Ja tik tā būtu, tad jau man labākas rekomendācijas pie St. nemaz nevarētu būt; jo par to ne acumirkli nešaubos, ka Dauge mani viņam silti ieteiks. Tā mana lieta taču reizē ir arī latviešu lieta, un katrs tautiets par to tik varētu priecāties un pat lepoties, ja man, latvie-

Dubura mūža riets,

tim, izdotos spēlēt tik redzamu lielu lomu tik visai svarīgā skatuves jautājumā, kāda ir deklamācijas teorija. Ja tikai es tiktu iekšā tai krievu deklamāciju teoretiku starpā, tad nav ne mazāko šaubu, ka mana teorija taisītu furori. Jo es tak pazīstu visas krievu deklamācijas teorijas — tās ir tik niecīgas salīdzinot ar manējo, kā dverģītis pret milzi... Tu nedomā, ka es tai zinā aiz godkāribas vai lieluma manijas pats sevi apstulbinu. Nē, tā ir vienkārši zinātniski pierādāma lieta. Tev arī tā izlksies — sak, vai tik uz vecuma dienām neesmu palicis „iedomīgs“, kā jau māksliniekiem pa laikam mēdz notikt. Nē, tā ir mana 6 gadus praktiski izmēģināta zinātniskā sistēmā izveidota prāta atziņa. Es zinu, cik grūti ir klājies dažam labam „atradējam“, iekam viņa darbs atzīts. Un tālab, lūk, es arī nenododos diez kādām iluzijām. Ja veiksies, būs prieks, ja nē — neskumšu.“

Otrā dienā pēc pusdienas, ticies ar Simsonu, D. vēl piezīmē tai pašā vēstules turpinājumā: „... Otrdien vai trešdien sūtīšu Staņislavskim savu lielo vēstuli. Pie Dauges netiku.“

Redzam, D. ir pārliecināts par savas deklamācijas teorijas nozīmi un svaru, bet tomēr nespēj pārvarēt pastāvīgi uzmācošās šaubas, ka tur nekas neiznāks. Viņš netic, ka krievi viņa atziņas ievēros. Sakarā ar nodomāto aizbraukšanu uz Vladivostoku viņš izsakās sekoši:

1. oktob. „... Tā Vladivostoka nemaz mani nekairina. Tā vien spokojas pa galvu — diez kad tad pārbraukšu. Tā negribas doties ceļā, domā ka būtu jākož rūgtā ābolā. Bet ko lai dara — nav citas izejas. Te palikt varētu tikai tad, ja ar Staņislavski kas iznāktu. Bet tur neiznāks nekas, to jau iepriekš zinu, vismaz tā domāju. Tad jau vajadzētu notikt brīnumiem, ja krievi ko pieņemtu no latviešiem. Mākslā viņi ir dikti lepni, kaut gan tik augstu debesīs viņu māksla nemaz nestāv. Tā, piemēram, vairāki no mūsējiem, kuri jau bijuši dažos teātros, it visi ir „nepatīkami pārsteigti“. Ir pāris

labu tēlojumu, bet vispāri ansambļi nav pāri par vidus mēru. Tā ir tipiska krieviska parādība, ka uz 3—4 lielu aktieru panākumiem visi domājas tādi pat. Tā vēstule (Staņislavskim), 22 l. p. bieza, nu ir no Simsona pārtulkota, un mans draugs to vēl izskatīs cauri. Nemaz negribas to iesniegt, bet mans draugs saka, ka v a j a g o t iesniegt, lai tad iznāk vai neiznāk. Bet cerēt es neceru ne tik — kā melns aiz naga...“

Paiet ilgāks laiks, kāds mēnesis, bet D. vilcinās vēstuli St. nosūtīt. Pēdīgi no dažiem draugiem pamudināts viņš to izdara. Par to viņš raksta:

12. nov., p. 2,30 naktī. „... Es nupat beidzu rakstīt vienu garu garu vēstuli — 28 l. p. — Staņislavskim dēļ tās manas deklamācijas teorijas. Vēstule neskaidrā jau sen bija uzrakstīta. Bet es vienmēr vilcinājos un beidzot domāju: ak, ko nu, labāk nesūtīšu. Šovakar te draugam bija ciemiņi Dr. Ž. ar 2 dāmām. Pa plāpāšanas laiku mans draugs ieminējās arī par manu dekl. teoriju. Dabūjis zināt, ka es vēstuli vēl neesmu aizsūtījis, viņš izteica to lietu arī citiem, un nu man visi virsū — v a j a g o t sūtīt. Viņi nelikās ātrāk mierā, kamēr man vajadzēja apsolīt, ka r ī t to nosūtīšu. Tad nu pulkst. 11 sēdos pie norakstīšanas un tagad pabeidzu; rīt sūtīšu prom. Lai iet ar! Bet es par to nekā nedodu un iznākuma nekāda nesagaidu.“ — (Otrās dienas pēcpusdienā tai pašā vēstulē vēl piemināts:) — „Pavakarē aizsūtīju Staņislavskim to vēstuli par manu deklamāciju. Vienu nedēļu, t. i. līdz jaunedēļ ceturtdienai, gaidīšu uz atbildi. Ja tad vēl n e b ū s, — tad — aiziet!...“

Nosūtījis Staņislavskim vēstuli, D. turpina savu darbu Maskavas latviešu teatrī, gaidīdams atbildi. Pēc kādas nedēļas atbilde tiešām arī nāk. Ko īsteni St. atbildējis, par to, diemžēl, nevaru sniegt nekādas tuvākas ziņas, jo kāda garāka vēstule, kur D. to visu aprakstījis, gājusi zudībā. Kā no vēlākām vēstulēm redzams, Staņislavska atbilde ir bijusi labvēlīga, pēc kam, liekas, D. bijusi ar St. garāka saruna. Ari par šo sarunu nav tuvāku ziņu. Pilnīgi trūkst datu, kā

St. atsaucies un izteicies par iesūtīto „Deklamācijas teoriju“. Jādomā, ka par to tuvāk D., kurš mil visus sīkumus aprakstīt, būs gan rakstījis nozudušās vēstulēs. Tikdaudz noprotams, ka St. devis D. cerības, ka viņu aicinās par režisoru pie Dailes teatŗa. D. brāļa meita O. Ariņa, kuŗa arī tanī laikā bija Maskavā, stāsta, ka D. saņēmis no St. uzaicinājumu viņu apmeklēt. Kur notikusi pirmā satikšanās, viņa arī nezin, bet atceras, ka D. viņai teicis pēc tam, ka St-kis izsacījies, ka viņš pats sen sajutis šādas deklamācijas teorijas trūkumu, jo krieviem nekā tamlīdzīga neesot. Uzņēmis viņu ļoti laipni un izteicis vēlēšanos strādāt ar viņu kopā pie Dailes teatŗa. Tā kā tuvāk nekā vēl nav norunāts un galīga šīs lietas izšķiršana, domājams, neatkaras no St. viena, bet visas Dailes teatŗa vadības, tad D. gribot negribot jānogaida lēmums. — Vairākas nedēļas, pat mēneši, palet cerībās un šaubās. Šis laiks ir D. mūžā viens no viszīmīgākiem, jo te viņš ir tik tuvu saviem dzīves un mākslas ideāliem un tomēr jūtas atkal tik tālu, tik bezgala tālu... Bet lai runā viņš pats savās vēstulēs:

21. nov., p. 2,15 naktī. „... Man vispār tagad maisās pa galvu milzīgi daudz domu. Viena vismošošākā no tām — kā tikt pie naudas, lai tūdaļ varētu iet krievu pansijā*) un lai nebūtu vairs jāplēšas uz latv. skatuves. Tad arī visu laiku ietu katru dienu uz visām repetīcijām Dailes teatŗi, iepazītos siki siki, kā viņi tur strādā mēģinājumos; jo tas man — ja jau nopietnībā nākamū sezonu gribu tur būt par režisoru — tas man tad no vislielākā svara. Redz, cik muļķīgi, ka nav to timpu! Bez tam daudz domu maisās pa galvū, kādus plānus likšu nākamreiz St-am priekšā attiecībā uz lugu inscenējumiem, — kad iešu pie viņa ciemos. — Šovakar nu iešu uz Dailes teatŗi. Es domāju — būtu St—am jāaiznes kāda puķe, vai? Viņš pats spēlē laikam līdz, un goda dēļ uz laipno uz-

*) Domājams tādēļ, lai piesavinātos krievu izrunas akcentu, kas vajadzīgs, ja būtu jādarbojas Dailes teatŗi.

aicinājumu man tak viņš garderobē jāuzmeklē. Parunāšos par to ar savu draugu. — Vēl es no kā bištos. Kaut tik tā lieta ar to St—i neiespruktu latv. presē. Tas man būtu visai nepatīkami, jo galīgi jau vēl nekas nav n o l e m t s. Bet mūsu žurnalisti jau ir tādi dulli — pa ausu galam — un avīzē iekšā.“

Uz tās pašas vēstules loksnes vēl sekoša piezīme:

S v ē t d., 22. n o v., p. 4½ p. p., „... Ienācu no Dailes teātra izrādes (Cars Feodors Ioanovičs) un ēdu pusdienu. Izrāde atkal savā ziņā apbrīnojama. Šodien man izrāde patika labāk nekā vakar. Bet tas laikam lugas dēļ. Te ir vēsturiska luga un vakar Maskavas pilsoņu dzīve. Nu tev būs ko lasīt*).“

Cik noprotams, tad St. devis D. tiesības apmeklēt par brīvu Dailes teātri. Un šo tiesību nu D. čakli izmanto. Bet pašu Staņislavski, liekas, viņš tur nesatop un nekādu noteiktu atbildi nesajņem. Garā tomēr auklē savus nākotnes plānus, lai gan tiem īsti netic. — Aizņemts ar Dailes teātra apmeklēšanu un „Pūt, vējiņi“ iestudēšanu latviešu teātrī, D. vairāk dienu no vietas raksta tikai īsas pastkartes; bet visās tajās tomēr ir runa par St., kas liecina, ka viņa domas pastāvīgi ir pie Dailes teātra un nākotnes izredzēm. Ar to jau arī saistās viss viņa mūža darbs...

26. n o v. „... Sestdienas un svētdienas izrādēs es brīvs. Rītvakar iešu atkal uz Dailes teātri. Jaunedēļ vienu dienu gribu iet pie Staņislavska un aprunāties, ka d un zem kādiem noteikumiem varēšu noslēgt galīgu kontraktu par režisoru Dailes teātri uz nākamo gadu.“

28. n o v. „... Biju Dailes teātrī un noskatījos „Gore ot una“. Lieliski! Jaunedēļ vienu dienu iešu atkal pie St—ka. Būs nopietna izrunāšanās.“

30. n o v. „... Es esmu rakstījis tai laikmetā pat ļoti daudz. Kā redzu, par St. Tu pat vēl neko nezini.

*) Domājams, šis teikums zīmējas uz iepriekšējo vēstuli, kur garāki aprakstīta pirmā redzētā izrāde. To vēstuli sniegsim beigās.

Laikam vēstules cenzurā. Gan jau dabūsi**). Rīt vai parīt iešu pie St. Redzēs, kas tur īsti iznāks.“

2. dec. „...Dabūju vēstuli no pag. piektdienas un sestdienas. No tās redzu, ka vismaz 2 vēstules neesi saņēmusi, un vienā no tām bij taisni par St. un „D. teatri“. Vēstuli sūtišu rīt. Ja Tavā nākamā vēstulē redzēšu, ka tu to svarīgo vēstuli neesi dabūjusi, tad tev aprakstīšu to lietu par jaunu. Rīt zvanīšu Staņislavskim.“

3. decem. „...Zvanīju šodien Staņislavskim, nebija mājās. Jāzvana atkal rīt. Ja rīt viņu tikšu, tad katrā ziņā gribu savu režisora lietu ar viņu galīgi nokārtot. Ja viņš to nopietni domā, tad ir jau laiks kontraktu noslēgt. Tad man jau ap svētkiem jāzin, kāda s. lugas man būs jāinscenē. Vairāk par divām jau nebūs, jo viņi tur vispār sezonā tikai 3—4 jaunas lugas iestudē. Strādāšana jau, protams, caur to ir ļoti viegla, nav jāsteidzas. Nu redzēsīm, kā būs.“

4. dec.: „...Zvanīju šodien p. 12 St—kim, bet nebija mājās. Rīt atkal man nav laika. Jaunedēļ būšu svabadāks un tad lūkošu savu režisora lietu ar „D. t.“ galīgi nokārtot. Man ir daudz plānu, ko likt St—kim priekšā dēļ Šekspira inscenēšanas. Redzēs, ko viņš uz tiem atbildēs.“

Tad paiet 4 dienas, kur D. nenoraksta nevienas garākas vēstules. Pa daļai tas izskaidrojams ar nevaļu, bet tur ir arī citi iemesli — D. gara stāvoklis, kam, bez šaubām, par cēloni nezināšana un nenoteiktība „Dailes teatra“ lietā, kā arī grūtais materiālais stāvoklis. Nākošā vēstule šai lietā daudz ko noskaidro:

8. dec.: „...Nupat 1.10 naktī pārbraucu no Teat. kom. priekš. sēdes. Auksti — plānājā mētelīti, salst. Bet man tas puslīdz viena alga. Tu it pareizi novērojusi, kad saki man vēstulē, ka es esot slinks palicis. Tā patiesi arī ir. Es esmu palicis

*) Vēstules nav saņemtas, vai un tās aizturētas cenzura, vai citur noklīdušas,

slinks. Bet iemesls, kālab, tas man pašam nepatīk. Es skaidri nojaušu, ka man dien dienā it visās lietās paliek vienaldzīgas. Tā, piemēram, mani pat neuztrauc tā lieta ar „Dailes teatru“. Vai tur kas iznāks, vai ne, man pilnīgi vienalga. Pēc pusdienas es zvanīju Staņislavskim. Lūdza, lai piezvanot rīt 12. Un man tas viss izliekas kā kāda bērnišķa rotaļa — vai tur kas iznāks, vai ne. Es zinu, cits manā vietā tādā jautājumā vai sadegtu aiz nepacietības, — es ne vaibsta nesavelku. — Un tā man iet ar visām lietām. Šovakar sēdē dažiem iznāca asa vārdu sadursme. Es vadīju sapulci. Kad redzēju, ka dispuks paliek jau ass, tad es pats sevi noķēru pie tā, ka es biju visu laiku klausījies un **smīnēju!** Vai Tu to no manis vari iedomāties? Tā es esmu pārvērties. Vienīgais, pie kā es vēl sasilstu, ir mēģinājumi, kad es citiem varu ko parādīt un paskaidrot. Visa cita dzīve man izliekas tik niecīga un sāja, ka nav vērts par to rūpēties. Es tagad skaidri nojaušu, ka tā tālāk dzīvojot man viss kas apniks. Ja man neradīsies kāds reāls **mērķis**, pēc kā censties, tad es zinu, ka ar manu garīgo dzīvi iet uz beigām. Varbūt, ka nāks kāda lielāka maiņa, kas mani no tās garīgās letarģijas uzbikstīs. Bet tam vajadzētu būt kaut kam ārkārtējam. Tagad es tikai veģitēju. Ari mani mājiniēki to pamanījuši. Šodien pusdienā pie galda vecā Gauju māte man saka uzreiz, kālab es pēdējā laikā esot tik kluss palicis. Un tad arī pārējie to pašu teica novērojuši. Viņiem ir taisnība. Es pats to arī jūtu. Bet grozīt es tur nekā nevaru. Iemesls tam ir droši vien tā garīgā **vientulība**, kurā man jādzīvo. Ek, lai nu kā, nepem tik ļaunā, ka Tev visu tik atklāti pasaku; bet cita man neviena nav, kam es tādas lietas varētu uzticēt.“

(Vēstules turpinājums.)

„— Zvanīju p. 12 St—kim. Lūdza, lai ejot tūdaļ uz viņa kursu „Studiju“, kur skolniekiem atklāts vakars. Es atteicu, ka tik ātri to milzu gabalu nevar aiziet. Dariju to ar nodomu; jo tur tak ar viņu sa-

vas lietas dēļ runāt nevaru. Tad viņš man lūdza, lai piezvana rit p. 12. Tā tad laikam rītdien iznāks ar viņu liela izrunāšanās.“

12. dec., naktī: „... — Ar St—ki nevaru un nevaru tikties. Nav viņam laika. Jocīgi — pat aizdomīgi. Bet katrreiz, kad viņam zvanu, viņš **lūdz**, lai piezvanu nākamdien ap p. 12. Esot daudz sēžu un skriešanu pa bankām, tā viņš man pretī jau šonēdēļ aizbildinās pa 4. reizi. Krievu avīzēs bij, ka kāda Petrogradas banka te būvēšot lielu jaunu teatri, un visa mākslinieciskā rīcība stāvēšot „Dailes teātra“ rokās. Tā tad patiesībā manas šanses, liekas, aug. Bet var arī būt, ka St—is ir „atdzisis“. Bet par ko tad viņš man atkal vienādi lūgtu, lai es o t r u d i e n u piezvanu. Nevaru lāga saprast. Redzēs, ko šodien atbildēs, jo p. 12 svanišu. — Jālūko tomēr gulēt.“

15. dec. „... Ar St—ki kā netieku, tā netieku skaidrībā. Vakar pa telefonu viņš mani lūdza piezvanīt ceturtdien, tad būšot, l a i k a m, vaļas. Man liekas, ka viņš tik niekojas. Ja ceturtdien nekas neiznāks, tad es tai lietā metīšu mieru un braukšu 7.—8. janvarī prom. 7. man te jādeklamē, dabūšu honoraru 50 rbļ. Ceru dabūt arī no Centralbiedrības, tā ka ceļa nauda iznāks.“

Iepriekšējās vēstules labi raksturo tos apstākļus, kādos D. pavada dienu pēc dienas, ar nepacietību gaidīdams uz sava „mūža darba“ likteņa izšķiršanu. Piepeši uzbrukusē slimība viņu negribot no jautājuma drīzas atrisināšanas uz dažām dienām attālina. Pie visa tā vēl mūžam rūpes un raizes par materiāliem apstākļiem un dusmas par nejēdzīgo sabiedrību, kas vēl aktiera — kā mākslinieka — grūto stāvokli izmanto. Šo pēdējo apstākļi labi apgaismo sekošā vēstule:

21. decembrī. „... Gulēju labi un nu jūtos gluži vesels. Gribēja, lai eju uz biedrību vadīt kādu tur Blaumaņa ludziņas režiju. Uzlaidu Simsonam uz kakla. Vajā 2 dāmas — jods zin no kādas komitejas vai biedrības? Un maksāt negrib nekā. Es teicu, ka neteikšu viņām ne Simsona a d r e s i, ja viņas tu-

rēsies pie tāda principa. Tad piekāpās. Un tās bija, kā vēroju, no labākas zortes. Bet tas uzskats, ka latv. māksliniekam pietiek ar gaisu un mīlestību, ta diemžēl iesakņojas bīstami un mēs (Tu ar' deklamē par velti!) to ierašu pabalstam. Mums ir lieli motīvi dažreiz strādāt par velti, bet vai jaunā nākamā aktieŗu paaudze mūs par to tik nenosodīs? — Kas to lai zin? — Gribēju iet šodien kažoku pirkt, bet atliku uz rītu. Pavaļāšos tāpat pa mājām. Droši ir droši, kaut gan šodien jūtos pilnīgi vesels. — Aizrakstīju vakar vakarā St—kim par savu klizmu, uz kartes ar atbildi, tā kā viņam nav ne a d r e s e man jāraksta. Cerēsim, ka tās klizmas dēļ mūsu attiecības necietīs un viņš mani ap jaunu gadu pieņems vizītē — —.

24. d e c.: ..... Ziemas svētku vakars nolaižas pār lielo Maskavu. Bijām ar draugu pilsētā šo to iepirkties. Nupat pārnācām. Ap 7. stundu iededzināsim mazu eglīti, — un es tad sveču mirdzumā domāšu, ko dara mana dzimtene, ko dara latv. teatŗa māksla. — — Dabūju no St—ka karti. Tanī viņš man izsaka līdzjūtību, ka biju saslimis, novēl priecīgus svētkus un uzaicina mani zināmās izrādēs, kad viņš pats spēlē, iet pie viņa teatŗa garderoē un tur tad pārrunāsim mūsu lietas. Rīt pēc pusdienas, ja būs patika, domāju aiziet ciemos pie Brigaderiem. Līdz šim vēl neesmu bijis. — Līdz 6. janvarim tai lietai ar St—ki vajaga būt skaidribā. Vai tad nu „Dailes teatŗa“ režisors būšu, vai prom uz Vladivostoku.“ —

Trešos ziemas svētkos rakstītā vēstulē D. runādam par latv. teatŗa apstākļiem Rīgā, noskaišas, ka lugas izrāda ar pārāk maz m ē ģ i n ā j u m i e m. Sakarā ar to viņš izsaka interesantus spriedumus, kas labi raksturo D. mākslinieciskos ideālus. Tādēļ šīs domas še pievedīšu:

27. d e c.: ..... Tas ir latv. skatuves l ā s t s! Kad tas reiz beigsies?! Uz mākslu nedrīkst raudzīties ar fabrikanta acīm; jo vairāk ražo, jo labāk. Mākslas ražojumi jāvērtē vienīgi pēc labuma un ne pēc vairuma. K ā m ē r l a t v i e š i (rikotājas komi-

tejas un paši aktieŗi) ūo kardinalprasību skatuves mākslā nesajēgs, tikmēr no diletantisma vaļā netiks. ūo teikumu vajadzētu vismaz katram latv. aktierim desmit reiz dienā sacīt uz katru cilvķeku, ar kuŗu viņš sastopas. Tas būtu tad īsts pakalpojums mākslai: ar ķili dzišus to iedzīt galvā pispirms sev, tad komiteju locekļiem un beidzot visai publikai. *Probatum est.* Bet tagad, kad aktieŗi paši ūo absurdu pabalsta, lai viņi tak neiedomājas, ka tie kalpo mākslai; viņi tik mākslu kalpina. Pašiem neziņot un gribot negribot mākslu pārvērš par slaucamu govi. *Pater peccavi* — jo mēs nezīnam, ko mēs darām — —.

Pēc ziemas svētkiem D. izdodās ar St—ki tikties. Par ūo tikšanos D. raksta sīki jo sīki vairākās vēstulēs. Tās mums gaiši atklāj D. izredzes un nodomus. Pasniegšu tās pēc iespējas nesaišinātas:

29. dec: „— — Pavakarē man jāiet drusku darīšanās. Ja iznāks, kā domāju, tad iešu šovakar pie St—ka ciemos viņa garderobē uz skatuves. Un tad runāšu par savu lietu, lai tā reiz tiek vienādi vai otrādi izšķirta. Tāda gaisā karāšanās, kā tagad, man neganti apnikusi. Nu, uz redzi!... — (Pulksten 11 vak.). Ēdu restoranā vakariņas. Biju nupat „Dailes teatrī“ uz skatuves pie St—ka, viņa garderobē. Ārkārtīgi laipns. Stādīja man priekšā veselu kaudzi savu aktieŗu un aktrišu. Starp citiem ar slavenājam Kačalovam. Un vienmēr priekšā stādot piezīmēja: „pazīstamais latviešu aktieris, dramaturgs un skatuves pedagogs Duburs. Viņš mums Dailes teatrī inscenēs nākamgad latviešu lugu.“ Un vēl daudz tādu glaimojošu frāžu. Stādot mani priekšā aktrīsei Liļīnai, es ieminējos, ka es viņu (Liļīnu) no vaīga vairs nevaru pazīt. Kad prasīju, vai viņa no Rīgas jau sen prom, tad iznāca jocīgs starpgadījums. Izrādījās, ka tā ir cita Liļīna un, proti, taisni St—ka paša sieva. Tā Liļīna, kas Rīgā bija vairāk sezonu, arī esot te Maskavā, bet „Korša“ teatrī un esot aktieŗa Ņeronova sieva. Izskaidrošanās sacēla

vispārīgu jautību. Poļu kolēģi bija St—kim garderobē atsūtījusi ziemsvētku sveicinājumu: lielu kasti saldumu un 2 lielus smalkmaizes klaipus poļu speciālā garšā. St—kis kungus lūdza, lai dāvanas izdala arī dāmu garderobēs un tad iznāca viena liela staigāšana; bet brīnum klusu. St—kis ar mani tagad tā apgājās, itkā kad es jau pilnīgi būtu viņa teatrī režisors. — Rīt norunājām ap 12 sazvanīties un tad tikties (ja tam būs vaļas) arī ar viņa kompanjonu Nemiroviču-Dančenko. Tad jau laikam iznāks galīgs līgums. Un tā laimīgā, ko es Dailes teatrī inscenēšu, būs laikam Anna Brigader („Sprīdītis“). — Tad man St—kis parakstīja atkal savu krēslu, kā viesim, uz veselām 6 izrādēm. Es ceru, ka 1916. gada janvārī jau būšu jaunajā angažementā. Lai nu ar notiktu: Bet Tu... citiem par to vēl neizpauž, ka neieskrien atkal kas avīzēs. Kad viss būs nodarīts, tad jau arī būs tam laika —“

30. d e c.: „... Nupat runāju pa telefonu ar St—ki. Manas akcijas manāmi kāpj. Iznākums sarunai šāds: Pulksten 12—1 man 1. janvārī jāierodās Dailes teatrī. Tur tad būs arī otrs direktors Nemirovičs-Dančenko. Trešais direktors (viņa vārdu nevaru atminēt, skan gluži ķīniski) vakar saslimis un aizvests šodien uz kliniku. Bet tas manu lietu nenovilcināšot. Tad nu 5. janvārī tikšot galīgi norunāts, **kas** man jāinscenē. St—kis domā, lai es inscenējot „Sprīdīti“ un vienu Šekspira lugu. Bet kurū, to viņš vēl nezina. Ja es dabūtu 2 lugas inscenēt, tad nākamo sezonu es būtu viens varen ievērojams kukainis; jo Tev vajag zināt, ka Dailes teatris vienā sezonā vairāk kā 4 lugas no jauna neinscenē. Tad man būtu puse no visa repertuara. Bet ja arī „Sprīdīti“ vien inscenētu, tad jau arī panākums ir liels; jo tad vesela ceturtdaļa no visa inscenējamā repertuara ir manās rokās. Cik man būs algas, par to vēl ne vārdiņa neesam mainījuši. Bet vai tad viņi ar mani taisni knauzerēsies? Kā liekas, mana aizbraukšana tā tad laikam nebūs vajadzīga. Cik tas būtu labi! — Citiem vēl neko **n o t e i k t u** nesaki. Kad būs kontrakts parakstīts, būs arī vēl

laika diezgan. St—kis izturas pilnīgi tā, itkā kad jau es būtu tur režisors. Tā tad, jāpieņem, domā to lietu nopietni.“

31. d e c.: „...Pēdējā diena gadā iet uz beigām... Es jaunu gadu šoreiz sagaidīšu mājās, varbūt pat gultiņā... Ko tas jaunais gads mums nesīs? Vispirms gribētos uzvāras un miera, lai visi izklaidētie varētu priecīgu sirdi griezties uz dzimteni. — Mana paša liktenis, liekas, būs varbūt laipns. Tā kā tagad tās lietas stāv, tad jādomā, ka ar „D. T.“ patiesi kas iznāks. Un ar to tad viss cits nems labu virzienu. Tad jau var pat notikt tādas lietas, pēc kurām cauru mūžu esmu veltī ilgojies. Ak, būtu tā laime, vai nē!?! Nu cerēsim visu labu. Laiks jau būtu sen, ka liktens reiz piegrieztu laimīti arī mums...“

Dārgājai dzimtenei, dūšīgājiem kareivjiem, viesiem koleģiem laimīgu jaunu gadu! Uz priecīgu redzēšanos jaunā 1916. gadā...“

1. janvarī: „...Baznīcās zvana — jaunais gads klāt. Ko viņš mums nesīs? Un taisni šoreiz no viņa vēlamies tik daudz, kā varbūt nekad vēl nē. Es to sagaidīju gultiņā... Es jaunu gadu sākšu ar dedzīgu teātra apmeklēšanu. Rītvakar sākšu un tā 4 dienās redzēšu 6 izrādes. Tas būs rekords. No tām 4 „Dailes teātri“ un 2 „Studijā“. Pats tagad esmu par laimi vesels — un it mundru dūšu. Laikam jau tādēļ, ka cerības ir visai labas. Nākam nedēļ, otrdien, 5. janvarī man laikam viss izšķirsies. Par to tev jau rakstīju. Ko tad darīšu tālāk, to neesmu vēl galīgi nolēmis; bet plānu jau ir daudz. Viens no tiem — ja manas cerības piepildīsies — attieksies ļoti cieši arī uz Tevi... Daudz, daudz kuplas laimes jaunajā gadā...“

(Turpinājums plkst. 7,50 v.).

„Labvakar jaunā gadā! Esmu „Dailes teātra“ dram. kursu „Studijā“. Sāks p. 8. Izrādīs Heiermaņa „Cerības grimšana“, visu lugu. Kad pie ieejas parādīju St-ka rakstu, tad mani 2 jaunekļi (laikam kursu skolnieki) brīnum godbijīgi saņēma, kā jau daždien „viesi“ (kā St-kis rakstā piezīmējis). Zvana —

— sāksies — (Plkst. 11,30 v.). Ēdu „Eiropā“ vakariņas. Spēlēja lieliski, tāpat kā „D. t-rī“. Lielskas dekorācijas — atkal viss briesmīgi naturalistiski. Man diemžēl šī strāva nepatīk, bet to jau es nemaz nedrīkstu sacīt un Tu to citiem ar' nesaki. Zālītē telpu ap 150—200 cilv. Rīt iešu 2 izrādēs „D. teatrī“.

Nevarēdams atlicināt laika garākas vēstules rakstīt, D. sūta vienu aiz otras trīs pastkartes, no kurām izrakstu zīmīgākās vietas:

2. ja v.: „... Sveika! Skatīšos „D. teatrī“ Čehova „Krišu dārzu“. — Plkst. 12,20. Ēdu „Eiropā“ vakariņas. Izrādei atkal lielāks ansamblis; viss izveidots tik naturaliski līdz pēdējam vilcienam. Tālāk iet tanī virzienā, man šķiet, vairs nemaz nevar. Rīt no rīta iešu atkal skatīties Maeterlinka „Zilo putnu“. Nu, man, kā redzi, ir tīrais teatra drudzis — 4 dienās 6 izrādēs.“

3. ja n v a rī: „... Nāku nupat no „Dailes teatra“ („Zilais putns“). Dekoratīvi lielākus brīnumus nesmu redzējis — vienkārši dzīva pasaka. Iedomājies to laimīgo latv. autoru, kurš te nākamo sezonu tiks inscenēts tādā pat krāšņā ietērpā. Ja mūsu skatuvēm būtu desmitā daļa no tās pārpilnīguma greznības, tad to nemaz nevarētu pazīt. Rīt noskatīšos 2 izrādēs. —“

3. ja n v.: „... Parīt jau laikam tā lielā diena būs, kad mana nākotne uz kādu gadu tiks izšķirta. Kaut nu nerastos vairs nekādi kavēkli...“ (Turpinājums, pirmā, 4. ja n v., p. 6 v.).

„Šodien dumja diena; mans „lielskungs“ aļējās, tā, ka nedrīkstu iziet. Un man bij šodien jāiet 2 izrādēs uz „D. t.“ un uz „Studiju“. Tagad uz vakara pusi liekas paliek mierīgāks. Noliku viņu uz dieti un dodu tam tikai risus ar melleņu mērci. Līdz rītdienai viņš ir jādabon kārtībā, jo rīt jāiet starp 12—1 uz „D. t.“ pie abiem direktoriem. Laikam tad arī mana lieta galīgi izšķirsies... Nav, kas vēstuli aiznes uz pastu; kastītē sviest negribas, neaizejot. Tā tad rīt turpināšu. Būs varbūt interesantākas ziņas...“

(Turpinājums, otrdien, p. 12,20.).

„Esmu jau „D. teatri“ un gaidu uz abiem direktoriem. Teic, drīz būšot klāt. Izrāžu šodien nav. Lau-dis šturmē kasi — uz izrādēm, kas būs tik pēc 8 dienām. Redzēs, kas nu man te iznāks?“

(Turpinājums, plkst. 2,40 p. p.).

„Izgaidījos uz St-ki no 12—2,40. Neatnāca. Ne-miroviču-Dančenko gan satiku. Bet tas bij ļoti „aiz-ķņopēts“, kaut gan ārēji milzīgi laipns. Runājām minutes 2. Iznākums: — sovieta (tāda iestāde, kā Latv. biedrībā priekšniecība) sēdē manu lietu šodien apspriedīšot un varbūt arī izšķiršot. Pēc iznākuma lai es piezvanot parīt 2-os uz „D. teatri“. Tas bij viss. Daudzi citi gaidīja arī St-ki, bet tas kā nenāca, tā nenāca. — Tagad es ēdu „Eiropā“ pusdienu. Tā sēde viņiem velkoties līdz 6, 7 v. Kad paēdišu, tad zvanīšu uz turieni. Un ja tad St-kis būs tur ieradies, tad iešu atkal turp; jo briesmīgi gri-bas zināt, kas tur par mani spriests.“

(Turpinājums, plkst. 3,20.).

„Zvanīju. St-kis ieradies uz sēdi. Braukšu tūdal turp.“

(Turpinājums, plkst. 5,40 p. p.).

„Nāku no „D. teatra“ un iegriezos tepat „Eiropā“ kafiju padzert. Satiku St—ki. Nāca taisni no sē-des. Mana lieta palikusi atkal neizšķirta. Viņš pats man likās gluži nokaunējies. Izteica lielu nožēlošanu, ka acumirkli „soviets“ nav piekritis viņa priekšli-kumam: inscenēt uz „D. teatra“ skatuves kādu latv. lugu. Un viņš man piedāvā proporciju, lai es in-scenējot tūdaļ kādu mazāku latv. ludziņu uz „Stu-dijas“ skatuvi. Kā redzams, tad „soviets“, kurš sa-stāvot no 8—10 locekļiem (to starpā arī 4—5 pirmie aktieri un aktrises kā paiju dalībnieki), St—ki ar pompu izgāzis cauri. Man liekas, ka St—kis tikai aizkauna (ka nevar to izpildīt, ko man savu aktieru klātbūtnē solījis) man tagad piedāvā inscenējumu „Studijā“. Es viņa priekšlikumu nedz pieņemu, nedz arī noraidīju. Tas ir jāpārdomā, un ļoti nopietni. Es jau tagad domāju, ka tas nav pūlu vērts. Cik labi, ka

es visu to lietu uzskatīju ar šaubām; citādi tagad būtu ļoti žēl; bet nu esmu gluži mierīgs. Laikam tas ir viens no krievu dabas tipiskākām iezīmēm: pirmā acumirkli iedegt kā salmiem gaišā liesmā un — tad tikpat ātri izgaist un apdzist. Tā tas notika ar mūsu teatri sākumā*), tā tagad notiek ar mani un latv. dramu. St—kis jau, kā liekas, gribētu no visas sirds, bet citi visi laikam pretī. Nu, es to jauno priekšlikumu pāris dienu labi pārdomāšu. — Rīt vakar man jādeklamē Latv. studējošo biedrībā Maskavā. Dabūšu 50 rubļu. Būs atkal grasis naudas. — Šodien mans „lielskungs“ atkal rāms palicis; jutos it mundrs... —“

Vairākās vēstulēs D. nemaz nepiemin par „Dail. teatri“. Redzams, viņš uzskata šo lietu formali par izbeigtu. Kas attiecas uz Staņislavska jauno piedāvājumu, tad viņš to nav atzinis par pieņemamu, kā tas redzams no sekošām rindām:

21. j a n v.: „— — — Ar St—ki manas lietas stāv uz vietas. Man ir tāda sajūta, ka es tālāk piekāpties nevaru. Es viņam rakstīju, ka „Studijā“ negribu inscenēt latv. lugu, un ka pēc 2—3 nedēļām, ja atbildes nedabūšu, uzskatīšu arī manu režisora kandidaturu par izbeigtu. Varbūt ka es esmu te drusku par lepnu; bet es citādi nevaru. Runāju par to arī ar savu draugu. Tas domā gluži tāpat. Viņš pat domā, ka taisni „cienīgi“ uzstājoties, kā es to daru, varbūt tā lieta paliek pat labāka. Jo krievu „spriešanas“ indevi citādi pārspēt nevarot. Viņš tādos gadījumos darot tāpat un iznākums esot vienmēr labs...“

Gala iznākums tomēr bija citāds. Domājams, „Dail. teatra“ padome nepiekāpās un savu D. doto vārdu St-kis nevarēja turēt. Pēdējā priekšlikumu — inscenēt kādu latviešu lugu „D. t. Studijā“ atkal D. nepieņēma. Neņemsimies kritizēt, vai tas bija pareizi un labi — atteikties, jo arī šē varēja latv. dramu iecelt saulītē, bet D. dabā bija: neieļauties nekad

*) Krievu sabiedrība sākumā visādi solījās pabalstīt Maskavas latv. teatri, bet vēlāk nedeķa tam gandrīz ne telpas.

kompromisā. Skatuves mākslas attīstības labad tomēr ļoti žēl, ka D. nedabūja strādāt lielā stilā un parādīt savas spējas un izvest savus reformatora nodomus. Kā D. skatījās uz skatuves mākslas attīstību un kādus ideālus sprauda tēlotājam māksliniekam, par to lai liecina viņa sekošā vēstule, kurā viņš rakstījis, noskatīdamies pirmo izrādi „Dailes teatrī“:

22. dec.: „... Es nule kā pārnāku no „Dailes teatra“, kur skatījos pirmo reizi Ostrovska lugu no gadu 30 atpakaļ, iz Maskavas dzīves — „На всякого мудреца довольно простоты“. (apm. „Katram gudrājam diezgan daudz vienkāršības“). Grūti nodot spriedumu. Inscenējums dekorotīvi — pati pilnīgākā ikdienas dzīve, visniecīgākos sikumos. Ansamblis — tu cilvēks neredzi vairs teatri, bet ciešu nofotografējumu no dzīves 6 ainās. Naturalistiskais inscenēšanas princips izvests līdz pēdējai iespējamībai. Publika droši vien vairs nevar izšķirt, kurš aktieris spēlē labāki; jo visiem lomas izstrādātas līdz beidzamajam sikumiņam tik valodā kā mimikā, un pat visniecīgākās nianšes tiek izvestas arī mazājās lomiņās. Ari man no sākuma likās tā, itkā visi aktieři būtu vienādām lielām spējām apdāvināti. Tikai ap lugas vidū es sāku izšķirt, kurš aktieris tēlojumu smel pats no sevis, t. i. tēlo ar izjūtu — un kurš tēlojumu izdara ar prātu pēc ilgas, garas dresuras. Un te nu man Tev jāatzīst, ka es no 16 lomām lugā tikai 3 varu dot to recenziju, ka viņi ir lieli talanti. Tie ir Kačalovs, Staņislavskis un Lužskijs. Kurš kā tēlotājs pārāks, vai Staņislavskis vai Kačalovs, to grūti izšķirt; man patika labāki Staņislavskis. Bet kāds man palika gala iespaids? Tā savādi sērīgi ap sirdi. Sak, vai tad tā tiešām ir istā ikdienība? **Ja.** Un taisni tas mani, zinu, padara sērīgu. Ja jau tas naturalisms būtu skatuves gala mērķis, tad nūdien ar mūsu skaisto mākslu būtu bēdīgi. Jo ik brīža tu, cilvēks, redzi, ka tai virzienā tālāk attīstīties vairs nevar; te jau ir aizsniegta pēdējā pilnība. Un pie tam pat nevajaga nemaz diez kādu lielu **talantu.** Par laimi es nu neticu, ka naturalisms ir skatuves

mākslā gāla mērķis. Jo tad jau to var aizsniegt kaut kuŗa skatuve, kam ir nauda inscenējumiem un laika virtuozei aktieŗu dresurai. Naturalistikais „Daiļes teātris“ ir papildīts. Bet es dziļi jūtu, ka ir vēl kas daudz lielāks un **labāks** par naturalismu. Un kas **to** pirmais ieraudzīs, tā vārdu teātra vēsturē iekals zelta burtiem. Kas tas jaunais, diemžēl, pateikt nespēju, trūkst priekš tā nosaukuma, īsta vārda. Bet ka vēl aiz naturalisma ir kas labāks un cēlāks, to es visskaidrāk sajūtu šovakar. Varbūt ka ar laiku tas neapzinīgais, kas man dvēsele tikai jūtams, reiz laimīgā brīdī uzpeldēs no dzalājiem neapzinīgājiem dvēseles slāņiem uz virspusi un tad es to varēšu aptvert ar prātu un formulēt vārdos. Kaut tas notiktu drīz! — Kad iešu pie St-ka ciemos, tad būs daudz ko pārrunāt un es nomanu, tas viņam patīk. Es sēdēju St-ka krēslā 8. rindā, pašā parketa vidū; uz krēsla stāv krieviski uzrakstīts „režisoram“. Publika, cik novēroju, mani stipri apķīķerēja; jo te viņa laikam parasti redz St-ki pašu. Pēc I. cēliena pie manis pienāca viens jauns aktieris, stādījās priekšā (Lunarskis — Ludbarskis, vai kā citādi, nevaru atminēt — un otrreiz prasīt netikās) un St-ka uzdevumā apprasījās, kā man ar redzēšanu etc. Lika man garderobi nolikt ekstra vietā un izstāstīja, kur tikt uz skatuves un St-ka garderobē. Pēc izrādes tad arī uzgāju uz skatuvi un pasacīju St-kim lielu paldies. Spiedām sirsnīgi rokas. Es drīz atvadījos — „uz drīzu, drīzu redzēšanos!“ noteica man aizejot St-kis. Rīt 12½ dienā iešu atkal. — — —“

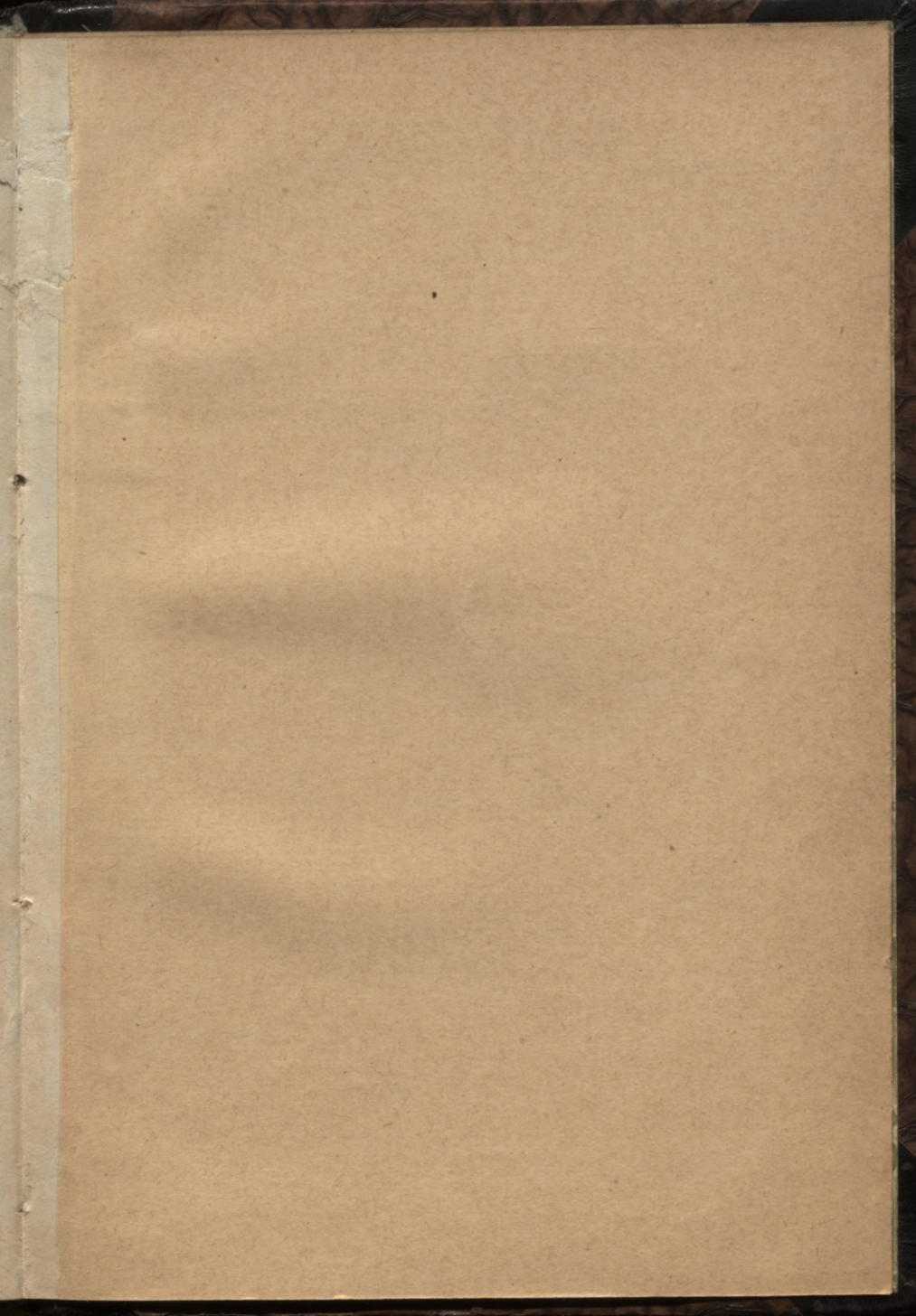
Šī vēstule nepārprotami rāda Staņislavska nopietnās attiecības pret D. kā lielu mākslinieku. Nevar būt ne mazāko šaubu, ka St. bijusi nopietna vēlēšanās, lai D. strādā kā režisors pie Maskavas Daiļes teātra. Pēc iesniegtās „Dek. teorijas“ un personīgām sarunām viņš, liekas, pārliecinājās, ka D. ir tas vīrs, kuŗš ienestu jaunus ideālus jau sastingušajā Daiļes teātra mākslas darbībā. Un ka D. tiešām sevī auklēja jaunus mērķus, jaunus ideālus — to lie-

cina pieminētā vēstule... Visam tam bij jāiet bojā neizvestam, nepiepildītam. Tā D. m ū ž a d a r b s palika mākslas patiesības dzīvē nesasniedzis... Nav ko vainot, kam pārmet. Tas bij liktenis. — —

Atliek vēl pieminēt pāris vārdus par viņa „Deklamācijas teoriju“. Kur tā palika? Savāds liktenis: Pēc viņa nāves nav nekas viņa papīros atrasts, kā apliecina to O. Ariņa un Fr. Grunte, kuŗi viņu Hyvingā apglabāja. Tāpat arī J. Simsons apgalvo, ka viņš D. pirmrakstu pēc pārtulkošanas krieviski — saplēsis. Arī Simsona tulkojums, kuŗu D. pats vēlāk pēc izlabojuma pārrakstījis, nav uzglabājies. Staņislavskis viņam iesniegto manuskriptu arī teicas pazaudējis. Tā no D. m ū ž a d a r b a nav ne raksta galiņa palicis vēlākām paaudzēm. Palicis vienīgi rokām netaustāms pieminēklis — viņa radošā gara iespaids, kas dzīvos tāļāk viņa labākos audzēkņos...

2 4664

CENA 2 LATI.

12 APR 1928

L 4664

720

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306122498

